

József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke

A középiskolás tanulók termelési munkájának
pedagógiai hatása

Doktori értekezés

Írta:

Haffnerné Miskolczi Margit

SZEGED

1984.

Tartalomjegyzék

Oldalszám

Bevezető

A kutatás célja..... 4

A munkára nevelés néhány megfogalmazása a pedagógia
történetében 7

A munkára nevelés hazai történetének vázlatos át-
tekintése..... 12

A munkavégzés tanórán kívüli formáinak változása a
felszabadulás után 31

I. Metodikai bevezetés

1. A vizsgálat módszere..... 43

2. A vizsgálati minta általános jellemzése..... 45

3. A feldolgozás módszere..... 52

II. Az alapvizsgálat eredményei

1. Eredmények a lakóhely szerinti bontásban 53

2. A foglalkoztatás néhány kérdése az életkor függ-
vényében..... 58

3. A teljesítményt befolyásoló tényezők..... 67

4. A család szerepének vizsgálata 71

5. A munkához való viszonyulás néhány további össze-
függése..... 79

6. Értékorientáció a jövőtervezésben 86

7. A diákfoglalkoztatás körülményei..... 92

III. A kontrollvizsgálat néhány eredménye 94

IV. <u>Legfontosabb következtetések</u>	108
V. <u>Javaslatok</u>	111
VI. <u>Mellékletek</u>	
1. Jegyzetek	
2. Jogszabályok, állásfoglalások, közlemények, jelentések a diákfoglalkoztatásról	
3. Részletek a diákfoglalkoztatásra vonatkozó dokumentumokból	
4. Adatgyűjtéshez használt tanulói kérdőív	
5. Megyei tapasztalatok az 1980. évi diákfoglal- koztatásról	
6. Megyei tapasztalatok az 1982. évi diákfoglal- koztatásról	
7. A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium tájékoztatója a tanulóifjúság 1982. évi őszi betakarítási munkában való részvételéről	
8. Szerződésminta az oktatási intézmény és a fogadó mezőgazdasági üzem megállapodásához	
9. Részletek a felszabadulás első két évtizedének a tanulói munkavégzésre vonatkozó néhány doku- mentumából	
10. Heves megyei tapasztalatok 1964-ből	

B E V E Z E T Ő

A népgazdaságunkban fontos szerepet betöltő mezőgazdaság fejlődése szoros összefüggésben, kölcsönhatásban van az ország általános munkaerőhelyzetével. A mezőgazdasági kereső népesség számának változása alapvetően befolyásolta a népgazdaság munkaerőmérlegének alakulását, más népgazdasági ágak fejlesztéséhez szükséges személyi feltételek megteremtését.

A mezőgazdaság növekvő feladatait egyre kisebb létszámmal és nagyobb eszközfelhasználással oldotta meg. Jelenleg hazánkban a mezőgazdasági keresők létszáma összhangban van adottságainkkal, a mezőgazdaság népgazdaságon belüli súlyával. A mezőgazdasági termelést munkaerőgondok nem akadályozzák.

Mindemellett változatlan gondokat vet fel a munkaerőmérleg alakulásában a mezőgazdasági termelésre jellemző idényszerűség, illetve bizonyos munkaigényes kultúrák /zöldség, gyümölcs, szőlő/ zöldmunkái, valamint betakarítása. A népgazdaság jelenlegi munkaerőhelyzetében - de sehol a világon - nem lehet olyan munkaerőhelyzetet kialakítani, hogy a mezőgazdasági idényfeladatokat az üzem állományában levő munkaerő lássa el. Nem lehet olyan munkaerőpolitikát folytatni, amely az év legmagasabb igényéhez igazítja a munkaerőszükségletet.

Néhány mezőgazdasági kultúra esetében rendkívül magas kézimunka igény jelentkezik, aholis a megtermelt értéket igen rövid idő alatt és jó minőségben kell betakarítani. Ez - mind az igényes exportfeladatok teljesítése, mind a belföldi fogyasztók kielégítése szempontjából - alapvető érdek.

Ebből következően a kézimunka igényes idényfeladatok megoldásánál hosszú távon elengedhetetlen a külső munkaerő igénybevétele. Viszonylag nagy létszámban, rugalmasan átcsoportosítható alkalmi munkaerő tartalékként elsősorban a katonák, a nyugdíjasok, családtagok, a szabadságon levő más - nem mezőgazdasági - szektorban foglalkoztatottak, és mindenek előtt a diákság mozgósítható. A betakarítás során hiányzó munkaerő pótlásakor mindenképpen a tanulóifjúság jelenti a legnagyobb számú és legszervezettebb erőt, ezért az értékmentő munkában való részvételük feltétlenül meghatározó jelentőségű. Nélkülük - más formában és más módon - szinte lehetetlen volna egyes termények időre történő betakarítása. /1980-ban a szorgalmi időszakban a diákok által ledolgozott összes munkanapok száma megközelítette három és félmilliót, ami közel százezer felnőtt egy havi munkáját pótolta. /1/ 1982ben 80 ezer felnőtt dolgozó egy havi munkaidejének felelt meg a betakarítási munkában való részvétel. /2/

A népgazdasági érdek kielégítésén túl azonban a diákfoglalkoztatás jelentős tényező a munkára nevelés szempontjából is.

Fiaink, lányaink életre való felkészítése megköveteli, hogy megismertessük velük a kétkezi munka örömeit és nehézségeit. Meg kell tanítanunk őket mindenek előtt a munka és a munkás megbecsülésére, saját képességeik kamatoztatására, a tágabb közösség érdekében való aktív cselekvésre. Céljaink elérése érdekében megfelelő alkalom és egyben jó módszer is - természetesen a nevelő folyamatban jelentkező más lehetőségek mellett - a mezőgazdasági kultúrák őszi betakarításában való szervezett részvétel.

Bár a diákok fizikai munkával eltöltött ideje a tanórák számához viszonyítva nem számottevő, azonban a rövid időszakra speciális nevelési feladatok koncentrálódnak, s ezért a szerzett tapasztalatok, a levonható következtetések jelentőséget kapnak.

E dolgozat célja, hogy - pedagógiai kutatás alapján - bemutassa a diákfoglalkoztatás jellemző tapasztalatait, meghatározó összefüggéseit. 1980-ban vizsgálatot végeztünk a Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnáziumban, ahol 132 első, második, harmadik és negyedik osztályos tanulót vontunk be a munkába. A reprezentatív felmérésben résztvevők körének kiválasztását az az alapfeltételezés adta, mely szerint tiszta profilu gimnáziumi osztályokban a munkára nevelés szempontjából nagyobb a jelentősége az őszi diákfoglalkoztatásnak, mint más középfoku intézetekben. /például szakközépiskolákban, szakmunkásképző intézetekben, ahol a fizikai munka végzésére nagyobb lehetőség van/ Indokolta továbbá ennek a gimnáziumnak a vizsgálatba való bevonását az is, hogy a tanulók ebből az intézményből egy termelészövetkezetben dolgoztak, tehát a különböző korosztályok azonos körülmények között, azonos feltételek mellett végezték munkájukat. További érvként szolgált az is, hogy az iskola tanulói között a megyei átlagnak megfelelő arányban vannak fizikai dolgozók gyermekei, falun élő és bejáró diákok. A munkalehetőséget nyújtó termelészövetkezet gazdálkodását tekintve átlagosnak minősíthető. A diákok számára a dokumentumokban előírt feltételek biztosították a folyamatos munkát.

Véleményünk szerint ezek a tényezők alapot adnak arra, hogy a szerzett információkat úgy kezelhessük, mint általánosítható más területen is érvényesnek feltételezhető tapasztalatokat, megnyilvánulásokat, jelenségeket.

A kutatás célja:

A diákfoglalkoztatás szinte valamennyi kérdése, vetülete szabályozott. A Minisztertanács, az Állami Ifjúsági Bizottság, a Művelődési /oktatási/, Egészségügyi Minisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, korábban a Munkaügyi Minisztérium meghatározta a foglalkoztatás célrendszerét, rendjét, feltételeit, értékelését, bérezését. /2. és 3. sz. melléklet/

A jogszabályok végrehajtása változó eredményességgel történik. Az állami szervek folyamatos segítő, ellenőrző munkája lehetővé teszi a tapasztalatgyűjtést. Ezekből a tapasztalatokból kitűnik, hogy a diákfoglalkoztatással kapcsolatban két szélsőséges megnyilvánulás érzékelhető. Az egyik megközelítésben csak a népgazdasági, gazdaságpolitikai célok, érdekek szem előtt tartása jelenik meg, elhanyagolva a pedagógiai, nevelési feladatokat. A másik megnyilvánulás jellemzője, hogy a nevelési aspektusokat hangsúlyozva kizárólag a pedagógiai kérdésekre fekteti a hangsúlyt a foglalkozások előkészítésénél, bonyolításánál, értékelésénél. E megközelítések önkényesen túlozzák el a tanulók foglalkoztatásának egyik vagy másik oldalát.

A foglalkoztatás harmadik jelentős célrendszerére, a pályaválasztás segítésére, a pályaaorientálásra úgy tűnik, kevés a célirányos odafigyelés. A munkára nevelés története messzemenően igazolja a szélsőséges értelmezések és az ezekből következő helyenkénti rossz gyakorlat tarthatatlanságát. Bebizonyosodott, hogy az oktatást nem lehet kizárólag a termelési céloknak alárendelni, ugyanakkor helytelen magát a termelést is egyoldaluan alárendelni az oktatás céljainak.

A. Sz. Makarenko /1888-1939/ tapasztalatai alapján: a munka önmagában még nem pozitív nevelési eszköz. /3/ Arra van tehát szükség, hogy társadalmilag hasznos tevékenység végzése során alakuljon ki a munkához való pozitív viszony, a megfelelő értékrendszer. Együttesen kell érvényesíteni a gazdaságpolitikai és pedagógiai követelményeket, csak így lesz eredményes a diákfoglalkoztatás. Kádár János mondta a KISZ IX. Kongresszusán: "... a legjobb pedagógia: feladatot adni és a feladat végzése közben nevelni."

E helyes célkitűzést elismerve, megvalósítását sürgetve, a dolgozat a munkára nevelés kérdéseire tér ki, elhagyva a diákfoglalkoztatás gazdaságpolitikai összefüggéseinek taglalását.

A kérdőíves felmérés tapasztalatai alapján olyan általánosnak minősíthető jelenségek, megnyilvánulások összegzését kívántuk bemutatni, melyek ráirányítják a diákfoglalkoztatásban érintettek figyelmét egyrészt a jelenlegi gyakorlat helyességére, az esetleges továbbfejlesztés lehetőségeire, illetve ahol szükségesnek látszik, új eszközök, formák alkalmazására, egyes

tartalmi kérdések kihangsúlyozására, átértékelésére. Eddigi tapasztalataink ugyanis azt látszanak igazolni, hogy a munkára nevelésben a diákok tényleges termelőmunkája még további lehetőségeket kínál. Egyetértünk azzal a közismert gondolat-
tal, hogy a fiatalok nevelésében jelentős szerepet kap az az
élmény, melyet a termelőmunkával való közvetlen találkozás
első éveiben szereznek. Ezért is tartjuk fontosnak, hogy a
diákfoglalkoztatás elemeit tudatosan használjuk fel a munkára nevelésünk eredményesebbé tételéhez. Azt kell elérnünk,
hogy a termelőmunkában töltött napok mindenütt szervesen il-
leszkedjenek a tanév oktatási rendjéhez - ahogyan azt az ide-
vonatkozó dokumentumok is megfogalmazzák -, és maradéktalanul
szolgálják nevelési célkitűzéseinket, tudatosítva a végzett
munka hasznosságát, szükségességét, jelentőségét.

Heves megye gazdasági jellegéből, szerkezetéből adódóan a
diákmunkaerőt - szorgalmi időben - kizárólagosan a betakarí-
tási munkában foglalkoztatjuk. A nagyarányú szőlő- és zöldség-
termesztés igényli a szervezett kézi munkaerőt. Ez indokolja,
hogy a dolgozat a mezőgazdaságban végzett diákfoglalkoztatás
tapasztalatai alapján kíván foglalkozni a munkára nevelés né-
hány pedagógiai és szociológiai tapasztalataival.

Figyelembe véve népgazdasági célkitűzéseinket, helyzetünket,
nevelési cél- és eszközrendszerünket, valószínűnek látszik,
hogy a diákfoglalkoztatás jelenlegi formája hosszabb távon
megmarad. Így munkára nevelésünkben is figyelembe vehetjük.

Ebből adódóan szükséges foglalkozni azokkal a kérdésekkel, melyek a foglalkoztatásban rejlő nevelési lehetőségek jobb kihasználását segítik.

A munkára nevelés néhány megfogalmazása a pedagógia történetében

A nevelés - a szó általános értelmében - a társadalom alapvetően fontos tevékenysége, funkciója, melynek során az előző nemzedékek ismereteinek, tapasztalatainak átszármaztatása történik a fiatalabb nemzedék felé. Ez a tevékenység a társadalom fejlődésének korai szakaszában alakult ki, amikor a társadalmi tudat és a beszéd lehetővé tette az egyre gazdagodó tapasztalatok átvételét, átadását, és maga az élet is sürgette a gyermekek felnőtt életre való felkészítésében a körültekintőbb gondoskodást. A nevelés folyamatában kétféle tevékenység ötvöződik. Egyrészt konzerváljuk, átszármaztatjuk a régi, felhalmozott ismereteket, másrészt képessé tesszük az ifjú nemzedéket az ismeretek progresszív alkalmazására, az elődöktől örökölt természeti és társadalmi feltételek átalakítására, és a megváltoztatott világhoz való alkalmazkodásra. E kétféle funkció egymáshoz viszonyított aránya változott a neveléstörténet során. Mindaddig, amíg a társadalmi fejlődés lassu volt, a nevelésnek a régit megőrző szerepe állt előtérben. A nevelésnek a jövőre felkészítő szerepe a 18. század végén, az első ipari forradalom hatására erősödött. A második világháború után kibontakozó tudományos-technikai forradalom pedig rövid idő alatt olyan gyors változásokat hozott létre, melyhez korábban évszázadok kellettek.

Ebből adódóan a fiatalokat alkalmassá kell tenni a gyors változások aktív követésére, így korunkban a nevelés jövőre felkészítő folyamata áll a nevelés középpontjában. /4/

A nevelés konkrét társadalmi viszonyok között folyik, együtt változik, fejlődik a társadalommal. Az adott társadalom más-más követelményt támaszt a neveléssel szemben. A nevelés minden osztálytársadalomban osztályjellegű, az osztályharc fontos eszköze. Az uralkodó osztály ideológiája az egész nevelést áthatja, saját érdekeinek megfelelő világnézetet, erkölcsi fel fogást, izlést igyekszik kialakítani. A szocialista társadalom - mint átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba - szintén osztálytársadalom, nevelése osztálytartalmu, de a megelőző korok nevelésétől eltérő különbségekkel rendelkezik. A munkáosztály történelmi hivatása véget vetni a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségnek, felszámolni az osztálytagozódást. A nevelést a szocializmus időszakában a munkáosztálynak ezek az egyetemes haladást kifejező érdekei határozzák meg, a nevelés tehát minőségi különbséget mutat az előző korok nevelésétől, amennyiben a széles dolgozó tömegek érdekeit szolgálja. /5/ A társadalom által támasztott nevelési célok és követelmények egybeesnek a széles néprétegek egyéni törekvéseivel, valódi érdekeivel. A szocialista iskolának mindezek figyelembevételével kell meghatározni feladatait, célkitűzéseit. Napjaink nevelőmunkájában figyelembe kell venni, hogy életünk minden területén - gazdasági, politikai, kulturális területen - "előtérbe kerülnek a tudati elemek, jelentősebb szerepet kap az emberi tényező." /6/

Csak sokoldaluan képzett, alkotó gondolkodásra képes egyénekkel tudjuk céljainkat megvalósítani. A nagyobb követelményeknek való megfelelés szükségessé teszi, hogy előtérbe kerüljön az iskola életre való felkészítésének funkciója. Korunk tudományos-technikai fejlődése következtében a pedagógia és a gazdaság között szoros kapcsolat jött létre. Csak a korszerű ismeretek birtokában képes az egyén eredményesen részt venni a termelési folyamatokban, hiszen a tudományos felismerések fokozott ütemben lépnek be a termelésbe, növekszik a termelés szellemi potenciája, ezáltal a termelékenység növekedésében fokozódik az elméleti ismeretek szerepe és jelentősége. /7/ Mindez megköveteli a gondolkodásra, az önálló ismeretszerzésre való nevelés hangsúlyozását, a képességek kibontakoztatását. Itt - szocialista társadalmunk célkitűzései alapján - a képességet nem szűkitjük le csupán a szellemi oldalra. A műveltségesszmény szerves részének tekintjük a technikai összetevőket is. Sajnálatos, hogy a pedagógiai gyakorlat nem minden esetben tükrözi ezt, és maga a közvélemény sem integrálta még teljeskörűen a műveltség tartalmába a technikai világot.

A munkára nevelés témakörében szólni kell arról, hogy a tanuló legfontosabb munkája a tanulás. E tevékenységben jelentős szerepet kap a munkaerőkölcse fejlesztése. /rendszeret, önfegyelem, pontosság, kötelességérzet, és más egyéb pozitív személyiségjegyek kialakítása/ Kisgyermekkorától kezdve ki kell alakítanunk a tanulóhoz - mint munkához - való pozitív hozzáállást, és az így formálódó értékeket meg kell követelnünk más tanulói tevékenységi területeken is.

Arra van szükség, hogy a tanulók helyes értékrend alapján ítéljék meg mások és saját maguk tanulmányi munkáját, alapkövetelmény legyen egymással szemben is a képesség szerinti tanulás, vagyis értékrendjük a szocialista elvárás szerint alakuljon a tanulásban, a munkához való viszonyban.

A neveléstudomány és a nevelési gyakorlat a munkát széleskörű fogalomként használja, és a legkülönbözőbb tevékenységi formákat, tehát a szellemi is, a munkára nevelés fogalmi körébe veszi. A munkát definiálva: a közösség érdekében végzett cselekvést hangsúlyozza, mint legfontosabb tényezőt, mely meghatározott cél elérése érdekében folyik. A társadalmi munkamegosztás bármely pontján a szívesen végzett tevékenység, a társadalmi munkatevékenységre vonatkozó helyes nézetek kialakítása, a munka eredményének megbecsülése, és az ezekhez kapcsolódó pozitív normák megléte a kíváncsi, ezért az életre előkészítő iskolában ezek fontos helyet kell, hogy kapjanak. Értelmezésünk szerint minden társadalmi tevékenységnek megvan a maga értéke, ezért nem lehet szembeállítani a fizikai és a szellemi munkát, vagy rangsorba szedni a különböző szakmákat. /8/ Ebből következik, hogy a munkához való szocialista viszony kialakítása minden tanuló esetében fontos követelmény, függetlenül attól, hogy a társadalmi munkamegosztásban majd milyen helyet foglal el. Nevelésünkben tehát a munkára nevelésnek, a munkához való szocialista viszony kialakításának igen fontos helyet kell kapnia. A nevelés pedig, mint a szocialista személyiség kialakításának folyamata, magában foglalja a különböző tevékenységrendszerek koordinációjának, együtthatásának szükségességét. /9/

A különböző nevelési eszmerend-eszerek, területek között szoros összefüggés van, elválaszthatatlanok egymástól és egymással kölcsönhatásban vezetnek a nevelési célkitűzések megvalósítása felé. Igazolja ezt A. Sz. Makarenko /1888-1939/ megállapítása is, miszerint: "Annyi bizonyos, hogy a munka a vele párhuzamosan haladó képzés, politikai és társadalmi nevelés nélkül semmiféle nevelő eredménnyel nem jár, hanem semleges folyamat marad." /10/ A munkára nevelés fő területe ugyan maga a munkafolyamat, de ennek más nevelési tényezőkkel is párosulnia kell /pl: világnézeti, esztétikai, állampolgári stb. élmény/, ellenkező esetben a munka nem éri el a kívánt nevelő hatást. V.A. Szuhomlinszkij /1918-1970/ is ezt támasztja alá "A kommunista személyiség nevelése" című munkájában:

"A munkának nagy nevelőereje van. De csak akkor válik azzá, ha az ember a munkában megtalálja önmagát, megismeri erőit, képességeit, adottságait. Vagyis a munka csak akkor lesz igazi nevelőerő, ha megkedvelte az ember." A munkára nevelés tehát az egész ember formálásának része. Ez pedig nemcsak azt jelenti, hogy a munkára nevelésben jelen kell lennie más nevelési területeknek, hanem azt is, hogy a munkára nevelés eredményessége kihat az egész személyiség pozitív alakulására. A sokoldalú képzés eszménye, a szocializmus felépítésében alkotó módon résztvevő emberek nevelése bonyolult, egymással szoros kölcsönhatásban lévő tevékenységrendszerek feladatainak megoldásával valósulhat meg. /11/

A munkára nevelés hazai történetének

vázlatos áttekintése

Nevelésünk alapvetően fontos kérdése, hogy a tanulók aktivitásának fokozásával, alkotó munkában való részvételével a valós életre készítsük fel a szocializmus sokoldaluan képzett építőit. Munkánkban nagy segítségünkre lehet haladó hagyományaink feltárása, alkalmazása, a neveléstörténet tanulmányozása. A neveléstörténet bemutatja a szocialista pedagógia és a múlt haladó hagyományainak kapcsolatát, és értékeli a régit messze túlhaladó többletét, új vonását és jelentőségét. A történelmi fejlődés bemutatásával bizonyítja a minőségi különbséget a polgári pedagógia és a szocialista pedagógia között. A neveléstörténet - ennek részeként a munkára nevelés története - ugyanakkor segítséget nyújthat a mai kérdések közötti eligazodáshoz, feladataink eredményesebb végzéséhez. /12/ A fizikai munkára nevelés gondolata változó formában ugyan, de újra és újra felmerül a nevelés történetében. "A legnagyobb pedagógiai gondolkodók sohasem érték be az ember értelmi képességeinek egyoldalu fejlesztésével, hanem mindig sokoldalu, teljes értékű személyiség kialakítására törekedtek, s a fizikai munkát is e sokoldalu személyiség kialakítása integráns elemének tartották." /13/ Elgondolásaik azonban a könyvek lapjairól nem keltek életre, vagy csupán kísérletek formájában rövid ideig funkcionáltak. A magyar nevelés történetében először a XV-XVI. századi években folyt rendszeres munkaoktatás.

A feudalizmus társadalmi szerkezetében a céhszervezetrel lépett színre a kézművesréteg. Megerősödésükben, felemelkedésükben nagy szerepe volt a céhes oktatásnak. A céhes oktatás előremutató tartalmi vonása, hogy a társadalom vezető rétegét jelentő papság és nemesség felfogásával szemben a mesterség, tehát a fizikai munka tökéletes elsajátítása volt a célja. A céhes oktatás világi irányultságú volt, szemben a korszak egyházi iskoláival. /világi volt az oktatás tartalma, az oktatást motiváló indítékok, illetve az oktatók maguk is/ Új vonás a pedagógia történetében, hogy az itt elsajátított ismeretek a gyakorlati életre készítették elő a jelölteket. A képzés több területen folyt: a manuális munkaoktatást jól ki egészítették a sport - és katonai gyakorlatok, az intellektuális ismeretek és készségek, az írás, számolás, olvasás. Mindezeket egybevetve a céhes oktatás és nevelés fontos eszköze volt a társadalom fejlődésének, előbbrehaladásának. /14/ A XVI - XVII. században mind a katolikus mind a protestáns iskolát a verbalizmus, az üres szócséplés jellemezte. A társadalmi fejlődés túlhaladta ezt az iskolázást, újat, korszerűbbet követelt, amit a XVII. században elsősorban a természettudományok, a matematika, a termelési és mechanikai ismeretek jelentettek. A század pedagógusai közül elsőként Tolnai Dali János sárospataki tanár /1606-1660/ munkájában kaptak helyet a technikai, termelési ismeretek. Tolnai Hollandiában tanult. G.Amesiusnak a híve /1576-1633/ , és mindent elkövetett, hogy a polgárság vezető ideológiáját, a puritanizmust Magyarországon meghonosítsa. Tanítványait a fizikai munka fontosságának fel-

ismerésére, az ilyen munkát végző emberek megbecsülésére, fel-emelkedésük segítésére neveli. Sárospatakon a régi könyveket kiselejtezte, Amesius műveiből tanított. Többek között előadta a Technometriát, amely a század második felében Magyarországon is megjelent. Ez a mű ismerteti mindazokat a tudományokat, művészeteket, mesterségeket, amelyeket - a puritánus felfogás szerint - minden művelt embernek ismernie kellett. Már önmagában az is forradalmi tett volt, hogy a mesterségeket együtt említette a tudományokkal és művészetekkel. A fizikai munkát a "szabad művészetek" /artes liberales/ rangjára emelte, és hirdette, hogy az előrehaladás szempontjából a munka igen lényeges - és nem lenézést érdemlő - tevékenység. /15/ Az uralkodó osztály tagjai nem nézték jó szemmel az új tanításokat. Tolnai három- és félesztendei tanítás után kénytelen volt elhagyni Sárospatakot.

Néhány évvel később Hollandiából hazatért Apáczai Csere János, /1625-1654/ a magyar nevelésügy egyik kiemelkedő úttörője, aki a gyulafehérvári kollégium katedrájáról hirdetett alapvető reformokat. Fontosnak tartotta a matematika, a természettudományok, a gyakorlati termelési ismeretek tanítását, az írás és az olvasás széleskörű elterjesztését. /Sörgette az anyanyelvű alsó iskolák felállítását./ Oktató munkájában a Technometriára és Comenius Ámos János /1592-1670/, a kiváló cseh pedagógus műveire hagyatkozott, illetve saját művét, a Magyar Encyclopaediát szánta tankönyvnek, amely magyar nyelven tartalmazta a korabeli haladó tudományos ismereteket. Apáczai nevelési eszménye az anyanyelven írni - olvasni tudó, a legfontosabb polgári tudományokban jártas, az ipari mesterségekben is tájéko-

zott, és ezeket értékelő emberek, akik a mindennapokban is tudják "miket kell életekben tanulniok." /16/ Comenius Ámos Jánosnak a híres pedagógusnak és írónak /1592-1670/ a tevékenysége szintén összefügg a munkára nevelés hazai történetével, hiszen életének egy rövid szakaszát Sárospatakon töltötte. Azt vallotta, hogy az ember műveltsége csak akkor lehet teljes, ha kézügyességét, gondolkodóképességét és beszédképességét egyaránt fejleszti. Nála a kultúra fogalmába a kétféle munka is szervesen beletartozott. /17/ Az ismeret és cselekvőképesség összekapcsolását fontosnak tartotta. Comenius kísérletet tett arra, hogy a termelési ismeretek oktatása beépüljön az iskolarendszerbe.

Művei - elsősorban a Janua és az Orbis Pictus - részletes ismereteket tartalmaznak a természettudományok, technikai ismeretek tárgyköréből. Az Orbis Pictus /Látható Világ/ közel 50 ipari mesterséget ábrázol, bemutatva a munkafolyamatokat, a munkát végző embert. A cselekedtetést - mivel nem álltak rendelkezésre megfelelő műhelyek - az iskoladráma tárgykörébe utalta.

Egy szindarabot a mesterségek világának szentelt /mundus artificialis/. Az előadások nézőközönségét is igyekezett a fizikai munka megbecsülésére nevelni: "... ne történjék meg, hogy bizonyos éretlen emberek nevetéseikkel, vagy más módon zavarják a tiszteletet parancsoló munkának, az egyes mesterségeknek itt következő bemutatását." /18/ Néhány éves működés után azonban eltávozott Sárospatakról és hosszú idő telt el addig, míg a pedagógiában, -igy a munkára nevelésben is - haladó szellemű kiemelkedő személyiség lépett katedrára.

A XVIII. században Európa fejlett országaiban megingott a feudális rend, egyre inkább a tőkés termelési forma hódított.

Magyarországon lassabb volt a polgári átalakulás, fejletlenebb volt az ipar, a nemesség mereven ragaszkodott a rendi kiváltságokhoz. Ez a tény meghatározta a nevelés - oktatás - kereteit és lehetőségeit is. Nehezen terjedtek az új eszmék, a század pedagógusainak súlyos küzdelmet kellett vívniuk az új tanok megvalósításáért. Bél Mátyás /1684-1749/ pozsonyi tanár, és Maróthi György /1715-1744/ debreceni kollégiumi tanár pedagógiája olyan elemeket tartalmazott, amelyek tükrözték a haladó polgári eszméket, és bizonyos kezdeményezést jelentettek az oktatás gyakorlatiasabbá tételére.

A gyakorlati oktatás meghonosítása szempontjából csekély jelentősége volt a Ratio Educationisnak. A Ratio nem tudott szakítani a múlttal, csupán olyan engedményekre szorítkozott, amelyek az állam érdekét szolgálták. Szervezeti intézkedései ellenére tehát sem tartalmi, sem formai tekintetben nem hozott gyökeres változást. /19/ A Ratio Educationist a haladó pedagógus körökből sok kritika érte. Egyre sürgetőbbé vált a korszerű műveltségtartalom iskolai közvetítése. Ennek a törekvésnek a megvalósítója Tessedik Sámuel /1742-1820/ a népművelés, a munkára nevelés kiemelkedő alakja lett. Gyakorlati Gazdasági és Ipariskolájában a néposztály fiai számára teremtett alkalmat ahhoz, hogy "... megtanulhassák mindazt, amit az élet különböző időszakában, körülményeiben az embernek, a köztársaság gondos polgárának tudni kívánatos." /20/ Intézetében tevékeny gazdákat, serény mesterembereket, szorgalmas kereskedőket akart képezni. /27/ Az oktatást tehát a gyakorlatiasság irányában szervezte meg. Intézetében meghonosította munkáltató oktatást, munkával akart munkára nevelni, ugyan-

akkor elismerte az értelmi nevelés fontosságát is. Így Tessedik iskolájában megvalósult a munka és a tanulás kooperációja. Az oktatásban megnyilvánuló intellektuális célkitűzések biztosították, hogy a tanulók értelmi fejlesztése ne szoruljon háttérbe a gyakorlati képzéssel szemben. Tevékenysége európai hirre tett szert, a későbbi időszakok pedagógiai tevékenységére is nagy hatással volt. Ellenfelei - néhány éves működése után - megakadályozták intézetének továbbélését, nehezítették eszméinek továbbterjedését.

A XVIII. század végén Festetics György /1755-1819/, a haladó törekvéseket támogató nagybirtokos első hazai felsőoktatási tanintézetében a gazdasági vezetés ismereteit tanították, ahol az elméleti képzést alapos gyakorlati ismerettel, munkára neveléssel kötötték egybe. Olyan ismereteket kívántak nyújtani, amelyek birtokában a leendő gazdák "... célszerűen intézhessenek el minden olyan dolgot a mezőgazdaság terén, ami a termelésre, gyártásra, adás-vevésre vonatkozik..." /22/ Az elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátításán túl konkrét munkát is végeztek a hallgatók az állattenyésztésben, növénytermesztésben, kertészetben, stb. Az elméleti órákra és az órákra való felkészülésre kevesebb időt fordítottak, mint a gyakorlati elfoglaltságra.

A XIX. század elején érvényben lévő tantervek szinte semmilyen, vagy csak igen csekély szerepet szántak a munkára nevelésnek. A latinos kultúra erősen tartotta magát, az iskolákat irányító egyházi szervek ellenálltak az újító törekvéseknek. Ennek ellenére elsősorban a protestáns kollégiumokban

/Sárospatak, Debrecen, Pápa/ készültek olyan tervezetek, melyekben a realisabb képzés és nevelés igényeire vonatkozóan fogalmazódtak meg elképzelések. Ezek a tervezetek tiszteletre méltó teret biztosítottak a munkára nevelésnek. Bevezetésükre ugyan nem került sor, de hatásuk felfedezhető a közoktatás fejlődésében. A közoktatás ügyével a reformkori országgyűlések is foglalkoztak. A kor kiemelkedő személyiségei - Kölcsey Ferenc /1790-1838/, Kossuth Lajos /1802-1894/, Széchenyi István /1791-1860/, Táncsics Mihály /1799-1884/ - is nagy figyelmet szenteltek az oktatásügy fejlesztésének. Gazdasági szempontú iskolázást, iparoktatást, az elméleti és a gyakorlati oktatás összekapcsolását követelték. A tantervi reformmunkálatok is az életre és a munkára nevelés kérdése felé irányultak. Mednyánszky Alajos közoktatáspolitikus /1784-1844/ a Scholae industriales tervének kidolgozásával először jelentkezett a magyar közoktatás történetében ipari - mezőgazdasági és kereskedelmi tagozatból álló egységes szakoktatási rendszerrel. Terve nem valósult meg, de kedvően befolyásolta 1846-ban a József ipartanoda felállítását. Ezen kívül számos reformjavaslat foglalkozott az industriális iskolák eszméjével. Joó János tanár, publicista /1807-1874/, Fáy András író /1786-1864/, Gönczy Pál pedagógus /1817-1892/ munkássága érdemel elsősorban említést.

A reformkor haladó nemzetgazdászai, nevelői rámutattak az évszázadok óta fennálló, elmaradott népoktatás hiányosságaira is, melynek elavult szervezete, tananyaga és tanítási

módszere már nem felelt meg a kor gazdasági, társadalmi követelményeinek. /23/ Mindezt egyértelműen bizonyította a magyar társadalom óriási többségét alkotó parasztság elmáradottsága. A jobb, korszerűbb és gyakorlati irányú népiskolai oktatás híveinek sok akadályt kellett leküzdeniük /pl. az egyház ellenállása, a tanítók ilyen irányú képzetlensége, a parasztság idegenkedése/. Elképzeléseik szerény mértékű megvalósítását jelentette, hogy az elemi iskolák mellett 1853-ban mintakertek, faiskolák kialakítását írták elő, amelyek a gyakorlati képzés céljait szolgálták volna. Ez a kezdeményezés rövid időn belül - elsősorban a parasztság ellenkezése miatt - megbukott. /24/

Az 1868. évi népiskolai törvény - a több évtizedes követelés eredményeként - előírta a mezőgazdasági ismeretek oktatását a népiskolákban és a felsőbb népiskolákban, de nem intézkedett a szakiskolai képzésről. A szakiskolák a Földművelésügyi Minisztérium kezében voltak, ezért az elemi iskolára épülő egységes szakoktatási rendszer nem valósult meg. A törvény megszületését követő évek tanterveibe beépültek a szükségesnek vélt ismeretek. Az 1882. évi tanterv engedélyezte az ipari jellegű képzést is, ha a környék lakossága többségében a népgazdasági ágban kereste kenyerét. A kiegyezést követő iskolatörvények biztosítottak tehát némi lehetőséget a gyakorlati oktatásra, de erősen leszűkítve, és "alig vették figyelembe egyetemes nevelési jelentőségét." /25/ Az előírt gyakorlókerteket /faiskolákat/ sok helyen még ki sem jelölték, vagy ha igen, az a rossz talajminőség miatt használhatatlan

volt. Kevés olyan hely akadt, ahol a parasztság felnövekvő nemzedéke valóban hasznos ismeretekre tett volna szert.

A XIX. század végére aztán világossá vált, hogy a törvény előírásait ezen a módon nem lehet elérni. Halász Ferenc pedagógus /1849-1910/, Bereg vármegye tanfelügyelője készített reformtervet a gyakorlati oktatáshoz, amelyben egy új iskolatípus, a gazdasági ismétlőiskola koncepcióját dolgozta ki. Az 1896-os tanterv és utasítás hatására létrejöttek az elemi iskola fölé szervezve a gazdasági ismétlő iskolák, önálló szervezetben pedig a szaktanitós gazdasági iskolák. Az első világháborúig fokozatosan emelkedett ezen iskolák száma, de az eredmény szerénységét mutatja, hogy az 1912/13-as tanévben a gyermekek 1/4-e még mindig nem járt rendszeresen a továbbképző iskolákba. /26/

Századunk elején a modernizálódó magyar társadalom objektív igényeként jelentkezett a hagyományos tanulóiskola átalakítása. Legfigyelemreméltóbb ebben az időszakban Nagy László-nak /1857-1931/, a századelő legjelentősebb pedagógusának munka-oktatási koncepciója, amely a tanulók érdeklődésére, aktivitására épül. Fontosnak tartotta a cselekedtetést, a hagyományos tárgyakhoz kapcsolódó kézi tevékenységet, a szellemi és manuális cselekvés összhangját. Nem helyeselte a kézimunka külön tárgyként való kezelését, az alkotó munkát tette alapvető metodikai elvvé. Nagy László életműve az oktatás és az érdeklődés összefüggéseiről, az önálló probléma- és feladatmegoldások jelentőségéről, az aktivitás és az

akaratnevelés közvetlen kapcsolatáról, valamint az alkotó munkáról kifejtett véleménye nagyjelentőségű hagyatéka pedagógiatörténetünknek. /27/

A század eleji munkaiskolai törekvések kedvező hatást gyakoroltak az oktatásra, lazították az iskolák egyoldalú verbalizmusát, gyermekközpontubbá tették az oktatást, javították a nevelő és a növendék viszonyát, de a munkára nevelés feladatát nem oldották meg. Hatásuk azonban a Tanácsköztársaság tantervi reformjaiban jelentősen érződik.

A Tanácsköztársaság idején a munkaiskola megvalósításának útjából elhárultak az akadályok, hozzáláttak a tervek, reformjavaslatok kidolgozásához. Az elgondolások szerint a nyolcosztályos elemi iskolában a kézimunka-oktatásnak és a műhelyi oktatásnak nagy szerepe lett volna. Rámutattak arra, hogy "az új társadalomnak alapos ismeretekkel rendelkező, a termelőmunka végzésére alkalmas nemzedéket kell nevelni."

/28/ A tervezet készítői szerint a lányok és a fiúk munka-oktatásának - elemi iskolai fokon - fő vonalaiban meg kell egyeznie. /utaltak a nők társadalmi helyzetének megváltozására/ A gyakorlati életre való felkészítés folyamatában a munkaoktatáson kívül igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a szaktárgyi ismereteknek, a gondolkodásra nevelésnek. A középiskola tanterveiben is arra törekedtek, hogy a munkaiskolával kapcsolatos elképzeléseket érvényesítsék. Legfontosabb feladatnak a tanulók világnézeti nevelését, tudományos világszemléletének kialakítását tekintették. Nagy

hangsúlyt helyeztek az önálló tanulói munkára. A középiskolákban nem tartották indokoltnak a műhelymunkát. A gyakorlati foglalkozások lebonyolítására elegendőnek vélték a laboratóriumot. E koncepcióból arra lehet következtetni, hogy a középiskolát felsőbb tanulmányok előkészítésére szánták. A reformjavaslatok négy osztályos szakiskolák megszervezését is tartalmazták, ahol a gyakorlati pályára készítették volna fel az ifjúságot /ipari, mezőgazdasági, elosztó üzemi szakiskola/. /29/ Perspektivikus feladatként megfogalmazódott - szovjet iskolai dokumentumok hatására - a politechnikai munkaiskola megszervezésének igénye is, ahol az ismeretek termelőmunkával való összekapcsolása, a különböző társadalmi összefüggések megismerése lett volna a követelmény. A tanácsköztársasági reformjavaslatokból, a megtett intézkedésekből kitűnik, hogy a közoktatáspolitikai irányítói európai tájékozottsággal rendelkező, a hazai fejlődés sajátosságait és a történelmi előzményeket ismerő és mérlegelő szakemberek voltak, akik a korszerű pedagógiai felfogás érvényesítésére törekedtek. /30/

A két világháború közötti időben tett intézkedések /1922-ben/ a gazdasági és szaktanító gazdasági iskolák további szervezését kívánták előmozdítani. Ennek hatására megszilárdult a Tanácsköztársaság előtti iskolaszervezet, magán hordozva sok gondot és problémát. Ilyenek: nem szervezték meg sok helyen a gazdasági /ismétlő/ iskolát, melynek következtében a 13-15 éves korú gyermekeknek mintegy fele nem vett részt iskolai oktatásban, tehát a parasztifjúság tekintélyes

része gyakorlati továbbképzés nélkül maradt. /31/ Ebben a korszakban a reformpedagógia képviselői fejtették ki haladó pedagógiai munkásságot. Terveik megvalósítására iskolát alapítottak. /Nemesné Müller Márta Családi Iskolája, a szegedi gyakorló polgári iskola Cselekvés Iskolája./ Ezek az intézmények a burzsoá államhatalom keretei között maradvá adtak figyelemre méltó újításokat /tanulói aktivitás, tanulói személység iránti tisztelet, tantervi anyag újszerű csoportosítása, egyéni képességek fejlesztése, önálló és csoport munka/.

A felszabadulás után az általános iskola első koncepciója
- tankönyvíróknak adott szempontok, tantervek tanúsága szerint - a munka megbecsülésére, szeretetére, a helyes munkaerkölcsre kívánta nevelni a növendékeket. Előírták, hogy minden oktatási mozzanat az "élet szemléletéből induljon ki, és a megismerés után az életre mutasson és hason vissza." /32/

Az általános iskola tantervében szerepelt kézimunka, műhelygyakorlat, gazdasági gyakorlat. A kézimunkát az anyag megértésére, vagy a megértett anyag elmélyítésére és begyakorlására szánták. Gazdasági gyakorlatokon cél volt a mezőgazdasági, kertészeti, háziipari munkák megismerése, a munka megbecsülése, a kezűgyesség fejlesztése. E témakörökben megismerkedhettek a tanulók a konyhakerti növénytermesztéssel, gyümölcstermesztéssel, baromfitartással, a szántóföldi növénytermesztés alaplunkálataival, a szőlőműveléssel. Műhelygyakorlatokon a mindennapi életben szükséges

gyakorlati anyag- és szerszámismeret, az ipari életpályák megismerése, a munkaszeretet elmélyítése, a kezűgyesség fejlesztése volt a cél. Évfolyamonként papír, fém- és famunkák váltakozását irták elő. A tantervvvel kapcsolatban megállapítható, hogy "a munkaoktatást lényegében a gyakorlati munkákra korlátozta, a különböző tantárgyakat nem kapcsolta eléggé össze a gyakorlatokkal, sőt az egyes tantárgyakban /a tanítási anyag igen nagymértékű megnövelésével/nem is biztosított lehetőséget munkáltatásra". /33/

A tanterv megvalósításáról viszonylag kevés adat található. Annyi bizonyos, hogy iskoláink döntő többségében a személyi és tárgyi feltételek nehezítették a végrehajtást. Iskoláinkban általában nem voltak műhelyek, hiányoztak a szaktanárok. Az előírásoknak megfelelően kevés helyen sikerült megszervezni a gyakorlatokat. A tanterv azonban új távlatokat nyitott a nevelésben. Lehetőséget biztosított az útkeresésre, "a fejlődésben elértük az eddig előttünk haladó, munkaiskolai kísérleteket már régebben is végző nyugati államokat." /34/

A Magyar Dolgozók Pártja 1948-as programnyilatkozatában az oktatás és a munkára nevelés összekapcsolását követelte az általános műveltség és a műszaki műveltség összeegyeztetése érdekében. /35/ A célkitűzés megvalósulását nehezítette, hogy a nevelőmunkában a korábbi nevelés egyes elemei még tartották magukat, a munkára nevelést nem tartották az egész nevelés szerves részének. Az 50-es évek elején több miniszteri utasítás szólt arról, hogy "... az eddigieknél fokozottabban a gyakorlati életre, a termelés területén való tájékozódásra

kell nevelni a tanulóifjúságot," mivel az általános és középiskola befejezése után egyre több tanuló a termelésben fog elhelyezkedni." /36/ A DISZ is hozott határozatokat ezzel a feladattal kapcsolatban a közhasznú társadalmi munkáról, a technikai szakkörökről, "Ifju mester próbá"-ról. Az 1950-es tanterv, mely sok tekintetben figyelmen kívül hagyta a lehetőségeket /maximalizmussal is szokták illetni/, a gyakorlati munka és munkaoktatás terén az 1946-os tantervhez képest visszalépést jelentett. Megszűntek a választható tantárgyak, e köztük a kereskedelmi, gazdasági, háztartási gyakorlat című tantárgy is. A MDP Központi Bizottságának 1954. évi határozata ismét foglalkozott az iskolai tantervekkel: "Új tanterveink biztosítsák az elmélet és gyakorlat szoros egységét. Állapítsák meg azokat a legfontosabb technikai és technológiai alapismereteket, amelyekkel a tananyagot ki kell egészíteni. A tanterveknek tartalmazniuk kell azokat a kötelező kirándulásokat, termelési gyakorlatokat, kísérleteket, melyek elősegítik a modern nagyiparban és a mezőgazdaságban való tájékozódást, megismeretik tanulóinkkal hazánk földjét és népünk életét". /37/ Még ez évben sor került a Pedagógiai Tudományos Intézet létrehozására, amely a munkára nevelés célkitűzéseinek megvalósításában jelentős szerepet vállalt.

Az 1955-ben összehívott országos pedagógiai anké-ton meglehetősen éles kritikával szóltak a jelenlevők a munkára nevelés helyzetéről: "A kérdéssel való foglalkozást halaszthatatlanná teszi az a körülmény, hogy nem tudjuk kielégítően előkészíteni ifjúságunkat a munkás tevékenységre, nem szoktatjuk hozzá

ifjainkat a fizikai munkához, nem fejlesztjük ki bennük kellőképpen a munka iránti szeretetet, nem fegyverezzük fel őket a munkához szükséges jártasságokkal és készségekkel" /Nagy Sándor felszólalásából/ /38/

Ezt követően a fellendülés kezdődött a gyakorlati életre való nevelésben. Tizenhét középiskolában indult kísérlet az 1955/56-os tanévben a gimnáziumi laboratóriumi gyakorlatokkal, illetve a szakirányú képzéssel kapcsolatosan. Kísérletek kezdődtek az általános iskola alsó tagozatában a kézimunka bevezetésére, felső tagozatban a gyakorlati foglalkozás című tantárgy tantervének és módszerének kialakítására. Figyelemre méltó, hogy a gyakorlati tantárgy más tantárgyakkal való kapcsolatát, a politikai nevelésben betöltött szerepét is vizsgálták. Ebben az időszakban-Dr.Kálmán György megállapítása szerint - "a magyar kezdeményezések tartalmi, elvi alapjait a szovjet tapasztalatok szolgáltatták." /39/ Az általános iskola alsó tagozatán 1956-ban vezettünk be új tanterveket, a felső tagozatban 1958-ban.

A gyakorlati foglalkozás c. tantárgy papírmunkát, fa- és fémmunkát, új elemként elektronikai és gépszerelési ismereteket tartalmazott. A gimnáziumokban tovább szélesedtek a kísérleti keretek, a műhelyfoglalkozások és a szakmai irányú képzés tekintetében. Ez utóbbi előtérbe kerülését jelentette az 5 + 1 rendszer bevezetése, a +1 nap munkában való eltöltése. Ez a szisztéma élénk vitát kavart, kezdetben ellenérzéseket idézett elő. A műveltségcszerny megcsönkítását, a gyermekmunka visszaállítását látták benne egyesek.

A legjobb tapasztalatok alapján Kálmán György arra a következtetésre jutott, hogy a tanulók "egy-egy területen hasznos ismereteket szereztek, előnyös társadalmi gyakorlatra tettek szert".

/40/ A munkára nevelésben tehát bizonyos foku előrelépést eredményezett. A pedagógiai sajtó is egyre sürgetőbbben vetette fel az életre való felkészítés eredményesebbé tételét. A Pedagógiai Szemle 1959. évi 2. száma vezércikkében - "Az iskola és az élet" címmel - ez olvasható: "Amit a gyakorlati életre munkával történő nevelés terén eddig tettünk, nem nagyon sok ugyan, mégis eredménynek lehet tekintenünk. ... Vannak már - elég szép számmal - általános iskoláink, amelyeknek műhelyeiben, kertjeiben lelkes pedagógusok a fizikai munka szeretetére, megbecsülésére nevelik növendékeiket - munkával is. És jónéhány gimnáziumunkban vannak már olyan osztályok /tanulócsoportok/, amelyeknek növendékei hetenként egy-egy tanítási napot, a helyi lehetőségekhez mérten, üzemben, gazdaságban töltenek el termelőmunkával... Néhány helyen az iskolában, vagy állami gazdaságban, vagy ipari üzemben szervezett gyakorlati foglalkozások folynak, s ezekhez nyári szünetükben összefüggő termelési gyakorlatokat kapcsolnak." /41/

Az MSZMP Művelődés Politikájának Irányelvei 1958-ban kerültek kiadásra. A dokumentumban a párt felhívta a figyelmet az általános műveltség tartalmának felülvizsgálatára és kiegészítésére, a gyakorlati oktatás szükségességére, az ipari és mezőgazdasági üzemekkel való szoros kapcsolat kialakítására. Ez évben két fontos állami dokumentum - a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1014/1958. /III.20/ sz. határozata, és

a Minisztertanács 1958. év március 29-i határozata /Művelődési Közlöny 1958. 7. szám 90. oldal/ - megjelölte a műszaki gyakorlati nevelés fejlesztésének további feladatait. /42/

1959-ben az MSZMP VII. Kongresszusa olyan iskolareform végrehajtását írta elő, melynek célja: "közelebb hozni iskoláinkat az élethez, a termeléshez". /43/ A kongresszusi határozatot követő gondos, körültekintő munka számbavette az iskolarendszer általános helyzetét. A korabeli pedagógiai irodalom értékelése szerint "Általános iskoláink és gimnáziumaink terhes örökségként magukon hordozzák a régi gimnázium több hibáját. Ezek közül legszembetűnőbb és elég rövid idő alatt tarthatatlannak bizonyult az élettől való elszakadottság, ami olyan hiányosságokban nyilvánul meg, - hogy csak néhányat említsünk-, mint

- az oktatás túlnyomóan enciklopédikus és elméleti, s a nevelés intellektuális jellege; ,
- a növendékek nagy részének az ún. szellemi foglalkozások felé fordulása és ezzel együtt elfordulásuk a termelőmunkától /nemegyszer ez utóbbi lebecsülése/. /44/

A készülő iskolareform ezeket a hiányosságokat kívánta megszüntetni célkitűzésével, miszerint "az általánosan képző középiskoláinkat, a gimnáziumot összhangba hozza a gyakorlattal, a társadalom, a gazdaság szükségleteivel." /45/

Az 1960-61-es években a pedagógiai írások egész sora foglalkozott az iskolai tevékenység és a szocializmus építésének gyakorlata közötti szoros kapcsolat szükségességével. Végző kicsengése ezeknek a fejlődés irányát jól látó írásoknak ál-

talában, hogy "annak a felfogásnak a realitását kell elismernünk, hogy a termelés, a politechnikai oktatás és a tantárgyak érdeke egymás mellé rendelve érvényesülhet". /46/

Neveléstörténetünk fontos állomása, hogy az 1961-es III-as törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről kimondta az élettel, a gyakorlattal, a termeléssel való kapcsolat szükségességét, és előírta, hogy minden iskolatípusban elő kell készíteni a tanulókat a termelőmunkában való részvételre. A nevelés új lendületet kapott. Az általános iskolában 1963-ban bevezetett Gyakorlati foglalkozás c. tantárgy tevékenységi formái lehetőséget adtak a személyiség formálásban céljainknak megfelelő tendenciák kialakítására, a világnézeti és erkölcsi nevelés eredményességének fokozására. A tantárgy nevelési és képzési hatása pozitív volt, a tanulók az életben jól használható ismereteket kaptak, nyitottabbá váltak az új törekvések iránt. A Pedagógiai Szemle 1964. évi 5. száma vezércikke szerint "Az általános iskolában sikeresen folyó gyakorlati foglalkozások igen jó alapot raknak le mind a munkakészségek, mind pedig az erkölcsi megerősök tekintetében." /47/

Vitatható pontja a tantervnek, hogy ipari és mezőgazdasági változatot különböztetett meg, külön választotta a tanulói ismereteket nemek szerint, nem volt egységes fogalomhasználat, és a tantárgyi koncentráció terén kevés előrehaladást mutatott. Zavar mutatkozott a tantestületekben a munkára nevelés, a politechnikai nevelés, a gyakorlati foglalkozás szerepének, helyének értelmezése terén.

Az 1961. évi törvény hatására növekedett a gyakorlati oktatásban részt vevő gimnáziumi tanulók száma is. Az 1961/62-es tanévben 67 %-uk részesült ipari vagy mezőgazdasági szakmai előképzésben. /5+1/ A pozitív tapasztalatok mellett azonban hamar gondok is jelentkeztek. Az üzemek egy része nem rendelkezett a szükséges feltételekkel, nem tudta biztosítani az alkalmas üzemi oktatókat. A más tantárgyakhoz tartozó ismereteket nem kapcsolták a tananyaghoz. E negatív jelenségek hatására - Kálmán György szavai szerint - "rendezetlen visszavonulás" következett be. /48/

Az 1965. évi 24. tvr. a munkában töltött +1 napot gyakorlati foglalkozással helyettesítette, eltörölte a gimnáziumi tanulók nyári termelési gyakorlatát.

Az 1973. évi 24. tvr. végrehajtási rendelkezése hatására a gyakorlati foglalkozás fakultatív tantárgy lett, melyben az üzemek segítsége esetlegessé vált. Ennek hatására a tanulók üzemekkel való szervezett kapcsolata megszűnt. Az 1977/78-as tanévben csupán a tanulók 26 %-a vett részt gyakorlati képzésben, kevesebb, mint 1961/62-ben. /49/

Az MSZMP Központi Bizottsága 1972. június 15-i határozata /az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól,/ korszerűsítést sürgetett. Megfogalmazta, hogy "A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb, marxista világnézetű, szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalubb, közösségi személyiségekre van szükség... Széles körű tudományközi együttműködés útján kell meghatározni a tudományok, művészetek, a kultúra, a technika azon

általános alapjait, melyek átfogó tájékozódást adnak a tudomány, a termelés, a közélet és a kultúra valamennyi lényeges területén." /50/ E célkitűzések megvalósítására az általános iskolák és gimnáziumok tantárgyi rendszerében 1978-ban új tantárgyat - a technikát - vezették be. Célja bemutatni, hogy a tudás birtokában az ember képes a világot átalakítani, formálni, megváltoztatni, ha ismereteit célszerűen, alkotó módon használja fel. Épít más tantárgyak ismeretanyagára, a tanulók meglévő ismereteire. Az új tantárgy tehát korszerűbb a "Gyakorlati foglalkozás" című tantárgynál. Arra törekszik, hogy a különböző szakmák közös, lényeges ismereteit közvetítse. Tananyaga lehetőséget ad a folyamatosan változó világ új jelenségeinek megfigyelésére.

A munkavégzés tanórán kívüli formáinak változása
a felszabadulás után

A szocialista iskola megteremtésével fokozatosan kialakultak a munkára nevelés tanórán kívüli szinterei, melyeknek az ifjúsági szervezetek az első időtől kezdeményezői voltak.

A DISZ és az uttörőszövetség programjában rendszeresen szerepeltek programok a hulladékgyűjtésre, idős emberek megsegítésére, a lakóhely szépítésére, kampányfeladatok elvégzésére vonatkozóan.

Az Uttörővezető 1948.
zónyság arra, hogy a
dettől fogva fontos

számában megjelent cikk is bi-
nozgalom megalakulása után kez-
tta a hasznos munkavégzés által

való munkára nevelést. Említett cikk részleteket közöl a szovjet uttorővezetők könyvéből, és a következő sorokkal ajánlja a könyvet a magyar uttorővezetőknek: "... a könyv tartalmazza azt a hatalmas tapasztalati kincset, amit a szovjet pionirmozgalmak több évtizedes fennállása alatt összegyűjtött. Erre a tapasztalati kincsre a magyar uttorővezetőknek, őrsvezetőknek és pajtásoknak is szükségük van munkájukban." /51/

A "tapasztalati kincsek" közül a cikk közli az uttorők munkavégzésével kapcsolatos teendőket is: "Indítványozd a fiuknak, ássák fel egy elárvult család konyhakertjét, aprítsák fel egy öreg nyugdíjas vagy rokkant tüzelőjét, javítsák ki az iskolai taneszközöket... Szerepelnie kell tehát az őrsi összejöveteleken a dologi foglalkoztatásnak is. A vezető szerepe mindezekben igen nagy és felelősségteljes. Ez azonban nem abból áll, hogy a dologi összejöveteleket kényszer útján vegyűk fel az őrs tervébe. Ha ezeknek üdvös, társadalmilag hasznos célját az uttorőkkel megismertetjük, örömmel és játszva fognak hozzá bármilyen munkához." /52/

A gyermekek munkában való részvételét ennek figyelembevételével szervezték meg az ifjúsági mozgalom vezetői. A DISZ és az uttorőszövetség tagjai rendszeresen hirdettek hulladékgyűjtési akciókat /pl. fémgyűjtési hónap/, melynek során hasznosítható anyagot szolgáltatott az ipar számára, a gyermekek pedig erkölcsi értékekben gazdagodtak. Jelentős mennyiségű volt az a munka is, amelyet facsemeték ültetésével töltöttek el a fiatalok. Ősszel és tavasszal rendszeresek voltak a fásítási akciók, ahol tömegesen vettek részt fiatalok, uttorők, és egymással való versengésben szorgoskodtak.

A mozgalmi sajtó rendszeresen közölt cikkeket a fiatalok munkában való részvételéről, a munkára nevelés kérdésköréről. Pl. az Uttörővezető című folyóirat 1953. évben 9 cikket közölt az uttörőcsapatok munkára neveléséről. Rendszeresen jelentek meg tudósítások a fiatalok vállalásairól, azok teljesítéséről, a kiemelkedően teljesítő kollektívák és egyének munkájáról. Pl. "A tápiószelei uttörők 450 facsemete ültetését vállalták. Szép feladatukat teljesítették." /53/ Egy uttörőcsapatvezető kitüntetésének indoklásában olvasható: "... a fémgyűjtő hónap - de az azt megelőző időszak alatt is - kiváló munkát végzett. Ezt úgy érte el, hogy a munka megszervezéséhez a városi DISZ bizottság segítségét kérte. Brigádokat szervezett, és azok élére megfelelő brigádvezetőket választott, akik önállóan vezették brigádjuk munkáját. A brigádok kapcsolatban álltak a fémgyűjtőtelep vezetőivel is, akik közölték a telep terveit, aminek alapján elkészítették saját tervüket, és így a pajtások a lakóhelyükhöz tartozó városrészek házait keresték fel." /54/ A gazdag sajtóanyag is arra utal, hogy az ifjúsági mozgalom központi kérdésként kezelte a fiatalok munkára nevelését, ezen belül a hasznos munkavégzésben való részvételt.

Az Uttörővezető című folyóirat rendszeresen közölt könnyen elkészíthető tárgyakról leírásokat "Ezermester szeminárium" című rovatában. A csapatgárdaülések kötelező napirendjeként előírták a nyári táborozási és társadalmi munkák tervének megtárgyalását. /55/

A DISZ II. Kongresszusán 1955-ben a Központi Vezetőség beszámolója is foglalkozott a diákfiatalok munkára nevelésével.

"Állandó feladatunk előmozdítani középiskolás diákjaink munkára nevelését, hiszen a tanulók jó része a termelőmunkában találja majd eljövendő hivatását." /56/ A beszámolási időszakban végzett diákmunkáról többek között elhangzott, hogy "a nyári szünidők alatt eddig 40.000 diák dolgozott nagy építkezéseinken." /57/

Nyári időszakban különösen változatos volt a munkavégzés, a feladatvállalás. Az 1950-es évek elején a növénytermesztés gépesítettsége alacsony színvonalon állt. Nem voltak modern gépek az aratás időszakában sem, sok volt a szemvesztés, így szinte természetes volt, hogy a diákfiatalok serege aratás idején kivonult kalászgűjtésre. Korabeli tudósítás szerint az ozorai uttörők egy nyáron a falu határában 1280 kg. kalászt gyűjtöttek össze. /58/

Gyakori volt - már a 12-14 éves gyermekeknél is - a szervezett nyári munkavállalás, elsősorban az állami gazdaságokban. A gazdasággal az uttörőcsapattanács szerződést kötött, mely szerint a gazdaság általában napi háromszori étkezést, kiszállítást és munkaegységben való elszámolást biztosított. /59/ Sok fiatal vett részt nyáron gyógynövénygyűjtésben is. Levendulát, mákgubót, kamillát és egyéb gyógyszeranyagot tartalmazó növényeket szedtek pedagógusaik irányításával. Az iskolában is bőven találtak munkát a fiatalok. Könyvtárrendezés, szertárrendezés, szemléltető anyagok készítése, szertárfejlesztési munkák végzése jelentette sok diák számára a nyári foglalkoztatást. Sok-sok fiatal munkára nevelését segítették a felsorolt munkakciók, munkaformák, de teljeskörűvé mégsem vált a munkában való részvétel, illetve ezek nem kapcsolódtak eléggé a munkára

nevelés egyéb módjaihoz. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a munkára nevelés hatékonysága hagyott kívánnivalót maga után. Így írt erről 1954-ben az *Uttörővezető* című folyóirat egyik cikke: "többszázezer uttörő vesz részt rendszeresen társadalmilag hasznos munkában. Az elmúlt években több millió facsemetét ültettek, mázsaszám gyűjtenek kalászeket, fahamut, különböző magvakat, vadgesztenyét, mákgubót. A megrendezett fémgyűjtő hónapok keretében több ezer tonna vassal járultak hozzá kohászaink anyagellátáshoz. Sok helyen maguk a gyermekek készítenek szemléltető, kísérleti eszközöket az iskola számára. Több tízezer gyermek vesz részt az iskolákban és uttörőházakban működő technikai szakkörökben, ahol technikai ismereteket sajátítanak el, azonban sok csapatban hiányzik a gyermekek rendszeres munkára nevelése. Az uttörők közül sokan idegenkednek a fizikai munkától..." /60/

Az 1950-es évek közepéig kézimunka oktatás nem volt. Hosszú ideig erre sem az Oktatási Minisztérium, sem a DISZ Központi Vezetősége nem fordított gondot, nem biztosított intézményes lehetőséget. Az 1955/56-os tanévben az alsó tagozatban bevezették a kézimunka tanítását, és az ifjúsági mozgalomban is biztosítottak lehetőséget a kézimunkázásra. /61/

Ebben az időben új szervezeti keretek is kialakultak a diákok munkavégzésében. Uttörő termelőszövetkezetek alakultak. Az egyik Baranya megyei szövetkezetről a következő híradás jelent meg az *Uttörővezető* című folyóiratban: "Az uttörőcsapat munkába vette a falu határában kihasználatlanul hevert 25 hold tartalékföldet. Megalakult a falu, sőt a megye egyik letelező termelőszövetkezete. Brigádokat szerveztek, külön lány és fiú

pajtásokból. A szülők segítségével az első esztendőben 15.000, a másodikban 20.000, a harmadik esztendőben pedig 45.000.- Ft. volt az úttörő termelőszövetkezet jövedelme." /62/

Az úttörő termelőszövetkezeteknek két válfaja volt. Az egyik a "Falusi Ifjúsági Szövetkezet", melyek a mezőgazdasági termelőszövetkezeti szervezés korábbi szakaszaiban jöttek létre. Átlagban 3-4 hold földön gazdálkodtak, a földműves szövetkezetek anyagi támogatásával. A szervezeti felépítés és a működési szabályzat azonos volt a felnőttek termelőszövetkezetében érvényes elvekkel és gyakorlattal. Népszerűségét mutatja, hogy 1960-ban 341 Falusi Ifjúsági Szövetkezet működött hazánkban./63/

Másik variációként a "termelőszövetkezeti munkaegységkönyves forma" működött. Ezek később alakultak, mint az előző szervezetek. Ennél a formánál "... az úttörőcsapat vagy az iskola, mint szövetkezeti tag vesz részt a szövetkezet életében".

A szövetkezet földjéből kaptak néhány holdat a fiatalok, ott végeztek - általában - növénytermesztést, de volt példa arra is, hogy a fiatalok kisállattenyésztéssel foglalkoztak. /64/ Értékelésképpen elmondható, hogy mindkét szervezeti forma lehetőséget adott "a közös munka, a szövetkezeti eszmében élés útján" a felnőtt életre való felkészítés eredményességének fokozásához. /65/

Később, az 1960-as évek elején, amikor a mezőgazdaság kollektivizálása teljessé vált hazánkban, egyre szaporodott azoknak a tanulóközösségeknek a száma, akik a nyári csúcsmunkák idejére szerződést kötöttek a termelőszövetkezettel, állami gazdasággal, bizonyos időnyomunkák elvégzésére.

"Tolna megyében pl. 1964. nyarán már hetven általános iskola kötött szerződést termelőszövetkezetekkel a nyári csuclidőszak munkáinak segítésére. Több mint tizennyolcezer hetedik és nyolcadik osztályos uttörő végzett napi négy-hatórás hasznos munkát pedagógusok felügyeletével. A Dalmadi Állami Gazdaságban naponta negyven-ötven forintot is megkerestek az általános iskolások a 2500 holdnyi hibridkukorica cimerezésénél. A gazdaság gépkocsival szállította oda- és vissza a diákokat, akik gondosan végezték a rájuk bízott munkát. Pakson szőlőköntőzésre és gyümölcszedésre szólt a szerződés, s a hely-beli iskolások eleget is tettek vállalásuknak. A Szekszárdi Állami Gazdaság koraérő csemegeszőlőjét négyszáz szekszárdi diák szüretelte le. Az iskolák gondosan ügyeltek arra, hogy a vállalt feladatok a gyerekek munkabírását ne haladják meg." /66/ A nyári munkavállalás, a szerződéskötés önkéntes volt, a munkáért járó bért a kollektiva kapta.

A hasznos anyagok gyűjtése ezekben az években is változatlan szorgalommal folyt. Az 1964/65. tanévben az uttörők 17 ezer tonna vasat, 3 és félezer tonna papírt, 2 és félezer tonna textiliát és 200 tonna gyógynövényt gyűjtöttek, 11 millió facsemetét ültettek el. /67/ Ezekben az években már találkozhattunk - igaz csak elvétve - nyári egy-két hetes, csökkentett munkaidejű, napi 3-4 órás táborozással összekapcsolt termelési gyakorlat megszervezésével is. /68/

Az ifjúsági mozgalom, elsősorban a KISZ ujjaszervezése után, egyre tudatosabban szervezi, irányítja a közhasznú munkákat.

Össztevékenységében egyre jelentősebb helyet foglal el a munkára nevelés. Tuza István 1965-ben ezt írta az Uttörővezetőben: "A társadalmi munka a mozgalom legfontosabb eszköze, amely kifejleszti az uttörők alkotó, kezdeményező készségét, társadalmi, politikai aktivitását, öntevékenységet, felelősségtudatát, annak felismerését, hogy népük, hazájuk javára kell dolgozniuk - egyszóval átfogja az egész uttörőtevékenységet."/69/ Emellett jelentős az a segítség is, melyet a népgazdaság feladatainak megoldásához nyújtanak.

A társadalmi munkaakciók közül kiemelkedő jelentőségű a nyári önkéntes építőtáborokban végzett munka. 1958-ban 3 építőtábort szervezett a KISZ 3800 fő részvételével. Ettől az időtől kezdve rendszeresen fejlődött az építőtábori mozgalom. 1960-ban már 21 tábor működött, 16.900 fővel. Az építőtábori résztvevők száma 1980-ra /99 táborban/ 58.400 főre növekedett. /70/

Az építőtábori mozgalom történetének negyedszázada folyamán közel 1 millió diák 3 milliárd Ft. termelési értéket hozott létre. Az anyagi haszon túl azonban meghatározó értéke a mozgalomnak, hogy résztvevőik erkölcsileg gazdagodtak, megtanulták becsülni a fizikai munkát. Az építőtábori mozgalomban az utóbbi években bekövetkezett változások a nevelőmunka területén is érzékeltették hatásukat. A munka sikereihez olyan tevékenységi formák kapcsolódtak, mint a helytállást igénylő napi hat órai munka, a munkaverseny és az ebből fakadó közösségi magatartás, az ösztönzők és elismerési formák, a munka, a dolgozó ember megismerése, az eredményes munka sikerélménye.

Mindezek a tényleges munkateljesítmények mellett a munkára és a közösségi életre nevelés hatékonyságát is növelték. /71/

A szocialista mezőgazdasági nagyüzemek kialakulása, az iparszerű termelés térhódítása mélyreható változásokat eredményezett a foglalkoztatási struktúra alakulásában. Az állandó foglalkoztatottak számának erőteljes csökkenése és a termelési mutatók növekedésével arányos kézi munkaigényes kampányfeladatok jelentkezése szükségessé tette a diákok részvételét az időszakos feladatok elvégzésében.

A munkaügyi és művelődési miniszter 1965-ben együttes rendeletet adott ki /111/1965. Mü.M. sz. utasítás/ a tanulóifjúság szervezett szünidei foglalkoztatásáról. Ez az utasítás kimondta, hogy a népgazdaság munkaerőszükséglete szükségessé teszi, hogy a mezőgazdaságban, az építő- és élelmiszeriparban a nyári és az erre engedélyezett őszi tanítási szünetben az általános iskolák VII. és VIII. osztályos, valamint a középfoku oktatási intézmények I.-IV. osztályos tanulói részt vegyenek a termelési feladatok végzésében. Szorgalmazta az utasítás a tanulók nyári foglalkoztatását, és egyben előírta az iskolák tájékoztatási kötelezettségét a fiatalok munkavállalási lehetőségeit illetően. Felkérték a KISZ szervezetek és uttorőcsapatok vezetőségeit arra, hogy "... a munkára történő mozgósításban, a munkacsoportok kialakításában, a foglalkoztatás megfelelő körülményeinek ellenőrzésében nyújtsanak hathatós támogatást, és segítsék elő, hogy az ifjúság foglalkoztatása során megfelelően érvényesüljön a fiatalok munkára való nevelése." /72/

Az utasítás ösztönzést adott a munkavállaláshoz, sok iskola, KISZ és uttörőkollektíva élt is ezzel a lehetőséggel, de mindezek ellenére a szervezett foglalkoztatás nem vált általánossá. További intézkedésekre volt tehát szükség. Ösztönzést adott ehhez a párt 1972. jun. 15-i határozata, melyet az előzőekben már idéztünk. /73/

A szorgalmi időszakban végzett munka továbbfejlesztése érdekében az Állami Ifjúsági Bizottság /15011/1974. /IPK.1975/1. ÁIB. sz/ határozata alapján kísérlet indult Budapest, Debrecen és Fejér megye általános és középiskoláiban, ahol a tanév rendjébe tartozóan 10-12 napot termelőüzemben dolgoztak a fiatalok. A kísérlet kedvező tapasztalatai alapján az 1978/79-es tanévben általánossá tették a központi rendelkezések a köz - hasznu munka végzését valamennyi általános iskolában és közép-foku intézményben az ÁIB 15022/1977. /IPK. 1./ sz. határozata alapján. Az intézkedés előzménye volt 1977-ben az MSZMP KB Politikai Bizottságának június 14-i határozata a munkaképes koru tanulóifjúság termelő- és szolgáltató munkába való intenzívebb bevonásáról, a diákok foglalkoztatásáról. Ezt követően a Minisztertanács a 3188/1977. sz. határozatában rendelkezett a kézimunkaigényes növények betakarításához szükséges munkaerő biztosításáról. E határozatokat követően került sor a közhasznu munka általánossá tételére. A rendelkezések szerint az általános -s középiskolás tanulók /általános iskola VII. és VIII. osztálya, valamennyi középiskolás/ 12 napot, a szakmunkásképző intézmények tanulói 10 napot kötelesek tölteni termelőmunkában. Jogszabályokban előírták a foglalkoztatás feltételeit, közöttük az egészségügyi feltételeket, a bérezés kategóriáit, módjait.

A szorgalmi időben végzett munkatevékenység napjainkban jelentős szintere a munkával való munkára nevelésnek.

A 11/1980. /VI.25./ Mű.M-OM együttes rendelet szabályozza a nevelési célú foglalkoztatást. Az ötnapos munkahét bevezetésével 5 napra csökkent a foglalkoztatási idő valamennyi intézménytípusban. Ezt az időszakot - népgazdasági szükséglet alapján, külön engedéllyel - meg lehet hosszabbítani néhány nappal. A rendelkezés alapján - az egészségügyi okokból felmentettek kivételével - valamennyi diák köteles résztvenni a munkában, melyet az iskolavezetés a munkahellyel kötött szerződés alapján szervez meg. A tevékenység szintere lehet az ipar, kereskedelem, szolgáltatás és a mezőgazdaság.

A tapasztalatok szerint a mezőgazdaság foglalkoztatja a legnagyobb létszámban a diákokat. Oka, hogy egyrészt ezen a területen van legnagyobb szükség a segítségre, másrészt itt biztosított a társadalmilag hasznos, ugyanakkor szakértelmet nem igénylő, a gyerekek életkori sajátosságainak is megfelelő munkavégzés.

A foglalkoztatás tapasztalatai egyre kedvezőbbek. A termelőüzemek - általában - megfelelő feltételeket biztosítanak a munkavégzéshez. A termelőszövetkezetek, állami gazdaságok dolgozói egyre jobb segítői az iskolának a nevelési célkitűzések megoldásában is. A mezőgazdasági üzemekben ma már természetesnek tűnik, hogy ősszel a betakarítási csúcs idején megjelennek a diákok, s munkájuk eredményeként növekszik a nemzeti jövedelem, miközben testben és lélekben ők maguk is gyarapodnak.

Ez a pozitív tendencia közel sem jelenti azt, hogy maradéktalanul megoldottuk volna a munkához való pozitív viszonyulásra vonatkozó nevelési feladatainkat. A termelőmunka keretében biztosítjuk ugyan az értékmentő tevékenység mélyreható élményét, de ezek nem minden esetben tudatosodnak eléggé a diákokban, és nem kapcsolódnak kellőképpen más nevelőtevékenységi formákhoz. Nevelési dokumentumaink sem illesztették be a termelőmunkában való részvétel pedagógiai vonatkozásait a nevelési folyamat egészébe. Hátráltató tényezőként kell figyelembe venni a társadalmi közgondolkodás jelenlegi állapotát is, melyből az iskola nem függetlenítheti magát. Magyarországon a felszabadulás előtt - a termelési mód, a technikai kultúra alacsony színvonala miatt is - a műveltség tartalma alapvetően humanisztikus jellegű volt, a fizikai munka pedig kényszerből végzett tevékenységgé degradálódott. A felszabadulás után történelmileg rövid idő alatt következtek be alapvető változások a termelés rendszerében, technikai színvonalában, a termelési viszonyokban. E hatalmas változásokat tudati síkon a gondolkodás, a szemlélet átalakulása csak lassabban tudja követni. /74/

További erőfeszítésekre van tehát szükség ahhoz, hogy a nevelőmunka során nagyobb eredményességgel érvényesítsük célkitűzéseinket. Eszközrendszerünk maradéktalan kihasználásával el kell fogadtatnunk mindenkivel, hogy a munka teszi lehetővé az emberi élet kiteljesedését, a magasabb színvonalú életmódot. Azt akarjuk, hogy a munka örömmel végzett, mindenki által elfogadott, a közösség és az egyén boldogulását segítő tevékenység legyen.

I.

METODIKAI BEVEZETÉS

A vizsgálat módszere

A diákfoglalkoztatás tapasztalatainak összegyűjtésére kérdőíves felmérést alkalmaztunk. /A kérdőív egy példányát a mellékletben szerepeltetjük./

A kérdéseket, kérdéscsoportokat igyekeztünk úgy összeállítani, hogy több szempontból tudjuk vizsgálni, értékelni a tanulók válaszát. Lehetőséget biztosítottunk korábbi nevelőhatások mérésére is.

Nem kértük a nevét a kérdőív kitöltőjének, mivel szerettünk volna őszinte véleményeket összegyűjteni. Adtunk lehetőséget arra, hogy a vizsgálatban résztvevők kérdésekre adott válaszaikon túl is írják le véleményüket, javaslatukat a témával kapcsolatban.

Kérdéseket tettünk fel a tanulók családi helyzetére, a szociális háttérre vonatkozóan, mivel feltételezésünk szerint ezek a tényezők is befolyásolják munkához való viszonyulásukat, teljesítményeiket. Megkérdeztük: városban, vagy falun lakik, a szülőknek mennyi a jövedelme, milyen végzettséggel rendelkeznek, hány tagu a család. Vizsgáltuk a családban végzett munkát, megbízatást is. /"Otthon segít-e szüleidnek a háztartási és egyéb, ház körüli munkák végzésében?"/ Kérdést tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy korábban vett-e már részt a termelőmunkában, volt-e építőtáborban, nyáron, az iskolai szünetben vállalt-e munkát.

Kérdőíves vizsgálatunkban választ kértünk arra is, hogy eddigi tapasztalatai, észrevételei milyen véleményt alakítottak ki benne a munkáról, állított-e fel magának rangsort a fizikai és szellemi munka között, melyiket hogyan becsüli./" Mi a véleményed a kétkezi munkáról?"/

Vizsgáltuk, hogy a munkáról alkotott véleménye - és egyéb személyi adottságai, beállítódása - alapján milyen pályára készül, milyen munkát szeretne majd végezni, mit tart fontosnak leendő munkájában./" Szívesen végeznél-e majd fizikai munkát?" "Milyen szerepet játszott pályaválasztásodban a fizikai munkáról alkotott véleményed?" "Mit vársz leendő munkádtól?"/

Szerepelt kérdőívünkön olyan kérdéscsoport is, mely az 1980. év őszén - a vizsgált időszakban - végzett munka konkrét tapasztalataira vonatkozott. Volt kérdés a feladatra való felkészítés megítélésére, minősítésére, a saját teljesítmény értékelésére, a munka hasznának és esetleges kárának felbecsülésére is. /Milyen volt a felkészítés, mire terjedt ki a termelőszövetkezetben, illetve az iskolában? "Milyen volt a munka megszervezése a termelőszövetkezetben?" "Hogyan értékeled saját teljesítményed?" "Milyen haszna van a termelőszövetkezetben végzett munkádnak?" "Szerinted volt-e valamilyen káros hatása a mezőgazdaságban végzett munkádnak?"/

Vélemények összesítését vártuk megfogalmazni abban a válaszban, melyet a következő kérdésre vonatkozóan fogalmaztak meg a tanulók: "Iskoláid befejezése után szívesen mennél-e ebbe a termelőszövetkezetbe dolgozni?"

A vizsgálat módszereként személyes beszélgetést is alkalmaztunk. Ezeket egyrészt a diákfoglalkoztatásban résztvevő pedagógusokkal és mezőgazdasági szakemberekkel, másrészt pedig osztályonként 4-5 tanulóval folytattuk le.

A beszélgetések során a foglalkoztatásra való felkészítés, bonyolítás és értékelés néhány elemére tértünk ki, beszélgettünk a korábbi évek ilyen irányú tapasztalatairól. Lehetőség volt a beszélgetések során arra is, hogy mintegy "kontrolláljuk", továbbértelmezzük a kérdésekre adott válaszokat is.

A beszélgetések döntően a kérdőíven szereplő kérdéseket érintették, de sor került bizonyos összefüggések tisztázására is.

/Például: "Miért kérdeztük az őszi munkával kapcsolatban, hogy szokott-e zsebpénzt kapni otthonról?" - vetette fel egy tanuló/

1982-ben megismételtük a vizsgálatot, azoknak a tanulóknak a részvételével, akik korábban - első és második osztályos korukban - már kitöltötték a kérdőívet.

A vizsgálati minta általános jellemzése

Ahogy a bevezetőben említettük, 132 középiskolai /általános gimnáziumi osztályba járó/ tanuló töltötte ki a kérdőívet. Ez a létszám négy osztály tanulóit jelenti, tehát minden évfolyamból egy osztály tanulói vettek részt a vizsgálatban.

Azért választottuk ki ilyen formán a vizsgálati mintát, hogy legyen módunk tanulmányozni a korosztályok, az évfolyamok közötti különbségeket. Az első osztályosoknál érdekes lehet a

megnyilvánulás azért, mert még középiskolai tanulmányaik kezdetén vannak, a végzős évfolyam diákjai pedig az érettségire készülve a "kerítésen kívülre" figyelnek erőteljesebben. Életkoruk, tapasztalataik alapján is különbséget vártunk az évfolyamok között. Mintánkban az évfolyamok létszáma az alábbiak szerint változik:

1. évfolyam	38 fő
2. évfolyam	41 fő
3. évfolyam	28 fő
4. évfolyam	24 fő

A kérdőíves felmérésben résztvevő középiskolai tanulók 72 %-a városban él, a többiek községben. Szinte minden vizsgálati személy szüleinél lakik. Ez jelenti azt is, hogy a faluról származó diákok naponta ingáznak az iskola és a lakóhely között. A lakóhely ezekben az esetekben nem esik túlságosan messze az iskola székhelyétől, városkörnyéki községeknek tekinthetők. Fél óránál többet nem utaznak a tanulók naponta. Vizsgálatunkban szeretnénk összehasonlítani a falusi környezetben felnövő gyermekek munkához való hozzáállását a városi gyermekekével. Igaz ugyan, hogy a vizsgált iskola székhelye kisváros, de az emberek életmódja, lakáskörülményei valamilyest eltérnek a falusi emberek életmódjától, körülményeitől. Szerettük volna megtudni, hogy a falusi környezet jobban ösztönzi-e a gyermekeket a kétékezi munka végzésére, mint a város. A vizsgálati személyek szüleinek legmagasabb iskolai végzettségét vizsgálva a következő adatokat kaptuk:

Anya: általános iskolát végzett	28 %
középiskolát végzett	45 %
szakmunkásképző iskolát végzett:	8 %
Apa: általános iskolát végzett	16 %
középiskolát végzett	35 %
szakmunkásképző iskolát végzett	12 %

Igen magas, 25 %, a főiskolát, egyetemet végzett apák aránya. Az iskolai végzettség bizonyos mértékig determinálja a foglalkozást. Az anyák közül az adminisztratív munkakörben levők vannak túlsúlyban /44 %/, de magas a fizikai dolgozók aránya is /34 %/. Az apák 29 %-a fizikai dolgozó, illetve 20 %-a termelési területen alsó- vagy középszintű vezető. Az átlagosnál magasabb, 12 % a felső vezetői beosztásban dolgozó apák aránya. Ez a jelenség más gimnáziumokban is tapasztalható, mivel a vezető beosztású szülők gyermekeiket elsősorban a gimnáziumi osztályok felé irányítják - a felsőfoku továbbtanulás tervezéseként.

A vizsgálat során történő összehasonlításban azt kutattuk, hogy vannak-e különbségek a munkára nevelésben, a családi munkamegosztásban a fizikai dolgozók gyermekei és az egyéb rétegekhez tartozó szülők gyermekei között. Ehhez a témakörhöz kapcsolódóan a szülők jövedelem viszonyait is megvizsgáltuk. Kitűnik, hogy a szülők jövedelme megfelel az átlagosnak, ugyanis az anyák 67 %-ának jövedelme 2000 és 4000 Ft. között van. Magasabb ennél - a társadalmi munkamegoszt-

tásban elfoglalt helyük alapján - az apák fizetése : 56 %-uk 4000 és 6000 Ft. között keres havonta, 13 %-uk 6000 Ft. feletti havi jövedelemmel rendelkezik.

A szülők jövedelméből élő családlétszám is megfelel az átlagosnak. A családok 83 %-a 3, illetve 4 tagu, a családok 10 %-ában élnek 5-en, vagy 6-an egy családban. /7 és több tagu család nincs a vizsgálati mintában/ Ugy gondoltuk, hogy a szerényebb jövedelemből, az egy személyre jutó alacsonyabb fizetéshányadból élő családokban kevesebb a gyerek zsebpénze, és az otthoni munkában való részvétel, a nyári munkavállalás magasabb arányt mutat. Következésképpen az őszi mezőgazdasági munkában való részvétel is eredményesebb, jobban érvényesül az anyagi ösztönzés szerepe.

A kutatási személyek bemutatásához adalékot biztosít a szabadidőtöltési szokásokról készített összegzés. Első helyen az olvasás áll a szabadidőtöltési formák között. /A tanulók 90 %-a jelölte meg ezt./ Ezután a televízió nézés, a mozi és a magnózás következik, sorrendben a 78 %, 62 %, és 60 %-os aránnyal. Viszonylag magas, 47 % a sportoló tanulók száma. Ugyanakkor a tanulók kis hányada tölti szívesen szabadidejét kézimunkázással /12 %/, barkácsolással, /11 %/, kertészkedéssel /11 %/.

A szabadidőtöltés illetően való szóródása előre vetíti a tanulók pályaválasztását is. Közülük 121-nek /91 %/ van elképzelése arról, hogy milyen munkát szeretne végezni a gimnázium, illetve egyéb iskolai befejezése után. Közülük 53 % igen határozott célkitűzéssel rendelkezik jövőjét illetően.

Figyelemre méltó az is, hogy 88 %-uk maga döntötte el, hogy milyen pályára készüljön. A tudatos jövőtervezés a vizsgálati személyeknél tehát meglehetősen magas fokunak látszik. Ez ellentmond más tapasztalatoknak, és kissé fenntartással kell fogadnunk. Példának említjük Dr.Gál András - Illés Lajosné - Dr.Petrikás Árpád vizsgálatát, melynek értékelésében olvasható: "A szakközép- és szakmunkásképző iskolák tanulói közül kevesen vannak azok, akik saját érdeklődésük alapján választottak iskolát." /76/ Felvetődik a kérdés, hogy 1-2 év alatt ilyen mértékű önállósodás - a döntésben - bekövetkezhet-e. Válaszaik alapján elmondható, hogy a fizikai munkáról alkotott véleményük nem befolyásolta különösebben a pályaválasztást. A vizsgálati személyek több mint fele /58 %-a/ nyilatkozott úgy, hogy nem is vette számításba a fizikai munka és a választott életpálya közötti összefüggést. A kétkezi munkával már valamennyien találkoztak saját tevékenységükben is. A tanulók 58 %-a nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen segít az otthoni munkák végzésében, 33 %-uk gyakran segít otthon, a többiek csak ritkán. Nem volt egy tanuló sem, aki arról írt volna, hogy egyáltalán nem segít otthon. Ezek az adatok beillenek abba a tendenciába, melyet Komlósi Sándor állapít meg az általános iskolásokra vonatkozóan, miszerint "a tanulók lényegesen több házimunkafajtában vesznek részt nyolcadikos, mint ötödikes korukban." /75/

A kérdőívet kitöltő tanulók már valamennyien résztvettek a korábbi években őszi mezőgazdasági munkában, tehát már rendelkeztek bizonyos előtapasztalatokkal.

Általános iskolás korban:

két alkalommal vett részt az őszi betakarításban	53 %
három alkalommal vett részt az őszi betakarításban	24 %
négy alkalommal vett részt az őszi betakarításban	16 %

Középisikolás korban:

egy alkalommal vett részt az őszi betakarításban	37 %
két alkalommal vett részt az őszi betakarításban	20 %
három alkalommal vett részt az őszi betakarításban	18 %
négy alkalommal vett részt az őszi betakarításban	14 %

/Nem válaszolt a kérdésre a hiányzó 8 %/

Az volt a feltételezésünk, hogy azok a tanulók, akik már többször dolgoztak termelőüzemben, pozitívabb hozzáállást tanúsítanak a munkához.

A diákfoglalkoztatás másik igen jelentős formája a nyári önkéntességen alapuló építőtáboroztatás, mely ugyanazzal a céllal /népgazdasági érdek kielégítése és munkára nevelés/ kerül megszervezésre, mint a szorgalmi időben végzett diákmunka.

Építőtáborban egy alkalommal dolgozott a tanulók közel fele

/46 %-a/. Két, illetve három alkalommal csak a tanulók 7 %-a

táborozott. /Ezt a kérdést igen magas százalékban hagyták

megválaszolatlanul. Egy tanuló magyarázatképpen odairta a

kérdéshez, hogy azért nem tölti ki a kipontozott sorokat,

mert nem érti, miért szükséges az építőtáborozáson való

részvétel száma az őszi diákmunka kérdéseinek megítéléséhez./

A válaszokból, a válaszadástól való tartózkodásból, illetve a személyes beszélgetésekből az szűrhető le, hogy egy-két alkalommal vállalkozik a tanulók 50-60 %-a az építőtábori munkára. Ez az adat megfelel a megyei középiskolai helyzetképnek.

Figyelembe véve, hogy egy tanuló középiskolás éve alatt maximum három alkalommal táborozhat, az arány elfogadható. Munkához való viszonyulásukban pozitívabb képet vártunk, mint akik nem voltak építőtáborban. A vizsgálatban résztvevő középiskolai tanulók nyáron, az iskolai szünetben a következő rendszeres elfoglaltságot jelezték:

Vállalatnál, szövetkezetnél munkát vállal	40 %
Szüleinek segít a háztáji mezőgazdasági munkában	12 %
Szülei hobby kertjében rendszeresen segít	11 %
Nem végez rendszeresen munkát	11 %

/A tanulók egy része úgy nyilatkozott, hogy rendszeres munkája nincs ugyan, de ezokott dolgozni alkalmanként, más része a korábbi években kifejtett tevékenységéről írta válaszáat. Ezeket a válaszokat nem értékeltük./

Az 1982-ben végzett kontrollvizsgálatnál a két évfolyam tanulójának családi körülményei, szociális helyzete nem változott. Korábbi válaszaikhoz viszonyítva jelentősen növekedett a nyáron munkát vállalók aránya, nagyobb szerepet kapott a diákfoglalkoztatásban az anyagi ösztönzés. A munkához való viszonyulás néhány eleme - később ismertetésre kerülő összefüggésekben - negatívan változott. E meglehetősen gazdag, de viszonylagosan kis létszámra kiterjedő anyagból próbáltuk kiszűrni, kiemelni azokat az adatokat, amelyekből elég nagy biztonsággal tudtunk

következtetéseket levonni, és amelyekből bizonyos mértékig általános jelenségekre is következtethetünk.

A feldolgozás módszere

A tanulók által kijelölt kérdőíveket számítógépes feldolgozással értékeltük. A feldolgozás ezen módja megkönnyítette, és jelentős mértékben meggyorsította a munkát. Segítségével könnyen láthatóvá vált, hogy a különböző kérdésekre évfolyamonként hány fő, a tanulók hány százaléka válaszolt, illetve hogy a válaszvariációk közül melyiket jelölte meg /sima- egydimenziós megoszlás/. Az egydimenziós táblák egy részét felhasználtuk a vizsgálati minta általános jellemzésénél. Más részét viszont a következő fejezetben kívánjuk értékelni, elemezni. Számítógép segítségével készítettük el az ugynevezett két-dimenziós táblákat, amelyek egy-egy kérdésre /és ezeken belül a lehetséges variációkra/ adott válasz alapján egy másik kérdésre adott választ értékelik. A kétdimenziós táblák elkészítésével vált lehetségessé, hogy összehasonlítást tegyünk: egy adott kérdésre adott választ adó tanulók egy másik kérdésben hogyan nyilatkoztak. Így például kétdimenziós tábla tartalmazza a 7-es és a 16-os kérdésre adott válaszok összehasonlítását. Segítségével e helyt is igazoltuk a közismert - a pedagógiában bizonyított - tételt, miszerint azok a tanulók, akik a 7-es kérdésre azt válaszolták, hogy rendszeresen segítenek otthon a háztartási és egyéb ház körüli munkában, a 16-os kérdésre adott válaszuk alapján szívesen vettek részt az őszi betakarítási munkában, mert tudták, hogy szükség van a segít-

ségükre ahhoz, hogy a termés megmentésre kerüljön. A számítógépes feldolgozásban matematikus is részt vett, aki a táblák értelmezésében is hasznos tanácsokat adott. A számítógépes feldolgozás kiegészítéseként manuális számításokat is végeztünk. Az eredmények konturjainak élesebbé tétele érdekében válaszokat összevontunk, cellákat alakítottunk ki. A táblák értelmezéséhez konzultálást végeztünk az iskola igazgatójával, a diákfoglalkoztatást irányító igazgatóhelyettesével, illetve az osztályfőnökkel. A megoszlásról ábrákat, grafikonokat készítettünk, melyek segítségével szemléletesebbé kívántuk tenni tapasztalatainkat.

II.

AZ ELEMZÉSEK EREDMÉNYEI

1. Eredmények a lakóhely szerinti bontásban

Mint korábban már jeleztük, a vizsgálatban résztvevő tanulók nagyobb része /72 %-a/ városban, a fennmaradó 28 % falusi környezetben él. Így lehetőségünk volt összevetni a városi, illetve falusi környezetben élő tanulók munkáról alkotott véleményét, munkához való hozzáállását. Idevonatkozó egyik kérdésünk így hangzott: "Mi a véleményed a kétkézi és a szellemi munkáról?"

A válaszokat az 1. számú táblázat tartalmazza.

V á l a s z	Városban élő 96 tanulóból		Falun élő 36 tanulóból	
	fő	%	fő	%
Egyformán értékes mindkét munka	81	84	26	72
A fizikai munkát tart- ja értékesebbnek	2	2	2	5
A szellemi munkát tart- ja értékesebbnek	1	1	0	-
Nem tud dönteni	9	9	3	8

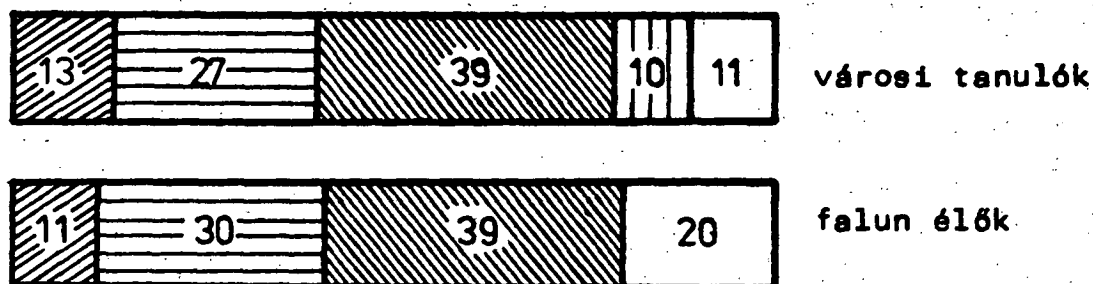
1. sz. táblázat

Nem válaszolt a városi tanulóknál 3 fő /13 %/

a falusi tanulóknál 5 fő /14 %/

Várakozásunkkal ellentétben tehát úgy tűnik, hogy a fizikai és szellemi munka fontosságának, értékének megítélésében a városi, illetve a falusi környezet nem jelent lényeges befolyásoló tényezőt. /Feltehetőleg ehhez hozzájárult Gyöngyös kisvárosi jellege is./ Hasonló eredményre jutottunk a pályaelképzelések vizsgálatánál. Mindkét csoportban /falun élő és városban élők/ szinte azonos arányban nyilatkoztak a fizikai munka esetleges vállalásáról. A városban élő tanulók 13 %-a végezne szívesen fizikai munkát, a falun élők 11 %-a. Szükség esetén a városiak 27 %-a vállalna fizikai munkát, a falun élők 30 %-a. / 1. sz. ábra/ Tehát szívesen vagy szükségből - a lakó helytől függetlenül - a tanulók 40 %-a vállalna fizikai munkát.

a tanulók aránya

szívesen végezne majd fizikai munkát

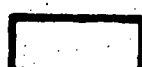
nem szívesen végezne fizikai munkát, de ha szükséges vállalja

nem gondolkodott még azon, hogy szívesen vállalna-e fizikai munkát, vagy sem!

közömbös

nem válaszolt

1. sz. ábra.

A vizsgált tanulóknál igen magas azoknak a száma, akik nem gondolkodtak még azon, hogy vállalnának-e fizikai munkát iskoláik befejezése után./A városi és falusi tanulóknál egyaránt 39 %/ Egy dologban különbség mutatkozik a városi és falusi diákok között: a városi tanulók közel 10 %-a úgy nyilatkozott, hogy számára közömbös, hogy milyen munkát végez. A falun élő vizsgálati személyek közül így senki nem nyilatkozott.

Vizsgálataink alapján a fiatalok döntő többsége szívesen vett részt az őszi betakarításban. Ez a tapasztalat megegyezik a korábbi évek és más iskolatípusok gyakorlatával.

A városon élő tanulók 78 %-a szívesen járt dolgozni. A falusi tanulók közül 80 % nyilatkozott így. Ez tehát szintén azt látszik alátámasztani, hogy a város és falu kismértékben eltérő környezete nem befolyásolja lényegesen a munkához való hozzáállást. Igaz ugyan, hogy a fenti számadatokon belül van némi különbség az indoklásban: A városi tanulók közül szívesen vett részt a betakarításban, mert szeret dolgozni 25 %, mert tudta, hogy szükség van a munkájára 41 %, mert nem kellett iskolába menni 12 %. A falun élők közül szívesen vett részt a betakarításban, mert szeret dolgozni 19 %, mert tudta, hogy szükség van a munkájára 58 %, mert nem kellett iskolába menni 11 %.

Fentiekből az látszik, hogy a falun élő középiskolai diákok felelősségérzete, kötelességtudata nagyobb a városi tanulókénál, mivel közülük többen belátták, hogy a betakarításban az ő munkájukra szükség van. A városon élő tanulók nagyobb arányban válaszolták viszont, hogy szeretnek dolgozni. Mindkét választípus pozitív munkához való viszonyulást jelöl, de az előbbi talán érettebb gondolkodásra vall. Ennek oka az lehet, hogy a falun élők jobban tisztában vannak a termés értékével, népgazdasági hasznával. A munkára nevelés színvonalára, eredményességére enged következtetni, hogy a 132 vizsgálatban résztvevő tanuló közül mindössze 3 fő válaszolta, hogy nem szívesen vett részt a diákfoglalkoztatásban. /Ez a három tanuló városon él./

A tanulók kritikai érzékét, önértékelésszintjét, illetve az elvárásokhoz való igazodását vizsgáltuk a következő kérdéssel: "Hogyan értékeled saját teljesítményedet?"

A feldolgozás során a fiatalokkal és tanáraikkal folytatott beszélgetések azt igazolták, hogy általában realisan értékelték saját munkájukat a tanulók. Fejlett önkritikával írták le válaszaikat, melyek három csoportba oszthatók: Annyit dolgozott, hogy társaitól ne maradjon le; annyit, amennyi teljes erejéből telt; amennyihez kedve volt. /2. sz. táblázat/

É r t é k e l é s	Városos élők	Falun élők
Annyit dolgozott, hogy társaitól ne maradjon le	27 %	33 %
Annyit dolgozott, amennyi teljes erejéből telt	36 %	19 %
Annyit dolgozott, amennyihez kedve volt	29 %	33 %
Nem válaszolt	8 %	15 %

2. sz. táblázat

A három csoport szinte 1/3-os megoszlást mutat, és ez tulajdonképpen megfelelt várakozásunknak, az osztályfőnöki szóbeli értékelésnek. A falun élő tanulóknál egy helyen van eltérés az 1/3-os aránytól. A kimutatott 19 %-os arány azt mutatja, hogy közülük kevesebben érezték úgy, hogy teljes erejükből dolgoztak, mint a városi tanulók, tehát nagyobb teljesítményre is képesek lettek volna. Itt kell még megjegyezni egy ér-

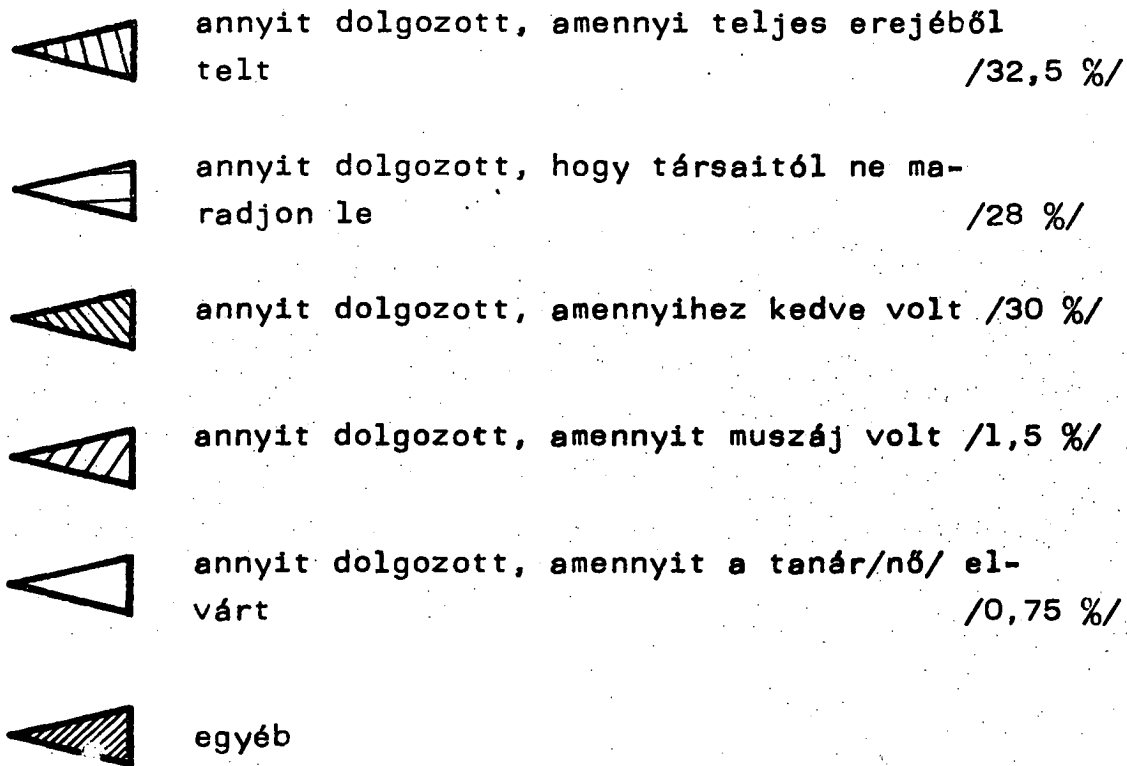
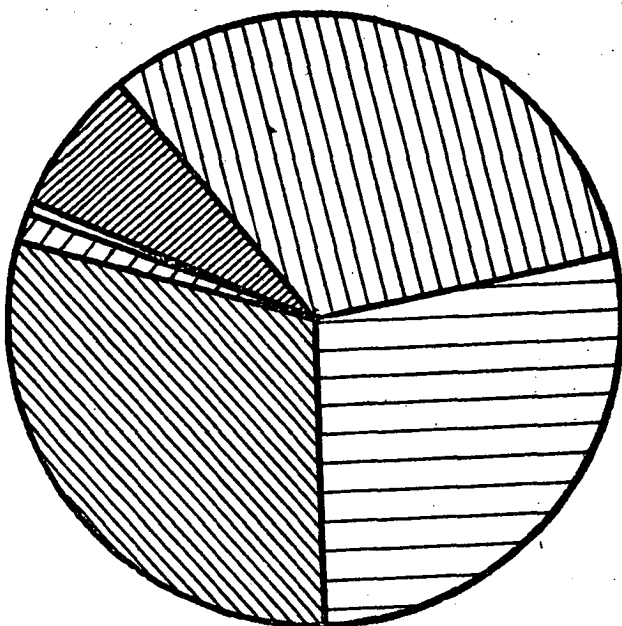
dekesnek tűnő jelenséget. A kérdésre csupán egy tanuló válaszolta, hogy annyit dolgozott, amennyit a tanár /nő/ elvárt tőle. /1 városban élő/ Ebből arra lehet következtetni, hogy a munkateljesítményeknél a felelősségérzet, a közösség elvárásai és a munkakedv döntőek, míg a tanár személyes jelenléte nem sok befolyással van a nyújtott teljesítményekre.

/2. sz. ábra/ A pusztai jelenlét valóban nem igazi húzóerő a munkában. Annál jelentősebb viszont az a nevelőhatás, mely a pedagógus részéről korábban érte a tanulókat, minek következtében nőtt a felelősségérzetük, közösségi szellemük. A személyes beszélgetések során a tanulók elmondták, hogy a tanár jelenléte fegyelmező tényező volt, ami javította a munkateljesítményt és a minőséget is. Hozzá tették azt is, hogy a tanár alkalmankénti bekapcsolódása a munkába jó hatást váltott ki, növelte a munkakedvet. Igazolva látjuk korábbi megállapításunkat is, miszerint a tanulók nem érezték megterhelőnek kellemetlennek a munkát. /másfél százalékuk dolgozott annyit, amennyit muszáj volt/

2. A foglalkoztatás néhány kérdése az életkor függvényében

A munkához való viszonyulás - a középiskolán belüli két leg-távolabbi korosztály esetében - az alábbi különbségeket mutatja:

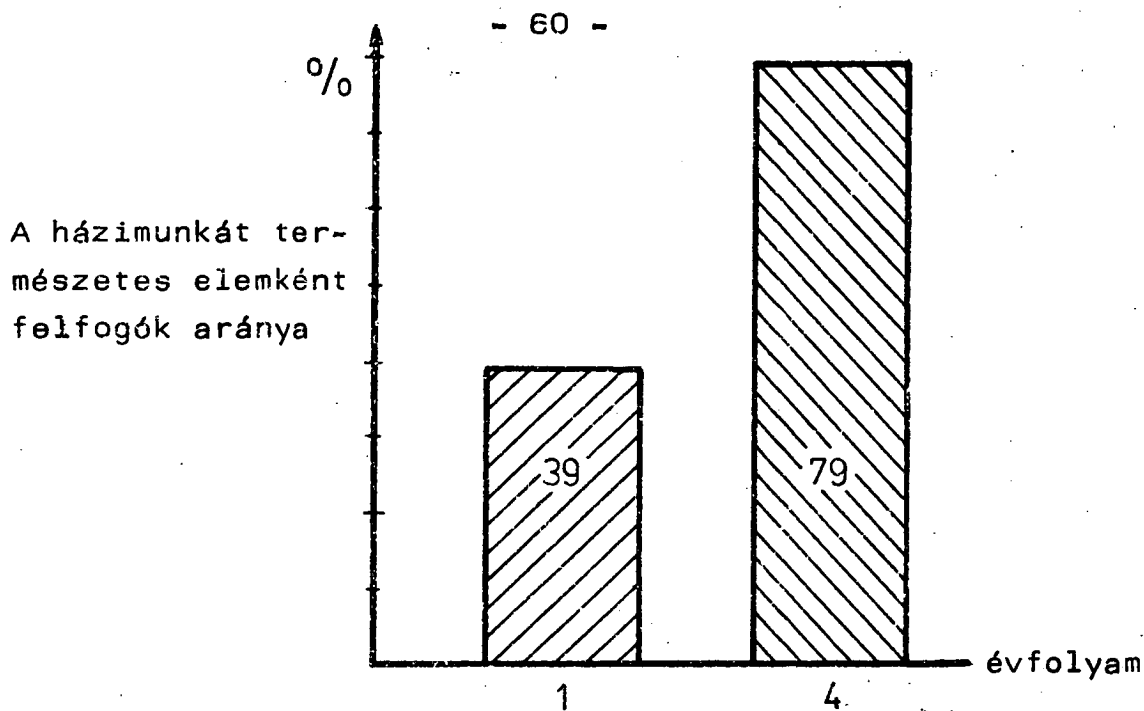
Az otthoni háztartási és egyéb ház körüli munka végzését természetesnek tartja az első évfolyamon 39 %, a negyedik évfolyamon 79 %.

2. sz. ábra.

Az életkor növekedésével együttjáró arányemelkedés azt mutatja, hogy a munka a gimnázium befejezésének éveire egyre inkább az élet természetes elemévé válik. /3. sz. ábra/

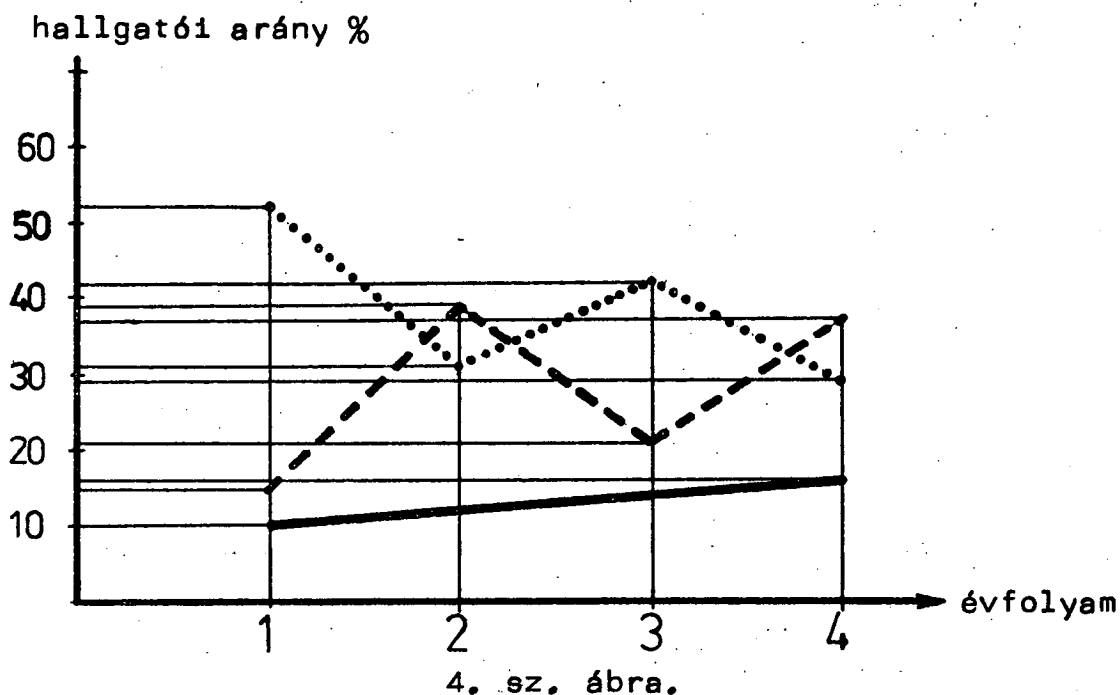
"Szívesen végeznél-e majd fizikai munkát?" - kérdeztük a vizsgálati személyektől. A válaszok itt is mutatnak különbséget az életkor függvényében.

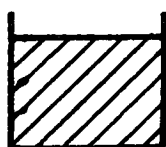
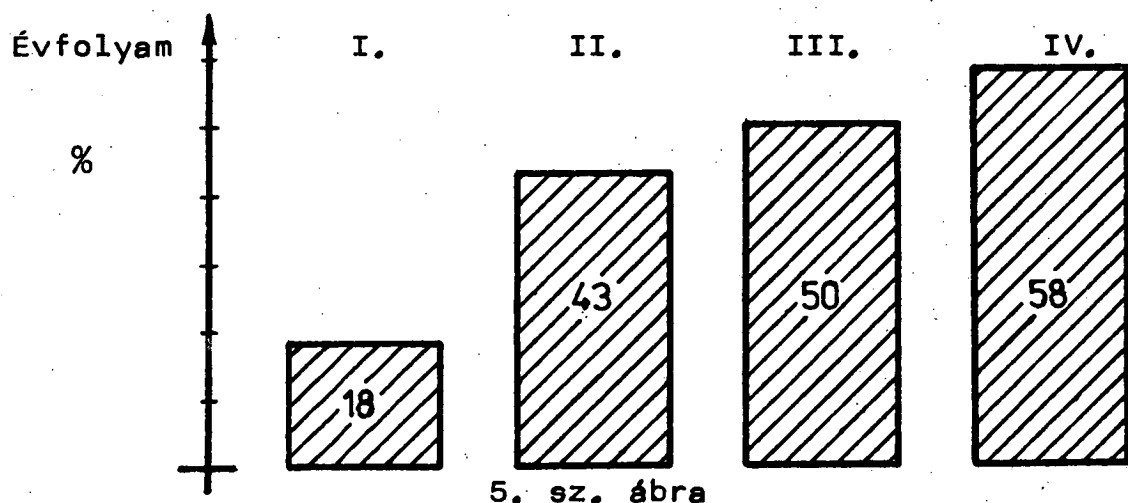
3. sz. ábra.

Az első évfolyamosok közül 10 % végezne szívesen fizikai munkát, a negyedikesek közül 16 %. Szükség esetén vállalja a fizikai munkát az első évfolyamon 15 %, a negyedik évfolyamon 37 %. Nem gondolkodott azon, milyen munkát végezne, az elsősök 52 %-a, a negyedikesek 29 %-a. /4. sz. ábra/ A válaszok évfolyamonkénti összehasonlítása azt mutatja, hogy a munkára nevelés eredményének tulajdoníthatóan a tudatosság elemei egyre inkább megtalálhatók a tanulók gondolkodásában, véleményalkotásában, munkához való viszonyulásukban.

_____ szívesen végezne fizikai munkát
 ----- ha szükséges, vállalja a fizikai munkát
 nem gondolkodott még azon, hogy milyen munkát végezne.

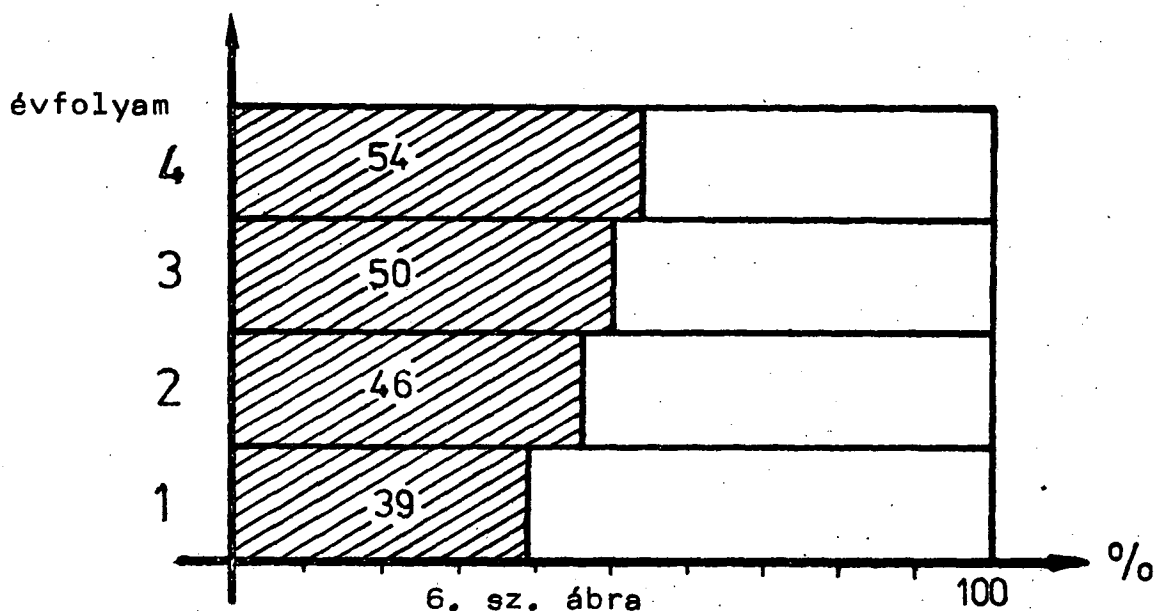

Ez az eredmény szinte természetes következménye a munkára nevelésnek, a nagyobb élettapasztalatnak, a munkával való találkozás gyakoribbá válásának, a lehetőségek reálisabb megismerésének, a szocializáció magasabb fokának. A nyári szüneti munkavállalás is ezt mutatja. Az első évfolyamtól a negyedik évfolyam felé haladva fokozatosan növekszik a munkavállalók aránya. /5. sz. ábra/

a nyári szünetben munkát vállaló tanulók aránya

Évfolyamról-évfolyamra növekszik az önkéntes építőtáborozáson való részvétel aránya is. /6. sz. ábra/

6. sz. ábra
építőtáborozáson résztvevők aránya.

Ezek a mutatók utalnak a munkára nevelés és a munkavállalás összefüggéseire. A munkára nevelés hatékonyságának növekedésével nagyobb arányban és gyakrabban vállalnak munkát a fiatalok. A munkavállalás, a munkavégzés közben gyűjtött tapasztalatok pedig segítik a munkára nevelés eredményeinek fokozását, továbbvitelét, rögzítését. Igazolva látszik a "munkára nevelés- munka által" tétel helyessége, illetve ennek hiánya a tényleges pedagógiai gyakorlatban.

Az őszi diákfoglalkoztatás /szüretelés/ során nyújtott teljesítmények - hipotézisünkkel ellentétesen - nem emelkedtek egyenletes arányban az évfolyam növekedésével. Megállapításunkat igazolja a következő értékelés:

A tanulók bérezése - az előírásoknak megfelelően, a teljesítmény alapján - személyre bontva történt. A tanulók kézhez

kapták keresetüket. Felmérésünk egyik kérdésében arra kértünk választ, hogy mennyi volt a pénzkereset a 12 napos szüretelés-sel. A válaszként megjelölt pénzösszegekből tudtunk következtetni tehát a teljesítményre. /3. sz. táblázat/

Kereset összege	A TANULÓK ARÁNYA ÉVFOLYAMONKÉNT			
	I.	II.	III.	IV.
1000.- Ft. alatt	21 %	10 %	4 %	16 %
1000-1500 Ft között	45 %	41 %	42 %	50 %
1500 Ft. felett	8 %	17 %	25 %	13 %

3. sz. táblázat.

/Megjegyzés a táblázathoz: A tanulók 30-31 %-a nem válaszolt a kérdésre, ami a többi válaszhoz viszonyítva - kivéve a korábbi építőtáborozásra vonatkozó válaszokat - magas arányt jelent. A felmérést követő beszélgetéseken néhány tanuló ezt azzal indokolta, hogy nem tartotta fontosnak a válaszadást. A beszélgetések során közölt kereseti összegek, amik az írásos válaszokból hiányoztak, nem változtatták meg lényegesen a táblázatban közölt arányokat, ezért külön nem tüntettük fel./

Elemezve a teljesítményeket - a válaszadások és a beszélgetések alapján - az látható, hogy harmadik évfolyamig növekszik a teljesítmény, a negyedikeseknél pedig kevés visszaesés tapasztalható. /Harmadikosoknál 1500 Ft. felett a tanulók 25 %-a, a negyedikeseknél 13 %-a/ A visszaesés okát - bizonyos mérték-

ig - a munkához való hozzáállásban kell keresnünk, legalábbis erre utalt a tanulók önértékelése. A válaszok szerint annyit dolgozott, amennyihez kedve volt: az első évfolyamon 31 %, a másodikon 29 %, a harmadikon 25 %, a negyedik évfolyam tanulóinak 37 %-a. A negyedik évfolyam tanulóinál az előzőekben jelzett teljesítményvisszaesést látszik igazolni, hogy a legnagyobb arányban ők jelölték meg a munkakedvet, mint a teljesítményt motiváló tényezőt. /37 %/ Ugy látjuk, hogy nem a tudatosság hiányáról van szó, hanem a konkrét feladat-motiváció hiányában történő - elhanyagolásáról. A harmadik évfolyam tanulói közül kisebb arányban hivatkoztak spontán munkakedvükre. Teljesítményük magasabb is a többi évfolyam teljesítményénél.

A teljesítményt befolyásoló tényezők közül gyakorisága miatt kiemelkedik még a vélt vagy valós teljesítőképesség felső határa és a társak munkaintenzitása. E két motivációs tényezőt az egyes évfolyamok hallgatói szinte azonos arányban tartották meghatározónak. A teljes erőből dolgozók aránya 29-34 % között van, a társakhoz igazított munkaintenzitását a tanulók 25-32 %-a. /4. sz. táblázat./

V á l a s z	I.évf.	II. évf.	III. évf.	IV.évf.
Annyit dolgoztál, amennyi teljes erődből telt	34 %	29 %	32 %	33 %
Annyit dolgoztál, hogy társaidtól ne maradj le	28 %	29 %	32 %	25 %

/A többiek a "kedvet" tartották legfontosabbnak, vagy nem válaszoltak a kérdésre/

A pénzkeresést, mint teljesítménynövelésre ösztönző tényezőt, a vizsgálati személyek 62 %-a tartotta fontosnak./A tanulók 35 %-a nem tartotta fontosnak/

A pénzkeresést fontosnak tartó 62 %-os tanulói arány a következőképpen oszlik meg az egyes évfolyamok között:

I. évfolyam	55 %
II. évfolyam	63 %
III.évfolyam	75 %
IV. évfolyam	73 %

Látható, hogy a negyedikes tanulók némiképp itt is kisebb arányban szerepelnek, mint a harmadikosok. Feltételezhetően a negyedikesek kisebb teljesítménye ezzel is összefügg. Tehát az összefüggés megtalálható a pénzkereset és a teljesítmény között. Az anyagi ösztönzés - ha tudatosan a tanulóknak - kedvezően hat a teljesítmények növelésére. A harmadik osztályosok, akik közül legtöbben tartották fontosnak a pénzkeresést, legjobban teljesítettek. A diákfoglalkoztatásra vonatkozó előírások kötelezővé teszik a teljesítmény szerinti bérezést, az anyagi ösztönzést. Tapasztalataink tehát alátámasztják ennek helyességét és szükségességét. Felvetődött bennünk a kérdés, hogy azok a tanulók, akik a pénzkeresést nem tartották fontosnak, rendelkeznek-e zsebpénzzel, vagy más anyagi forrással apróbb kiadásaihoz. Felmérésünk alapján azt állapítottuk meg, hogy a tanulók zöme /34 %-a/ "elég gyakran" kap zsebpénzt, másik nagy csoportjuk /31 %/ "mindig kap, ha kér". "Rendszeresen" kap a tanulók 19 %-a zsebpénzt, és nem szokott kapni a vizsgálati személyek 9 %-a. Az évfolyamonkénti bontás alapján /5. sz.táblázat/ látszanak a zsebpénzhezjutási különbségek. Az "elég

gyakran" kategóriában a negyedikesek aránya a legnagyobb. /41 %/ Némiképp indokolja ez, hogy a pénzkeresést közülük kisebb arányban tartották fontosnak, mint a harmadikosok.

Zsebpénzhezjutás ideje	I.	II.	III.	IV.	Össze- sítve
	é v f o l y a m				
elég gyakran	39 %	24 %	32 %	41 %	34 %
rendszeresen /hetente, v. havonta/	16 %	26 %	14 %	20 %	19 %
mindig kap ha kér	36 %	31 %	32 %	25 %	31 %
ritkán	2 %	4 %	3 %	4 %	3 %
nem szoktam zsebpénzt kapni	5 %	9 %	17 %	4 %	9 %

5. sz. táblázat

A "nem szoktam zsebpénzt kapni" választ adó tanulók között - a többi évfolyamhoz viszonyítva - igen magas a harmadik osztályos tanulók aránya /17 %/. Talán ez az oka, hogy az őszi munkában a pénzkeresetet legmagasabb arányban ők tartották fontosnak, ahogyan ezt az előzőekben írtuk. Ismét igazolni látjuk tehát az anyagi ösztönzés teljesítménynövelő hatását. Azok a tanulók, akik nem kapnak zsebpénzt, jobban igyekeztek a munkában, mint társaik. Megjegyezzük, hogy a magunk részéről azt tartjuk helyesnek, ha a szükséges kiadásokhoz igazodva - nem túl bőségesen - havi vagy heti időközökben kapnak zsebpénzt a fiatalok. Így rákényszerülnek a "gazdálkodásra", a

beosztásra, jobban megtanulják értékelni, becsülni a pénzt. Nem értünk egyet a "mindig kap, ha kér" gyakorlattal, hiszen így nincs felelősség a pénzfelhasználásban, nem érzékelik a kiadások súlyát, nem tanulnak meg differenciálni a szükséges és fölösleges kiadások között. Az ő kategóriájukban nem is volt jelentős húzóerő a pénzkereseti lehetőség.

3. A teljesítményt befolyásoló tényezők

Az előző - az életkor szerinti különbségekről szóló - fejezetben már rámutattunk néhány tényezőre, melyek hatottak a felmérésben résztvevő személyek munkateljesítményére. Ezeken túl még szentelünk néhány sort ennek a kérdésnek, mivel a dolgozat témáját, célkitűzéseit figyelembe véve jelentős területnek tartjuk. Az eredmények ismertetése előtt megjegyezzük, hogy iskolatípusonként áttekintettük a tanulók teljesítményeit. Több éves tapasztalat alapján a szakmunkásképző iskolába járó tanulók eredménye magasabb a gimnáziumi tanulókénál, feltételezhetően a rendszeres munkavégzés embert formáló pozitív hatásainak következtében.

Vizsgáltuk, hogy a gimnáziumi tanulók értékrendjük alapján hogyan viszonyultak a termelőszövetkezetben végzett munkához. Egyik kérdésünk arra vonatkozott, hogy fontosnak tartják-e, hogy megtanulták becsülni a fizikai munkát. A válaszok következőképp alakultak: Fontosnak tartja 98 fő, azaz 74 % /pozitív válasz/, nem tartotta fontosnak 32 fő, azaz 24 % /negatív válasz/. Többségük tehát emberi épülésében jelentősnek tartja a fizikai munkával való találkozást, becsüli ezt a tevékeny-

séget. Értékelésükből kitűnik, hogy a tudatosság kihat az őszi munkában való részvétel eredményességére. Akik fontosnak tartották a munka megbecsülésének tényét a szüretelés ideje alatt, nagyobb erővel és nagyobb felelősségérzettel dolgoztak.

A 98 pozitív választ adó tanuló közül

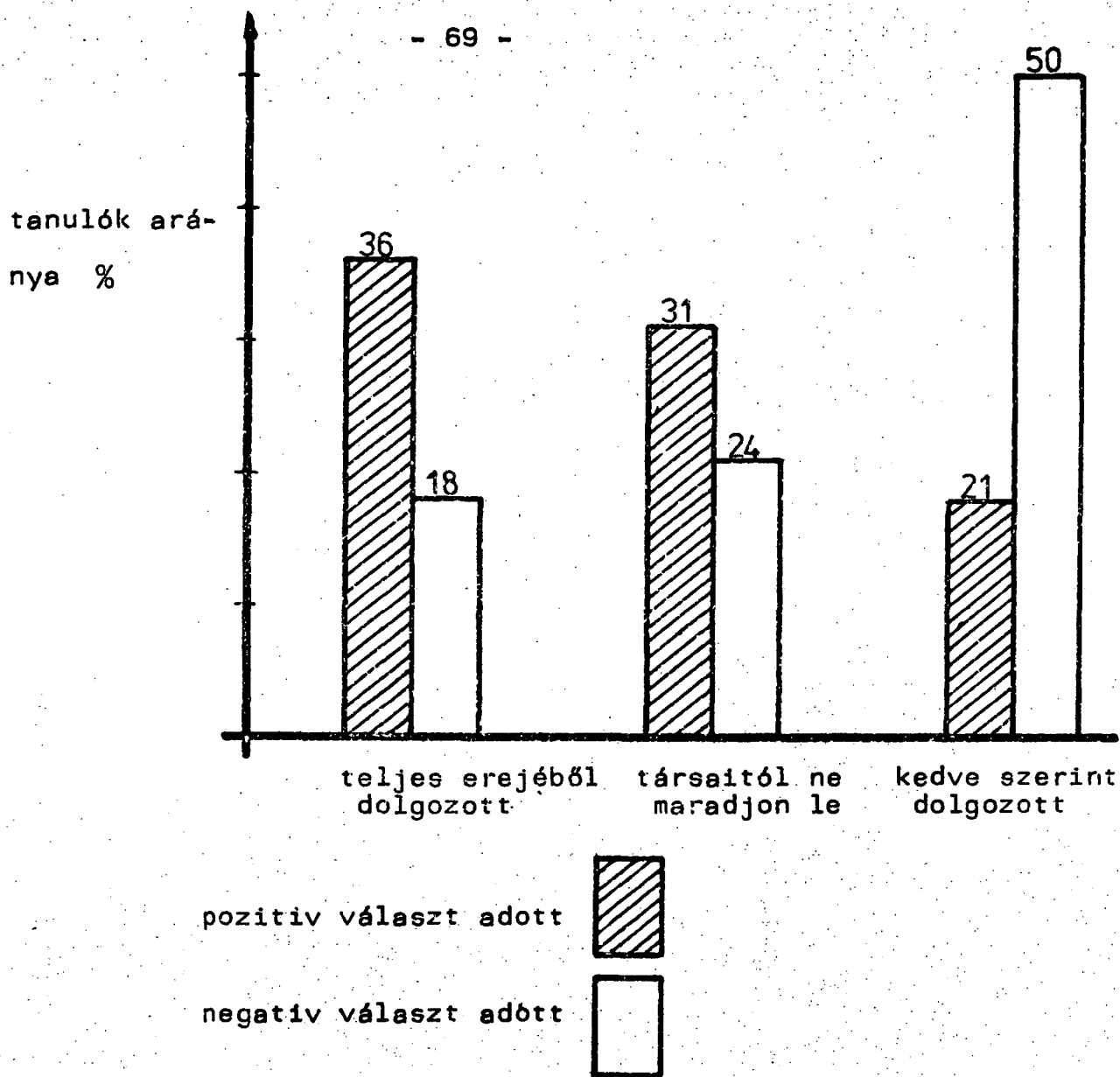
teljes erejéből dolgozott	36 fő	36 %
társai munkaintenzitása szerint dolgozott	31 fő	31 %
kedve szerint dolgozott	24 fő	24 %

A negatív választ adó 32 tanulóból

teljes erejéből dolgozott	6 fő	18 %
társai munkaintenzitása szerint dolgozott	7 fő	21 %
kedve szerint dolgozott	16 fő	50 %

Tehát a pozitív választ adó /a munkát becsülő/ csoport tagjai közül jóval magasabb arányban vannak azok, akik teljes intenzitással dolgoztak, mint a negatív választ adók közül. /36 %-ban, a negatív választ adók közül 18 %-ban/ A pozitív választ adók közül továbbá kevesebben /24 %/ voltak azok, akik kedvük szerint voltak hajlandók dolgozni. A negatív választ adó csoport tagjai 50 %-ban a munkakedv, a hangulat befolyása alatt álltak. /7. sz. ábra/

A munkavégzés tudatosságát, a felelősségérzetet szeretnénk volna mérni a következő kérdés által: "Örültél, hogy segítségére lehetsz az országnak?" Ird le, hogy fontosnak tartod-e ezt a szempontot! /Lásd a kérdőív 21. sz. kérdése/

7. sz. ábra.

A tanulók közül fontosnak tartotta 104 fő 79 %

nem tartotta fontosnak 27 fő 20 %

Döntő többségük tehát /79 %/ tudatában volt munkája jelentőségének, fontosságának. Ez a megelőző időszak munkára nevelésének és az őszi foglalkoztatásra való eredményes felkészítésnek tulajdonítható. Tudatosodott a gyermekekben, hogy az ő munkájuknak milyen jelentősége van. Ez pedig kedvezően befolyásolta a vizsgálat eredménye szerint a munkához való hozzáállást, ezen keresztül a munkavégzés intenzitását, a teljesít-

ményt. Azok a tanulók, akik fontosnak tartották az "ország megsegítésének" tényét, munkájukhoz kedvezőbb hozzáállást tanusítottak. Közülük 72 % volt azoknak az aránya, akik szívesen dolgoztak a termelőszövetkezetben, akik nem tartották fontosnak az országos gond megoldását, azok közül kevesebben /51 %/ dolgoztak szívesen. /6. sz. táblázat/

"Szívesen dolgoztál-e a termelőszövetkezetben?"	Örültél-e, hogy segítségére lehetsz az országnak?			
	Fontosnak tartotta		Nem tartotta fontosnak	
igen, mert szeretek dolgozni	23 fő	22 %	5 fő	18 %
igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra	52 fő	50 %	9 fő	33 %
pozitív hozzáállást tanusított összesen /szívesen dolgozott/	75 fő	72 %	14 fő	51 %
negatív hozzáállást tanusított összesen /nem szívesen dolgozott/	23 fő	22 %	7 fő	25 %

6. sz. táblázat.

Ugy látszik tehát, hogy - amint azt az előzőekben is megfogalmaztuk - a munkához való kedvező hozzáállást jelentősen befolyásolja a tanulók munkáról kialakított véleménye, felelősségérzete. A teljesítmény pedig függvénye ennek a hozzáállásnak. Így teljesítménybefolyásoló tényezőként könyvelhetjük el - a vizsgálati adatok szerint - a felelősségtudatot, a munka megbecsülését, az ország érdekeinek felismerését, a munka közösségi

irányultságának elfogadását. Ez a tapasztalat szinkronban van Komlói Sándor megállapításával, melyet a családban végzett munkavégzéssel kapcsolatban így fogalmaz meg: a házimunka végzésére ösztönző motívumok közül azok a leggyakoribbak, amelyekben "a házi munka eredményét mások objektív érdekei figyelembevételével értékeli a gyermek". /77/

A KISZ nevelőmunkája is hozzájárult a tanulói felelősségérzet növeléséhez. Programjaikban foglalkoztak a diákmunka fontosságával, mozgósítottak az eredményes feladatvégzésre.

4. A család szerepének vizsgálata

A család, mint jelentős nevelési tényező, igen nagy szerepet játszik a gyermekek, a fiatalok jellemformálásában, emberre válásában. A munkára nevelésnek is tág tere van a családközösségben. Ebből a megfontolásból kiindulva próbáltunk összefüggéseket keresni az otthoni környezet és a munkára nevelés, illetve az otthoni munkamorál és a diákfoglalkoztatáson tanusított magatartás között.

Vizsgáltuk a gyermekek otthoni munkavégzését aszerint, hogy a szülők /apa, anya/ iskolai végzettsége milyen foku. Eredményeink azt igazolják, hogy az anya, illetve az apa iskolai végzettsége némi befolyással van a tanulók otthoni, háztartási és egyéb ház körüli munkája végzésére. A korábbiakban, a vizsgálati minta jellemzésénél már utaltunk rá, de mondanivalónk alátámasztása céljából megismételjük az otthoni munkavégzés adatait.

Rendszeresen segít	78 fő	59 %
Gyakran segít	44 fő	33 %
Ritkán segít	10 fő	7,5 %

Ezt iskolai végzettség szerinti bontásban a 7-es és a 8-as számú táblázat tartalmazza.

Az anyák végzettsége szerint:

Iskolai végzettség	Segítés gyakorisága					
	rendszeresen		gyakran		ritkán	
általános iskola	22 fő	57 %	13 fő	34 %	1 fő	2 %
szakmunkásképző iskola	5 fő	45 %	5 fő	45 %	1 fő	9 %
középiskola	34 fő	56 %	21 fő	35 %	4 fő	6 %
egyetem, főiskola	8 fő	57 %	4 fő	28 %	2 fő	14 %
Összesen:	69 fő	52 %	43 fő	32 %	8 fő	6 %

7. sz. táblázat

Az apák végzettsége szerint:

Iskolai végzettség	Segítés gyakorisága					
	rendszeresen		gyakran		ritkán	
általános iskola	15 fő	60 %	7 fő	28 %	2 fő	8 %
szakmunkásképző iskola	10 fő	58 %	5 fő	29 %	1 fő	5 %
középiskola	28 fő	59 %	16 fő	34 %	2 fő	4 %
egyetem, főiskola	17 fő	50 %	14 fő	41 %	3 fő	8 %
Összesen:	70 fő	53 %	42 fő	31 %	8 fő	6 %

8. sz. táblázat

/A "nem válaszolt"-ak arányát nem tüntettük fel/

Az eredményekből két dolgot tartunk említésre méltónak. A "rendszeresen" segítők csoportjában a szakmunkás végzettségű anyák gyermekei kisebb arányban vannak a többinél. /45 %, a többi csoportban 56-57 %/. Az apáknál az általános iskolai végzettségűektől haladva a magasabb végzettségű szülők irányába némiképp csökken a rendszeresen segítők aránya. /60 %-ról 50 %-ra/ Alátámasztja ezt az apa és anya iskolai végzettsége szerinti összesített megoszlás is, amelyet a 9. sz. táblázatban mutatunk be.

Iskolai végzettség	Segítés gyakorisága					
	rendszeresen		gyakran		ritkán	
általános iskola	37 fő	61 %	20 fő	33 %	3 fő	5 %
szakmunkásképző	15 fő	53 %	10 fő	35 %	2 fő	7 %
középiskola	62 fő	57 %	37 fő	34 %	6 fő	5 %
egyetem, főisk.	25 fő	52 %	18 fő	37 %	5 fő	10%
Összesen:	139 fő	59 %	85 fő	33 %	16fő	6%

/apák és anyák száma összesen 258 fő, a kérdésre válaszoló gyermekek szüleinek száma 240 fő/

9. sz. táblázat.

Az adatok szerint kis mértékű csökkenést mutat a főiskolát, egyetemet végzett szülők gyermekeinél a "rendszeresen" segítők aránya /61 %-ról 52 %-ra/, és valamelyest növekszik a "ritkán" segítők aránya /5 %-ról 10 %-ra/. Az arányváltozás - vizsgálataink szerint - nem jelentős. További részletesebb értékelésre adataink nem adtak lehetőséget.

Mindenképpen azt a tényt tartjuk fontosnak, hogy a gyermekek 92 %-a rendszeresen vagy gyakran segít otthon a ház körüli munkákban. Alacsony tehát - minden kategóriában - a "ritkán" segítők aránya. Ez azt mutatja, hogy a szülők bevonják gyermekeiket az otthoni munkába, ami pozitívan befolyásolja fejlődésüket, munkára nevelésüket.

Várakozásunkkal ellentétben a szakmunkás végzettségű szülők gyermekeinél nem egyértelmű a munkához való pozitív hozzáállás. A "rendszeresen" és "ritkán" segítők arányai a felsőfoku végzettségű szülők gyermekeinek arányaihoz állnak közel. Erre már utaltunk az anyák iskolai végzettsége szerinti értékelésnél. Szerettük volna ezt a kérdést tovább is vizsgálni, de adataink erre nem adtak lehetőséget.

A szülők iskolai végzettsége és a munkára nevelés /ennek egyik fontos megnyilvánulása - az otthoni segítség rendszeressége - alapján/ előzőekben megfogalmazott összefüggését támasztják alá a házimunka végzéséhez való viszonyulás adatai. "Hogyan viszonyul az háztartási és egyéb ház körüli munkákhoz?" - kérdeztük a tanulóktól.

A válaszok megoszlása: szívesen végzem 59 %

nem szívesen végzem 23 %

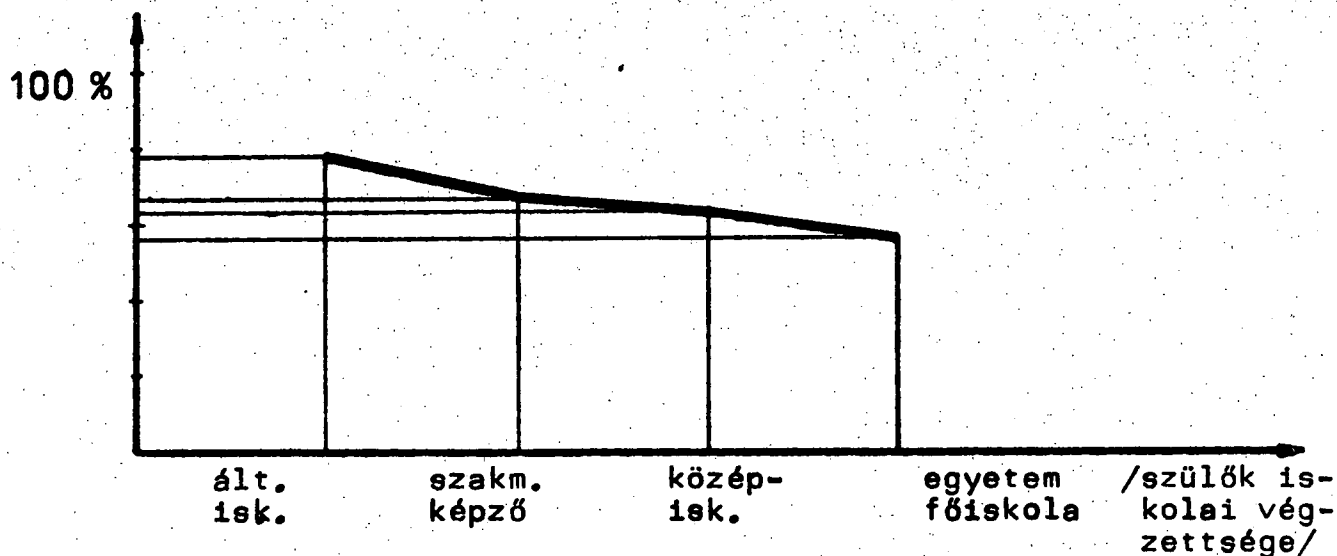
A válaszokat a szülők iskolai végzettsége szerint is bontottuk. Ezeket a 10. számú táblázat, valamint a 8-as és 9-es ábra mutatja. Adataink igazolják azt a korábbi megállapításunkat, hogy az iskolai végzettség van-e befolyással a tanulók otthoni munkára nevelésére. Az iskolai végzettség/szülőre vonatkozó/ növekedésével fordított arányban változik a munkát "szívesen végző" tanulók aránya.

Összesített adat a szülők /apa, anya/ iskolai végzettsége alapján a házimunka végzéséről:

Iskolai végzettség	szívesen végzem		nem szívesen végzem	
általános iskola	47 fő	78 %	9 fő	15 %
szakmunkásképző isk.	19 fő	67 %	4 fő	14 %
középiskola	65 fő	63 %	24 fő	22 %
egyetem, főiskola	27 fő	56 %	10 fő	20 %
Összesen:	158 fő	59 %	47 fő	17 %

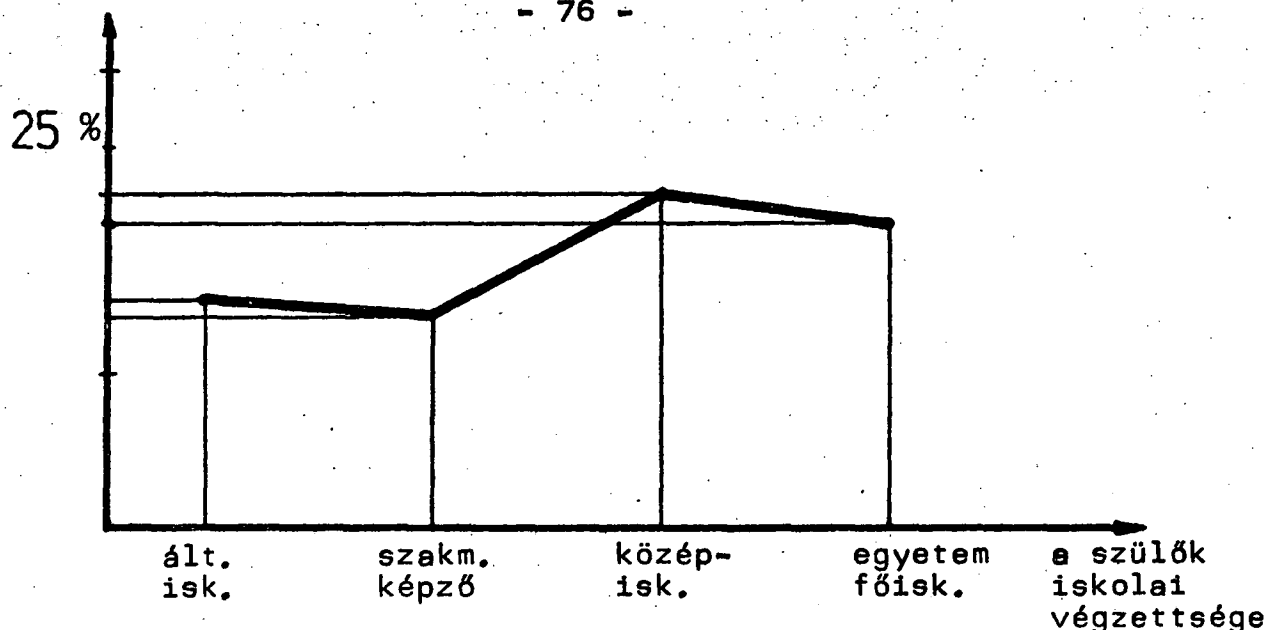
/A "nem válaszolt"-ak arányát nem tüntettük fel/

10. sz. táblázat.

"szívesen végzem" választ adó tanulók aránya

8. sz. ábra.

"nem szívesen végzem" választ adó tanulók aránya

9. sz. ábra.

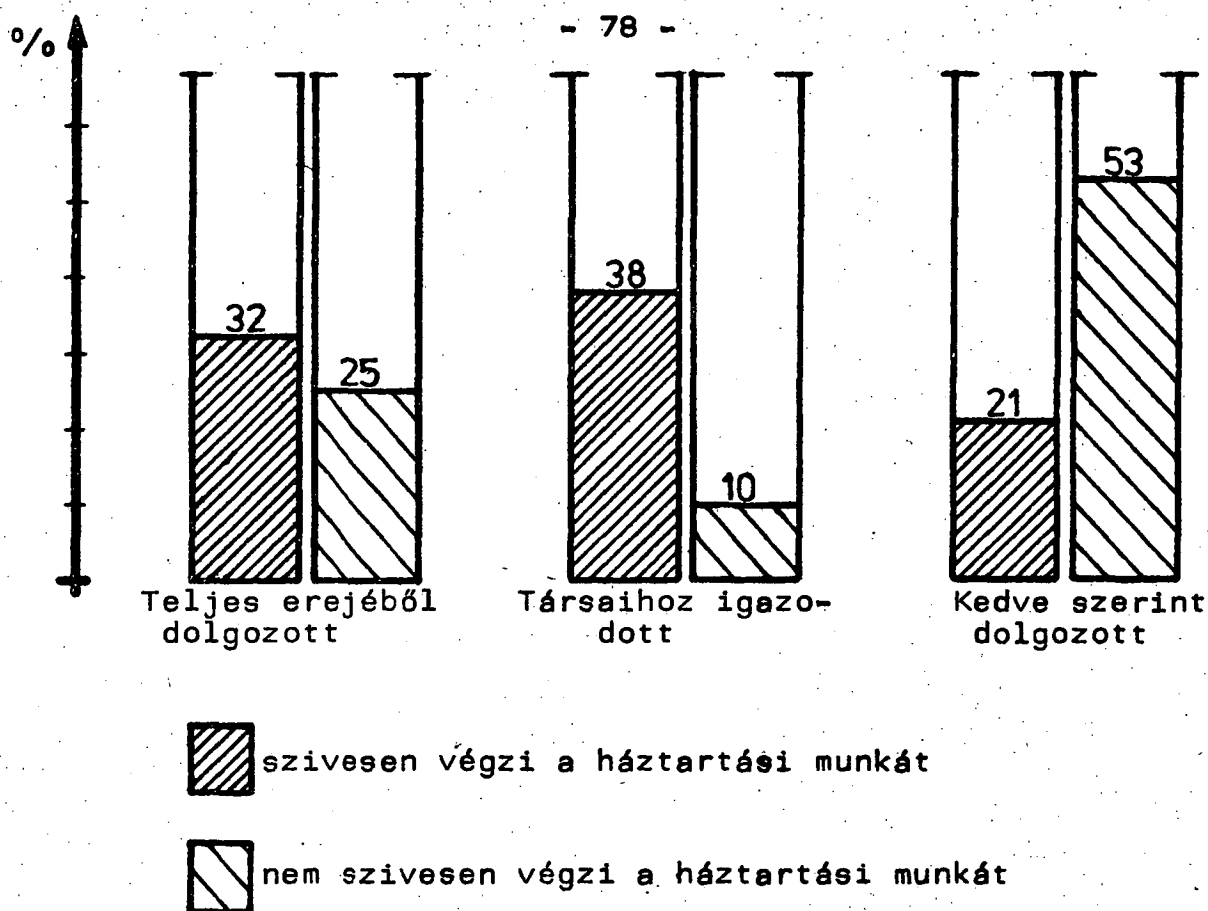
Általános iskolai végzettségtől haladva az egyetemi végzettségig 78 %-ról 56 %-ra csökken azok aránya, akik szívesen végzik az otthoni munkát. Az iskolai végzettség növekedésével a "nem szívesen" segítő aránya némiképp növekszik. /15 %-ról 20 %-ra/ Ismételten megjegyezzük, hogy ez az arányváltozás nem jelentős mértékű, de a gondolatok felvetése talán ösztönzést adhat további vizsgálatokhoz.

Megítélésünk szerint helyes volt az otthoni munka végzéséhez való viszonyulást elemezni, mivel szoros összefüggést mutatnak az értékelések az otthoni munkamorál és a diákfoglalkozáson tanúsított munkához való hozzáállás között. Mutatják ezt az otthoni munkát "szívesen" illetve "nem szívesen" végző tanulók szüreti munkájában jelentkező különbségek. /11. sz. táblázat/

Otthoni munkához való viszony	Saját teljesítmény értékelése					
	Teljes erejéből dolgozott		társaikhoz igazodott		kedve szerint dolgozott	
szívesen végzem	26 fő	32 %	31 fő	38 %	17 fő	21 %
nem szívesen végzem	7 fő	25 %	3 fő	10 %	15 fő	53 %

11. sz. táblázat

Azok a tanulók, akiket nem juttattak el arra a szintre, hogy az otthoni munkát szívesen - belső motívum hatására - végezzék, az őszi munkához való viszonyulásban is negatívabb hozzáállást tanúsítanak, mint az otthoni munkát "szívesen" végzők. Ez utóbbiak közül 21 % dolgozott pillanatnyi hangulata, kedve szerint, míg a "nem szívesen" végzők több mint fele /53 %-a/ eszerint dolgozott. /10. sz. ábra/ Ezt az állításunkat látjuk igazolódni abban is, hogy az otthoni munkát "szívesen" végzők között nagyobb arányban vannak, akik "teljes erejükből dolgoztak" /32 %/, mint a "nem szívesen" végzők között. /25 %/ Adataink nem elégségesek arra, hogy biztonságosan következtetést vonjunk le "a nem szívesen" segítők és az osztály viszonyáról. Csupán utalunk rá, hogy közülük kevesen /10 %-ban/ válaszolták, hogy munkájukat a társak munkaintézéséhez szabták. A "szívesen" segítők között ez az arány jóval magasabb /38 %/. Ugy tűnik, hogy a társak kisebb befolyással vannak a "nem szívesen" segítő fiatalokra, és társaikra ők sem figyeltek úgy, mint a "szívesen" segítők. Ez némiképp a közösségi magatartás alacsonyabb szintjére enged következtetni.

10. sz. ábra.

A tanulókkal folytatott személyes beszélgetések valószínűsítik azt a véleményünket, hogy azokban a családokban, ahol a szülők figyelemmel kísérték a tanulók tevékenységét, érdeklődést mutattak a teljesítmény, munkakörülmény stb. iránt, növekedett a tanulók felelősségérzete, pozitívabb lett a munkához való viszony. Igyekezett a tanuló elérni a szülők megbecsülését, elismerését, ami igen kedvezően befolyásolta a munkatelsítményt. Ebben is megmutatkozik az a bőséges lehetőség, ami a családok, a szülők rendelkezésére áll a nevelőmunka eredményesebbé tételében. Ismét Komlósi Sándort idézzük, mert az ő megállapításai által megerősítve látjuk saját értékelésünket: "A családi atomszféra tehát igen bonyolult, dialektikusan ható erők és ellen erők mezője. S végeredményben ez az atomszféra

alakítja a személyiséget, amelyben maga az adott személyiség sem elhanyagolható tényező." /78/

5. A munkához való viszonyulás néhány további összefüggése

Választ kértünk a tanulóktól arra a kérdésre, hogy "szívesen vettél-e részt az őszi mezőgazdasági munkában?"

A válaszlehetőségek az alábbiak voltak:

- a/ igen, mert szeretek dolgozni
- b/ igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra
- c/ igen, mert nem kellett iskolába menni
- d/ mindegy volt, hogy iskolába megyek-e vagy dolgozni
- e/ nem szívesen jártam dolgozni, de muszáj volt
- f/ egyéb, éspedig

A válaszok elsősorban az első három /a, b, c/ variációk köré csoportosulnak a következők szerint:

- igen, mert szeretek dolgozni	28 fő	21 %
- igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra	61 fő	46 %
- igen, mert nem kellett iskolába menni	17 fő	12 %
- mindegy volt, hogy iskolába megyek-e vagy dolgozni	10 fő	7 %
- nem szívesen jártam dolgozni, de muszáj volt	3 fő	2 %
- egyéb /szórakozás volt, pénzt kerestem, stb/	11 fő	8 %

A szóródásból megállapítható, hogy a gyerekek zöme szívesen járt szüretelni /az "egyéb" választ adók is többségükben erről nyilatkoztak a személyes beszélgetésekben/.

További pozitívum, hogy 67 %-uk azért vett részt szívesen az őszi mezőgazdasági munkában, mert szeret dolgozni, illetve tudta, hogy szükség van munkájára. Kevés azoknak az aránya, akik az órák elmaradása miatt vállalták szívesen a munkát. /12 %/ Elenyésző azoknak a száma /3 fő, 2 %/ akik nem szívesen mentek dolgozni.

Megnéztük, hogy ez a pozitív, illetve negatív viszonyulás hogyan jelent meg a teljesítményben. /12. sz. táblázat/ Kapott eredményeink alapján úgy tűnik, hogy azok a tanulók, akik szívesen jártak a termelőszövetkezetbe, mert szeretnek dolgozni, többségükben /53 %/ teljes erejükből végezték a munkát. /belső motivum/ Valamelyest csökken /32 %/ a "teljes erejükből" dolgozók aránya azoknál a tanulóknál, akik azért dolgoztak szívesen a termelőszövetkezetben, mert "tudták, hogy szükség van a munkájukra". /belső motivum/ Tovább csökken /18 %/ a "teljes erejükből" dolgozók aránya azoknál a tanulóknál, akik azért szerettek a termelőszövetkezetben dolgozni, mert nem kellett iskolába menni. /belső motivum/ Azok a tanulók pedig, akik azt válaszolták, hogy mintegy volt, hogy iskolába mennek-e vagy dolgozni, döntő többségükben /70 %/ "annyit dolgoztak, amennyihez kedvük volt". /külső motivum/

Ugy tapasztaltuk, hogy a belső motivumok megléte igen fontos tényező a munka-végzésben, ezért ezeket kell kialakítani a tanulóknál. Szükséges volna ehhez részletesen kidolgozni azokat a módszereket, melyek a nevelési folyamat szerves részeként - igen jelentős idő- és munkaráfordítással - tovább segítenék a belső motivumok kialakulását.

Szívesen vettél-e részt az őszi munkában	A teljesítmény mértéke				
	1	2	3	4	5
Igen, mert szeretek dolgozni	53 %	28 %	3 %	7 %	-
Igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra	32 %	32%	-	32 %	-
Igen, mert nem kellett iskolába menni	18 %	37 %	-	25 %	12 %
Mindegy volt, hogy iskolába megyek-e vagy dolgozni	20 %	-	-	70 %	-
Nem szívesen jártam dolgozni, de muszáj volt *	33 %	33 %	-	33 %	-
Összesen /a vizsgálatban résztvevők arányában/	31 %	26 %	0,75%	25 %	1,5 %

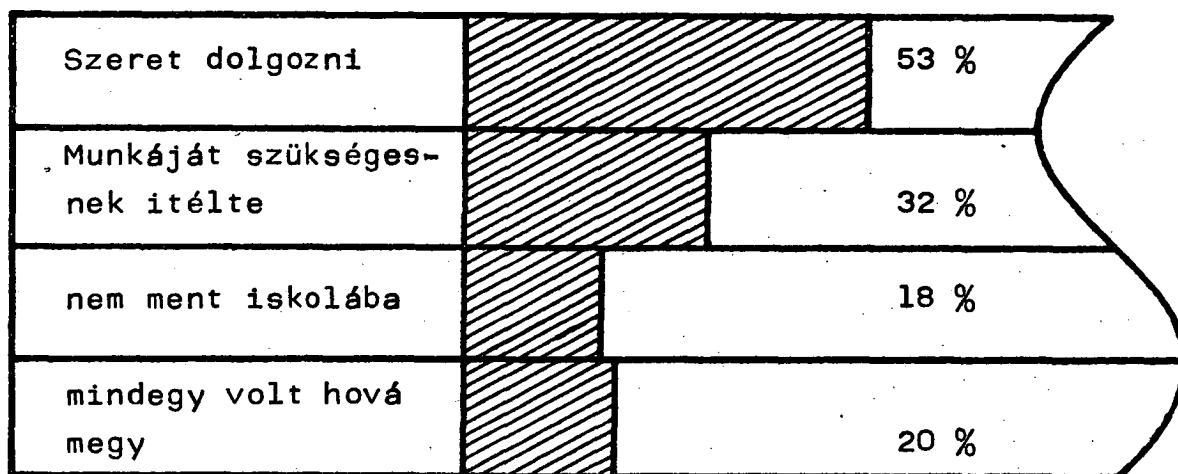
Annyit dolgoztál,

1. amennyi teljes erődből telt
2. hogy társaidtól ne maradj le
3. amennyit a tanár /nő/ elvárt
4. amennyihez kedved volt
5. amennyit muszáj volt

* 3 főt takar ez az arány. Közülük 1 fő teljes erejéből, 1 fő társaihoz igazodva, 1 fő kedve szerint dolgozott.

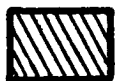
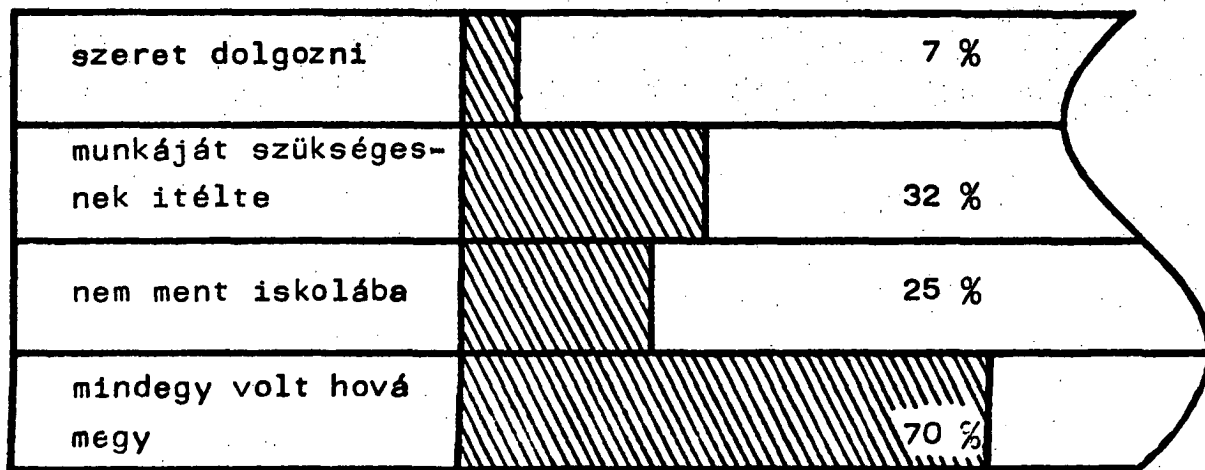
A "nem válaszolt" és az egyéb választ adó tanulói arányt nem tüntettük fel.

A "teljes erőből" dolgozók aránya tehát a munkához pozitívan viszonyuló tanulóknál /szeret dolgozni, munkáját szükségesnek érezte/ a legnagyobb. /11. sz. ábra/

a teljes erőből dolgozók aránya

11. sz. ábra.

a kedv szerint dolgozók aránya

12. sz. ábra.

Azok a tanulók dolgoztak pillanatnyi kedvük szerint a termelőszövetkezetben, akiket nem motivált a munkaszeretet, a felelősségérzet, mindegy volt nekik, hogy iskolába mennek-e vagy dolgozni. /12. sz. ábra/

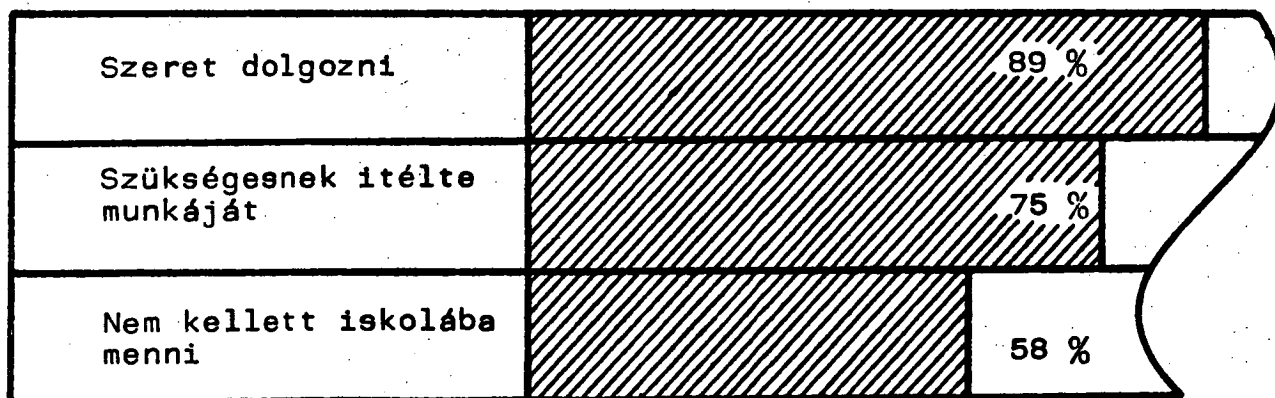
A munkához való viszonyulásnál a továbbiakban vizsgáltuk, hogy a tanulók fárasztónak találták-e a munkát, vagy sem. Tisztában voltunk vele, hogy ez függ a tanulók fizikai állóképességétől, a munkafeltételektől, az időjárástól. Miután ismertük a munkafeltételeket, a munkakörülményeket, illetve a munkák befejeztével a teljesítményeket is, úgy gondoljuk, hogy egy átlagos teljesítőképességű, átlagos fizikai állóképességgel rendelkező fiatal erejét az igénybevétel nem haladta meg. Ennek tudomásul vételével végeztük a további értékeléseket.

Vizsgálatunk azt mutatja, hogy a tanulók 75 %-a nem találta fárasztónak a munkavégzést, csak 21 %-uk szerint volt fárasztó. E válaszok szóródását értékeltük olyan szempontból is, hogy akik fárasztónak ítélték a munkát, hogyan viszonyultak a betakarításhoz. /13. sz. táblázat/ A kapott értékekből következtethetünk arra, hogy azok a tanulók, akik pozitív hozzáállást tanúsítottak a munkához /szeret dolgozni, szükségesnek ítélte munkáját/, azok nem találták azt fárasztónak. /13. sz. ábra/ Ennek csak látszólag mond ellent az az adat, mely a közömbös /mindegy volt, hogy iskolába megy-e vagy dolgozni/ tanulóknál mutatkozik. Ők 90 %-ban nem találták fárasztónak a munkát. Ez azzal magyarázható, hogy ők voltak azok, akik 70 %-ban úgy nyilatkoztak, hogy "annyit dolgoztak, amennyihez kedvük volt". /Tehát ezért nem találták ők fárasztónak a munkát./

A munkához való viszony	A munkavégzés	
	nem volt fárasztó	fárasztó volt
szeret dolgozni	89 %	10 %
szükségesnek ítélte munkáját	75 %	22 %
nem kellett iskolába menni	58 %	35 %
mindegy volt, hogy iskolába megy-e vagy dolgozni	90 %	10 %
muszáj volt dolgoznia	-	100 %
Összesen:	75 %	21 %

13. sz. táblázat

"Nem volt fárasztó" a munkavégzés

a tanulók aránya

13. sz. ábra

Szerettünk volna bizonyos tapasztalatot gyűjteni arról, hogy a nyári munkavállalás és a tanulók munkához való viszonya milyen összefüggést mutat. /14. sz. táblázat/

A munkához való viszony	A nyári szünetben rendszeresen		
	munkát vállal	nincs munkája	szüleinek segít
szeret dolgozni	32 %	14 %	17 %
szükségesnek ítélte munkáját	50 %	6 %	29 %
nem kellett iskolába menni	31 %	31 %	18 %
közömbös	30 %	20 %	20

Az "egyéb" választ adó és a "nem válaszolt" tanulói arányt nem tüntettük fel.

14. sz. táblázat

Adataink alátámasztják hipotézisünket: azok a tanulók, akikben tudatosult, hogy szükség van a munkájukra, a többi csoportnál nagyobb arányban létesítenek munkaviszonyt nyáron, illetve többet segítenek szüleiknek /hobby kertben, vagy az egyéb mezőgazdasági, háztáji munkák végzésénél/. Összefüggés van tehát a rendszeres munkavégzés és a felelősségérzet között. Akik többször dolgoznak a nyári szünetben, érettebbek a munkához való viszonyban. Azok a csoportok, /szeret dolgozni, nem kell az iskolába menni, közömbös volt, hogy iskolába megy-e

vagy dolgozni/ amelyek a munkavégzéshez igen különbözően viszonyultak, nyáron szinte azonos arányban vállalnak munkát. Feltételezve a nyári munkavállalás kedvező hatását, a munkához való viszonyulásban nem kellett volna ilyen különbségeket találnunk. Hogy adataink mégis ezt mutatják, valószínűleg a nyári munkavégzések során átél t kedvezőtlen tapasztalatok hatásával állunk szemben. A konkrét munkavégzés nem minden esetben jelent pozitív élményt /rossz munkafeltételek, sikerélmény hiánya, stb. miatt/. A munkavégzés ezeknél a tanulóknál /nem kellett iskolába menni, közömbös volt hová megy/ nem gazdagította a munka iránti helyes viszonyukat, nem alakult ki bennük belső motiváció a közösség érdekében végzett munka iránt. Oda kell figyel-nünk arra is, hogy a "nem kellett iskolába menni" szempontot fontosnak tartó, és a közömbös /mindegy volt, hogy iskolába megy-e vagy dolgozni/ tanulók közül nagyobb arányban /31 % , illetve 20 %/ vannak azok, akik nyáron munkát nem vállalnak, de otthon sem rendelkeznek rendszeres tevékenységgel. Elképzelhető, hogy munkaszeretetük, munkáért érzett felelősségük bizonyos hiányosságai - többek között - erre is visszavezet-hetők.

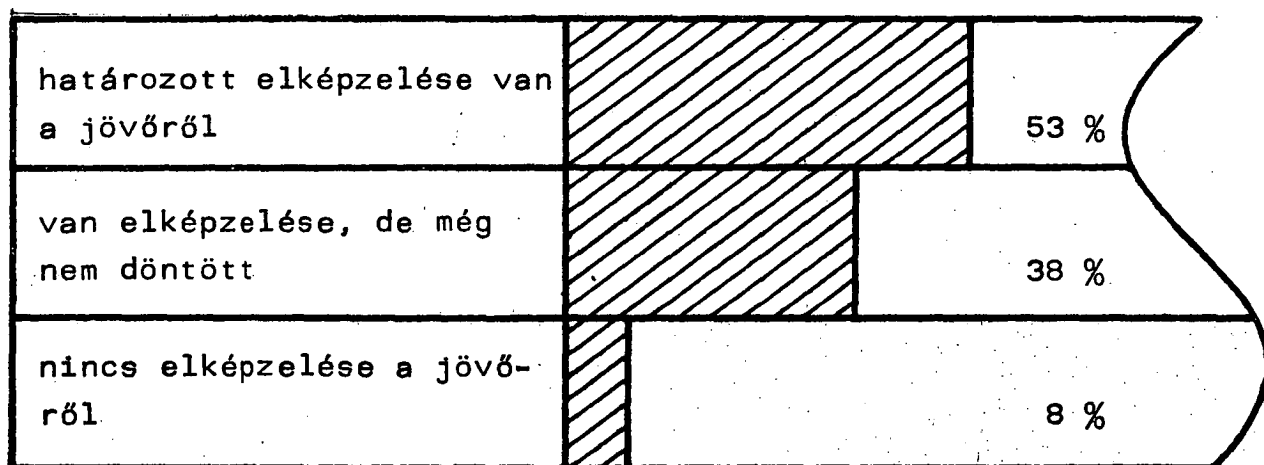
6. Értékorientáció a jövőtervezésben

Témánkkal összefüggésben vizsgáltuk a tanulók elképzeléseit leendő munkájukról, szakmájukról, pályaválasztásuk körülmé-nyeiről. A kérdőíves felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy a vizsgált személyek jelentőségének megfelelően foglalkoznak a pályaválasztással. /14. sz. ábra/

A megkérdezett tanulók közül

- határozott elképzelése van 70 főnek, ez 53 %
- van elképzelése, de még nem
döntött 51 fő, ez 38 %
- nem tudja mivel szeretne
foglalkozni 11 fő, ez 8 %

Azok a tanulók, akiknek nincs konkrét elképzelése a leendő foglalkozását illetően, az alsóbb évfolyamokból kerülnek ki.

14. sz. ábra.

Tapasztaltuk azt is, hogy a tanulók a pályaelképzelés kialakításánál önállóak voltak, ahogyan erre a vizsgálati minta általános jellemzésénél utaltunk. Pedagógusok, szülők ebben a korban tanácsokkal, ötletekkel, helyes önismeret kialakításával befolyásolják a tanulókat. Az önállóságra utaló válaszok mellett is meggyőződésünk, hogy "az iskola és a pedagógus szerepe elsőrendű jelentőségű a fiatalok pályaválasztásában". /79/

A válaszokból és a személyes beszélgetésekből az is leszűrhető, hogy a Pályaválasztási Tanácsadó Intézet munkáját, kiadványait ismerik a tanulók, segítette őket a továbbtanulási, elhelyezkedési lehetőségek jobb megismerésében.

Szükségesnek éreztük, hogy megvizsgáljuk a pálya kiválasztásában lényeges szerepet játszó tényezőket, azt, hogy milyen összetevőket tartanak fontosnak leendő munkájukban a tanulók. A válaszok azt mutatják, hogy a tanulók kellő felkészültséggel, öntudattal és felelősségérzettel rendelkeznek. Saját képességeik és lehetőségeik számbavételével, ugyanakkor a nagyobb közösség érdekeinek is megfelelő szakma kiválasztását tervezik legtöbben közülük.

"Miért választottad ezt a pályát? Mit vársz leendő munkád-tól?" - kérdeztük tőlük. "Embertársaid hasznára leszel"- így szólt az első válaszvariáció.

Ezt a szempontot fontosnak tartotta	114 fő,	86 %
nem tartotta fontosnak	18 fő,	13 %

Ez azt mutatja, hogy a nagyobb közösség érdekében végzett feladatot a tanulók szép, nemes célnak ítélik meg. A nevelés során ezt az eszmét magukévá tették.

"Örömet jelent a nehézségek leküzdése" - volt a következő válaszlehetőség. Ehhez az összetevőhöz pozitívan viszonyult 83 tanuló /62 %/, negatívan viszonyult 48 tanuló /36 %/.

Ennél a válasznál megnőtt - az előzőhöz viszonyítva - a negatívan viszonyuló tanulók száma. Adataink nem elégségesek arra, hogy biztonságosan megfogalmazhassunk erre vonatkozóan következtetést. Mégis szeretnénk utalni a bennünk megfogalmazódott gondolatra, miszerint ismerik-e vajjon ezek a tanulók a jól bevégzett feladat utáni örömet, volt-e már részük sikerélményben, ami az újabb feladat elvégzésére ösztönözte őket? Ugy tűnik, iskolának, családnak e téren is van még tennivalója.

"Nem kell sokat dolgozni" - választhatták a tanulók. Nem tartja fontosnak ezt 119 fő, 90 %, fontosnak tartja 7 fő, 5 %. Ezek az arányok rendkívül szemléletesek, A tanulók helyes gondolkodására vall, hogy nem nézték leendő pályájuk megválasztásánál, hogy kell-e sokat dolgozni, vagy nem. Érzelmi okok motiválták inkább őket a pályaválasztásban. Igazolja ezt a következő szemponthoz való viszonyulás is: "Hozzájárul képességeid fejlesztéséhez". Ezt fontosnak tartja 109 fő, 82 %, nem tartja fontosnak 22 fő, 16 %. "Jó kereseti lehetőséget ad"- választhatták a tanulók. Ezt a szempontot fontosnak jelölte 47 fő, 35 %, nem tartja fontosnak 82 fő, 62 %.

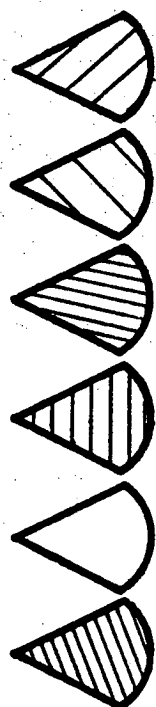
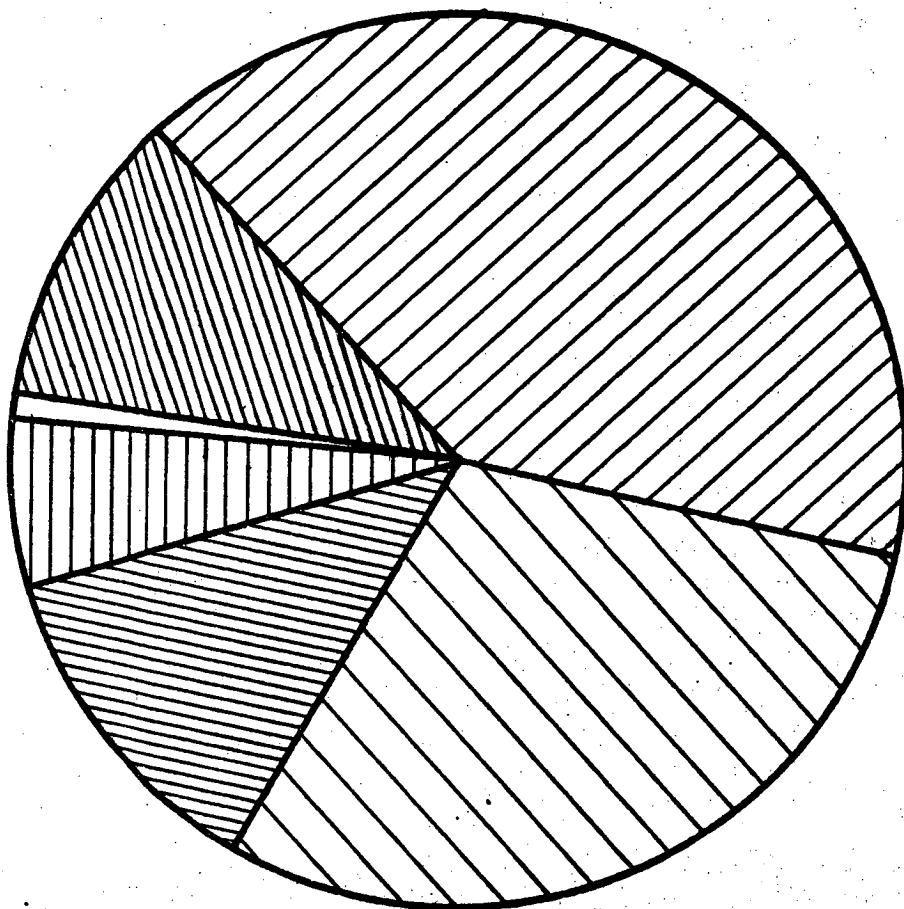
Tehát a vizsgálatban résztvevő tanulók többsége nem tartja fontosnak leendő munkája által biztosított kereseti lehetőségeket. A pályaválasztásban ez nem látszik meghatározó szempontnak. A beszélgetéseken elmondták, hogy az a fontos, hogy a tisztességes megélhetés feltételei legyenek biztosítottak. A kérdőívekből leszűrt válaszok alapján összegezhetjük, hogy a tanulók többségükben két dolgot tartanak fontosnak leendő munkájukban: hasznára lesznek embertársaiknak, lehetővé teszik képességeik fejlesztését. Ugyanakkor többségük nem tartja lényegesnek a jó kereseti lehetőséget. Itt szeretnénk utalni arra, hogy értékelésünk alátámasztja Bölcs István megállapításait, amelyek a középiskolába járó II. és IV. osztályos lányok pályaválasztásáról készített vizsgálat alapján fogalmazódtak meg. Bölcs István szavával élve a tanulók a választott pályához elsősorban "érzelmi okokból kapcsolódnak". Hivatkozott

vizsgálatban sem magas /11,93 %/ azoknak a lányoknak a száma, akik a kereseti lehetőséget jelölték meg pályaválasztási motívumként. /80/

Témánk szempontjából érdekesnek tűnik az a tapasztalat, miszerint a vizsgálatunkban résztvevő tanulók közül kevesen, mindössze 17-en /12 %/ vállalnának szívesen fizikai munkát. Valamivel többen, 37-en /28 %/ nyilatkoztak úgy, hogy nem vállalnák szívesen, de ha muszáj, akkor fizikai munkát is végeznének. Ennél is többen vannak azok, akik nem gondolkodtak még ezen a kérdésen. /40 %/ Vonatkozó adataink alapján készült a 15. sz. ábra. Saját maguk számára tehát nem jelent kedvező perspektívát a fizikai munka végzése, pedig többségükben, 108-an /81 %/ azt vallják, hogy egyformán értékes a fizikai és a szellemi munka. Nem becsülik le tehát a fizikai munkát, de ők nem erre készülnek. /gimnáziumi osztályokról lévén szó, ez elfogadhatónak is látszik, mivel a gimnáziumok feladata elsősorban a továbbtanulásra való előkészítés, ahogyan azt az 1972-es oktatáspolitikai határozat is leszögezi. /

A tanulók döntő többségükben 112 fő, 84 % azt írták le a kérdőívekben, hogy a fizikai munkáról alkotott véleményük nem játszott szerepet a pályaválasztásban. Ez összhangban van Komlósi Sándor általános iskolásokra vonatkozó megállapításával, miszerint a pályaválasztásban "gyengén szerepel az az indok, hogy azért választja az adott pályát, mert az könnyű, nem kell nehéz fizikai munkát végezni." /81/

Jövőjük tervezésével kapcsolatosan nyilatkoztattuk a tanulókat arról is, hogy iskoláik befejezése után szívesen mennének-e abba a termelőszövetkezetbe dolgozni, ahol a szüreti munkát végezték.

nem gondolkodott azon, hogy végezne-e fizikai munkát, vagy sem /53 fő, 40%/

vállal fizikai munkát, de csak ha muszáj /37 fő, 28 %/

szívesen végezne majd fizikai munkát /17 fő, 12 %/

közömbös számára, hogy milyen munkát végez majd /9 fő, 6 %/

nem vállalna fizikai munkát /1 fő, 0,76 %/

egyéb, nem válaszolt /17 fő, 13,24 %/

15. sz. ábra.

Adataink szerint szívesen dolgozna abban a termelőszövetkezetben, ahol az őszi diákfoglalkoztatás volt 6 fő, 4,5 %. Nem szívesen dolgozna itt 31 fő, 23 %, mert nem szereti a mezőgazdasági munkát. Más elképzelése miatt nem dolgozna az adott termelőszövetkezetben 78 fő, 59 %. Nem orientálódnak tehát a vizsgálati személyek a mezőgazdasági munka, illetve a fogadó termelőszövetkezet felé, elsősorban más elképzeléseik miatt.

A pályaorientációt, a mezőgazdasági munka iránti vonzódást jól segitené, ha a tanulók érdeklődését az eddiginél jobban felkeltenénk a mezőgazdaság iránt. Hasznos volna, ha a gyerekek jobban megismernék a fogadó termelőszövetkezet belső életét, feladatait, eredményeit, gondjait.

7. A diákfoglalkoztatás körülményei

A foglalkoztatást mind az iskolában, mind pedig a munkahelyen /termelőszövetkezetben/ alapos, gondos, körültekintő felkészítés előzte meg. Maguk a tanulók is így nyilatkoztak a kérdőíveken. Az iskolában elegendőnek tartotta a felkészítést 122 fő, 92 %. A munkahelyen elegendőnek tartotta ezt 117 fő, 88 %. A felkészítés során - a vonatkozó jogszabályok értelmében - a tanulók megismerték munkájuk fontosságát, szükségességét, ezek indoklását. Megismerték a velük szemben támasztott követelményeket /mind a magatartásra, mind pedig a munkavégzésre vonatkozóan/. Eligazítást kaptak egészségvédelmi témából /öltözködés, higiénia stb/, balesetmegelőzésről, a szerszámok használatáról, a munkarendről, a munkaidőről. E gondos tájékoztatás feltétlenül hozzájárult ahhoz, hogy a tanulók nagy-

többsége - mint ahogyan erre a korábbiakban utaltunk - tudta, hogy szükség van a munkájára, ezért szívesen dolgozott. A végzett munka hasznosságának láttatása, felismertetése jó hatással van a teljesítményre, egyik fontos eszköze a munkára nevelésnek. A konkrét időszak munkájára való felkészítés viszont önmagában nem pótolja, és nem is oldhatja meg a nevelési folyamatban következetesen végrehajtandó feladatokat. Azok a tanulók, akik a nevelési folyamatban eddig még nem sajátították el a munkához való pozitív viszony alapelemeit, a jó felkészítés ellenére is kedvezőtlenebb munkához való hozzáállást tanusítottak.

A munka megszervezése, bonyolítása már valamivel alacsonyabb színvonalúbb volt, mint a felkészítés, de az alapvető feltételek biztosítottak voltak. Tanulóink 80 %-a /106 fő/ ítélte meg úgy, hogy időnként - tárgyi feltételek hiányában - akadózott a munka. Esetenként szedőedény és szállítóeszköz hiányzott. Ugy értékelték a tanulók - helyesen - hogy ez teljesítményüket időnként hátráltatta. A munkavégzés egyéb előírt feltételei /kiutaztatás, ivóvizellátás, védőital/ biztosítottak voltak. A termelőszövetkezet dolgozói és a diákok között megfelelő volt a munkakapcsolat.

Összegzésképpen megkérdeztük a tanulók véleményét arról, hogy volt-e káros hatása a termelőszövetkezetben végzett munkának. A válaszok arról győzték meg bennünket, hogy nem ítélik károsnak - döntő többségükben - az őszi betakarításban való részvételt. Nem volt kára a munkának 111 fő, 84 % szerint, káros volt 18 fő, 13 %-szerint. A 18 fő szerinti káros vélemény azért fogalmazódott meg, mert úgy vélték, hogy elmaradtak a tanulásban. Ha szűkebb értelemben nézzük a tanulás tényét,

ez a megállapítás valósnak tűnhet. A foglalkoztatás viszont a tanulók nevelésében olyan többletet kell, hogy biztosítson, - és általában biztosít is - amely pótolja a tanulásból való kiesést. A pedagógiailag jól előkészített, optimális feltételekkel végzett munka olyan jellemvonásokat alakít ki a tanulóknál, amelyek egész személyiségükre hatással vannak. Alakítja közösségi magatartásukat, hiszen a munka során átélt közös élmények, közös sikerek új kapcsolatokat hozhatnak létre a közösség tagjai között. Továbbá: segíti a fizikai munka végzése a tanulást, az új ismeretek szerzését is, hiszen Jáki László szavai szerint "a fizikai és a szellemi munka szoros kapcsolata még az egyszerű fizikai munka végzésénél is érzékelhető"./82/ Fentiek alapján ismét megállapíthatjuk, hogy a pedagógiai munkában nem nélkülözhetjük azokat a lehetőségeket, amelyeket a konkrét munkavégzés biztosít a hatékonyabb, eredményesebb nevelőtevékenység végzéséhez.

III.

A kontrollvizsgálat néhány eredménye

Az 1982/83-as tanévben az eredetileg használt kérdőívekkel megismételtük a vizsgálatot annál a két osztálynál, akik két évvel korábban /1. és 2. osztályos korukban/ már résztvettek a felmérésben. Mintánk ezáltal jelentősen leszűkült, de úgy gondoljuk, hogy így is ad bizonyos lehetőséget következtetések levonására egyrészt arra vonatkozóan, hogy az eltelt két év alatt hogyan fejlődött a gyermekek gondolkodása, munkához

való hozzáállása, másrészt az akkori harmadik és negyedik évfolyam értékitéletével hogyan találkozik a mostani harmadikosok, negyedikesek véleménye. A kontrollvizsgálatban 48 fő vett részt, 25 harmadik és 23 negyedik osztályos tanuló.

Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a két év alatt - a különböző nevelőhatások eredményeképpen - javult a gyerekek munkához való viszonya, érettebbek lettek saját dolgaik megítélésében, nőtt a felelősségérzetük és kötelességtudatuk.

Ugyanakkor számoltunk azzal is, hogy az ellentmondásos társadalmi helyzet, a nehezebb gazdasági körülmények, a feszültebb nemzetközi légkör bizonyos területeken kedvezőtlenül érintette az iskolát, a családok helyzetét, és ezek nem maradtak hatástalanok a gyermekek vonatkozásában sem. A szocialista építés napjainkban is érzékelhető ellentmondásai olykor felnőttek számára is nehezen érthetők, mélyebb elemzést, új összefüggések megértését követelik. A feszült, bonyolult nemzetközi és hazai helyzetben nehezebb az eligazodás. A gazdasági nehézségek leküzdésére hozott intézkedések /például kisvállalkozások, áremelések/ felnőttek körében is körültekintő magyarázatot igényelnek. A családi jövedelem stagnálása, esetleges minimális emelkedése új helyzetet teremtett a családokban, új gondolkodásmódot, más szokások kialakítását követelte meg. Mindezek természetesen közelről érintik a tanulókat is. 1980-ban a felmérés készítésekor az egyes ember még nem érezte a gazdasági nehézségek hatását oly mértékben, mint most, így ennek a tanulókra való hatásával sem kellett különösebben foglalkoznunk. Napjainkban viszont mindezeket figyelembe kell vennünk a vizsgálati értékek elemzésekor.

Várakozásunknak megfelelően mindkét korosztálynál nőtt azoknak a tanulóknak a száma, akik nyáron rendszeresen munkát vállalnak, akár üzemben, termelőszövetkezetben, vagy a szolgáltatás valamelyik területén. A harmadik évfolyamos diákoknál 2 évvel ezelőtt a nyári szünetben munkát vállalt a tanulók 18 %, ezzel szemben a kontrollvizsgálat időszakában már 40 %-a. A negyedikeseknél korábban a tanulók 43 %-a vállalt munkát nyáron, most ez az arány 52 %-ra módosult.

Növekedett az otthon mezőgazdasági munkában és hobby kertekben segítők aránya is. 1980-ban az otthon rendszeresen munkát végzők aránya: a harmadikosoknál 41 % /akkor első osztályosok voltak/, a negyedikeseknél 16 % /akkor második osztályosok voltak /. Ez az érték a kontrollvizsgálat időpontjában a harmadikosoknál 44 %, a negyedikeseknél 33 %.

A fenti adatok a korábbi /az eredeti vizsgálatban résztvevő/ harmadik és negyedik osztályosok otthoni segítségi arányainál is kedvezőbbek. Az eredetileg /1980-ban/, az akkori harmadikosok 17 %-a a negyedikesek 20 %-a végzett otthon a nyári szünetben rendszeres munkát. Ugy látjuk a fenti adatokból - és ezt mutatták az alapvizsgálat eredményei is -, hogy a fiatalok a gimnáziumi évek vége felé egyre inkább természetesnek tartják a rendszeres munkavégzést a nyári szünetben, miáltal növekszik szerepük a családi költségvetések alakításában is. Egyre többen érzik kötelességüknek az otthoni jövedelemhez való hozzájárulást, illetve - elsősorban a hobby kertek és háztáji gazdaságok művelése révén - a családi terhek megosztását. Alátámasztja ezt a feltételezést az a tény is, hogy a két osztályból csupán 1-1 tanulóknak nem volt munkája a nyári

szünetben. További négy fő /az egyéb válaszokban/ csak alkalmanként dolgozik otthon. Ez ugyan nem tekinthető rendszeres feladatnak, de nem jelenti a munka előli teljes elzárkózást. Feltehetőleg a szünidei munkavégzés során szerzett élmények is formálták, alakították pályaválasztásukat, illetve bővítették azoknak a tényezőknek a körét, melyeket figyelembe vettek leendő munkájuk megválasztásában. Az ismételt vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy - csakúgy, mint két évvel korábban - a pályaválasztásban a tanuló saját elhatározása a döntő. A két osztályban összesen 38 fő /79 %/ nyilatkozata szerint saját maga választott pályát. Igaz ugyan, hogy többen kikérték a szülők és a pedagógusok véleményét, és ez feltehetőleg befolyásolta is őket, de a végleges döntést maguknak tartották fenn. Ezt a tényt figyelembe véve szükségesnek tartottuk annak elemzését, hogy melyek voltak azok a tényezők, amiket figyelembe vettek a diákok leendő pályájuk megválasztásánál. Kérdőívünk egyik pontjában választ kértünk arra, hogy fontosnak tartja-e leendő munkájában embertársai megsegítését, a nehézségek leküzdését, képességei fejlesztését, a jó kereseti lehetőséget. A válaszokat a 15. számú táblázatban összegeztük.

Adatainkból kitűnik, hogy mindkét évfolyam hallgatói azt tartották legfontosabbnak leendő munkájukban, hogy az képességeik fejlesztésére módot és lehetőséget ad. /80 % és 91 %/

Mindez arra enged következtetni, hogy a gyerekek nem tekintik lezártnak az iskola befejezésével az ismeretszerzést, tudatában vannak annak, hogy munkájuk eredményes végzése fokozatosan bővülő képességeket, készségeket, ismereteket követel.

Mit vársz leendő munkádtól?	FONTOS			NEM FONTOS	
	évf.	fő	%	fő	%
a/ Embertársaid hasznára lesz	3.	19	76	3	20
	4.	18	78	5	21
b/ Örömet jelent a nehézségek leküzdése	3.	16	64	6	24
	4.	16	69	7	30
c/ Hozzájárul képességeid fejlesztéséhez	3.	20	80	2	8
	4.	21	91	2	8,6
d/ Jó kereseti lehetőséget ad	3.	9	36	13	52
	4.	17	73	6	26
e/ Nem kell sokat dolgozni	3.	1	4	21	88
	4.	2	86	21	91

/A harmadikosoknál nem válaszolt 3 fő, 12 %/

15. sz. táblázat

A tanulók döntő többsége /76 % és 78 %/ azt is fontosnak tartja, hogy munkájával embertársai hasznára legyen. A munka közösség érdekét szolgáló funkciója tudatosnak mondható a válaszok értékelésében.

A nehézségek leküzdését, az ehhez párosuló sikerélményt fontosnak tartó tanulók száma is jelentős /harmadikosoknál 64 %, negyedikeseknél 69 %/. Tudják tehát, hogy a munka, a feladat elvégzése nehézségeket jelent, készülnek leküzdésére, nem riadnak vissza vállalásától. A jó kereseti lehetőséget, mint

ösztönző tényezőt, a két évfolyam diákjai eltérő mértékben tartják fontosnak. A harmadikosoknál 9 fő, 36 % jelölte fontosnak a nagyobb keresetet, a negyedikesek közül 7 fő, 73 %. A különbség feltehetőleg annak tudható be, hogy a negyedik osztályosok már jobban a gyakorlati életre orientáltak, mint a harmadikosok. Mindkét évfolyam életre való felkészülésének pozitív tendenciáját mutatja az a tény, hogy elenyésző arányban /4 % és 8,6 %/ tartották fontosnak annak mérlegelését, hogy leendő munkájukban kell-e sokat dolgozni, vagy sem. Ha a válaszokat és azok sorrendjét összevetjük az alapvizsgálat eredményeivel, a következő tendencia mutatkozik. Két évvel ezelőtt azt tartották legfontosabbnak a vizsgálati személyek, hogy "embertársaid hasznára leszel". A kontrollvizsgálatban ez a második helyre került, ugyanis legtöbben a saját képességek fejlesztését tartották fontosnak. Mindkét motiváció munkához való pozitív hozzáállást takar, egymással szoros összefüggésben van. A képességek állandó fejlesztése nélkül nem lehetséges maradéktalanul szolgálni a nagyobb közösséget, mégis meg kell jegyeznünk, hogy a munka közösségi orientáltsága mintha némiképp veszített volna jelentőségéből. Erre más összefüggések elemzésénél még utalni fogunk. A két évvel korábbi válaszokhoz való hasonlításból az is kitűnik, hogy a kereseti lehetőség mérlegelését a pályaválasztásban most többen tartották fontosnak. 1980-ban a négy évfolyam átlagában a százalékarány 35 % volt, míg a kontrollvizsgálatban a két évfolyamra vetítve ez 54 %-ra módosult. Az értékítélet változásait mutatják az évfolyamonkénti eredmények is. A harmadik

osztályos tanulók 26 %-a tartotta fontosnak két évvel korábban a kereseti lehetőséget, most 36 %-a. A negyedikeseknél ez az arány korábban 41 % volt, most 73 %, tehát a növekedés mindkét osztályban egyértelmű. Ugyanezt tapasztaltuk a két évvel korábbi harmadikosok és negyedikesek válaszaival való összevetésben is. Fontosnak tartotta a jó kereseti lehetőséget a harmadikosok közül 1980-ban 10 fő 35 %,

1982-ben 9 fő 36 %

a negyedikesek közül 1980-ban 9 fő 37 %

1982-ben 17 fő 73 %

A növekedés a negyedik osztályban szembetűnő. Ennek oka feltehetően abban keresendő, hogy ők közelebb állnak a szakma, a pálya megválasztásához, így kényszerítve vannak, hogy elképzeléseiket jobban igazítsák a lehetőségekhez és a szükségletekhez. A társadalom gazdasági szférájában végbemenő jelenségeket is tudatosabban szemlélik, mint fiatalabb társaik. Valószínűsíthető, hogy a gazdasági nehézségek, amelyek a családokat is érintik, arra ösztönözték a pályaválasztásukat, hogy jobban fizető területre menjenek, mert életszínvonaluk megtartása, illetve növekedése ezáltal biztosítottabbnak látszik. Tudatukban jelentősebb helyet foglal el az anyagiakban való gondolkodás, amely jelenlegi viszonyaink között, - a fiatalok lakáskörülményeire utalva elsősorban - nem elítélendő dolog. Különösen nem, ha figyelembe vesszük azt a korábban már érintett kérdést, miszerint 88 % és 91 %-uk nem tartotta fontosnak a pályaaorientációban a végzendő munka mennyiségét.

/Négy, illetve nyolc százalék tartotta fontosnak csupán, hogy ne kelljen sokat dolgoznia/. Nem idegenkednek tehát a több munka végzésétől, de keresni is akarnak, és ez így együtt elfogadható.

A jövőtervezéssel kapcsolatban rákérdeztünk arra is, hogy mi a véleményük a kétkezi munkáról. A tanulók döntő többsége /harmadikosoknál 72 %, negyedikeseknél 82 %/ egyformán értékesnek tartja a fizikai és szellemi munkát, csakúgy mint két évvel korábban. Ugyanakkor viszont saját jövőjük tervezésében igen differenciáltan viszonyulnak ehhez a munkatevékenységhez. Kérdésünkre /"szívesen végeznél-e majd fizikai munkát?"/ igen heterogén válaszokat kaptunk. Szívesen végezne fizikai munkát a két évfolyam tanulóinak 16 %-a, korábban ez az arány 12 % volt. Csak akkor vállalna fizikai munkavégzést, ha erre szükség lesz: 25 %, az alapvizsgálatban 28 %. Magas, 45 % azoknak az aránya, akik "nem gondolkodtak még ezen a kérdésen". Ez valamivel nagyobb arány, mint a két évvel korábbi, ami 40 % volt. A válaszokból arra lehet következtetni, hogy bár egyformán értékesnek tartják a tanulók a fizikai és szellemi munkát, saját maguk számára a fizikai munkavégzést nem tartják kielégítőnek, ami gimnáziumi területen, a közgondolkodás és a társadalmi gyakorlat ismeretében nem tűnik meglepőnek. A gimnáziumi tanulók döntő hányada továbbtanulásra készül, de azok, akik szerényebb eredményt érnek el, vagy más ok miatt nem tanulnak tovább, elsősorban szellemi vagy magasabb kvalifikáltságot igénylő szakmunkát kívánnak végezni. Ez az eredmény is hasonlóságot mutat Bölcs István korábban hivatkozott

vizsgálatának eredményeivel: azt állapította meg, hogy a középiskolásoknál megfigyelhető a fizikai munkától való idegenkedés, még ha iparos szakmára készülnek is, azt fehér köpenyben, "tisztá körülmények között" akarják végezni./83/ Megítélésünk szerint azon tanulók, akik válaszaik szerint nem gondolkodtak arról, hogy szívesen végeznének-e fizikai munkát, a negatív hozzáállásuak csoportjához sorolandók. A pályaválasztásra vonatkozó kérdésekre adott válaszokból ugyanis igen magas foku tudatosság érzékelhető, tehát feltétlenül számításba kellett, hogy vegyék a fizikai munkához való viszonyulásukat is. Ezzel együtt még szembetűnőbb az, hogy akik gimnáziumban tanulnak, elsősorban nem fizikai munkából akarnak megélni. Ez pedig csak bizonyos mértékig van összhangban céljainkkal.

A fizikai munkavégzéssel szembeni idegenkedésre engednek következtetni azok a válaszok is, amelyeket a következő kérdésünkre kaptunk: "Szívesen vettél-e részt ősszel a mezőgazdasági munkában?". Azoknak az aránya, akik szívesen vettek részt, a két évvel korábbi 80 %-ról 64 %-ra csökkent. Ezen a csoporton belül további csökkenést mutat azok aránya, akik azért mentek szívesen, mert szeretnek dolgozni /21 %-ról 18 %-ra/, illetve tudták, hogy szükség van a munkájukra /46 %-ról 18 %-ra/. Növekedett viszont azok aránya, akik szívesebben vállalták a munkát, mint az iskolába menetelt. /12 %-ról 27 %-ra/ Ezzel párhuzamosan növekedett azok aránya, akik "nem szívesen mentek dolgozni, de muszáj volt" /2 %-ról 14 %-ra/, illetve akiknek mindegy volt, hogy iskolába mennek-e

vagy dolgozni/ 7 %-ról 14 %-ra/ A 16. sz. táblázat mutatja a részletes eredményeket.

Szívesen vettél-e részt ősszel a mezőgazdasági munkákban	1980.		1982.	
	fő	%	fő	%
a/ igen, mert szeretek dolgozni	28	21	9	18
b/ igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra	61	46	9	18
c/ igen, mert nem kellett iskolába menni	17	12	13	27
a munkát szívesen végzők aránya /a+b+c/	106	80	31	64
d/ mindegy volt, hogy iskolába megyek-e vagy dolgozni	10	7	7	14
e/ nem szívesen mentem dolgozni, de muszáj volt	3	2	7	14
f/ egyéb	11	8	3	6

16. sz. táblázat

Negatívabb képet mutat az őszi munkához való hozzáállás akkor is, ha a kontrollvizsgálatban résztvevő tanulók mostani választását viszonyítjuk saját korábbi válaszaikhoz. Szívesen vett részt az őszi munkában, mert szeret dolgozni a harmadikosoknál 1980-ban 11 fő, 28 %,
1982-ben 6 fő, 24 %

a negyedikeseknél 1980-ban 9 fő, 21 %

1982-ben 3 fő, 10 %.

Szívesen dolgozott, mert tudta, hogy szükség van a munkájára a harmadikosoknál 1980-ban 17 fő, 44 %,

1982-ben 3 fő, 12 %.

a negyedikeseknél 1980-ban 22 fő, 53 %,

1982-ben 6 fő, 26 %.

Szívesen dolgozott, mert nem kellett iskolába menni a harmadikosoknál 1980-ban 4 fő, 10 %, 1982-ben 4 fő, 16 %, a negyedikeseknél 1980-ban 4 fő, 9 %, 1982-ben 9 fő, 39 %.

A munkához való negativabb hozzáállást mutatja az is, hogy az ismételt vizsgálatnál több tanuló válaszolta saját teljesítménye értékelésénél, hogy annyit dolgozott, amennyihez kedve volt. A válaszok megoszlása a kedv szerinti munkavégzésben:

harmadikosok: 1980-ban 12 fő, 31 %, 1982-ben 9 fő, 36 %,

negyedikesek: 1980-ban 12 fő, 29 %, 1982-ben 13 fő, 56 %.

Az alapvizsgálat összesített adatai szerint is kimutatható a kedv szerint dolgozók növekedési aránya. Kedve szerint dolgozott 1980-ban a tanulók 30 %-a /40 fő/, 1982-ben a tanulók 45 %-a /22 fő/.

A társakhoz való igazodás motivációja csökkenést mutat a negyedikeseknél 29 %-ról 26 %-ra. A harmadikosoknál a tanulók 36 %-a /9 fő/ értékelte úgy munkáját, hogy teljes erejéből dolgozott /a negyedikeseknél 17 %/. Ez a kereset-viszonyokban éreztette hatását, ugyanis a harmadik osztályosok keresete magasabb volt a negyedikesekénél. A két évvel korábbi keresetekhez való viszonyítást nem tudtuk elvégezni, mivel

az alapvizsgálat óta változtak a bérfizetés normái.

A pénzkeresettel kapcsolatban megkérdeztük, hogy fontosnak tartotta-e, hogy munkájával arányos bért kapott. Mindkét évfolyamon magas /68 % és 82 %/ azoknak a tanulóknak az aránya, akik fontosnak ítélték ezt a tényt. /Magasabb a két évvel korábbi aránynál./ E válaszok alapján viszont nagyobb erőfeszítéssel kellett volna dolgozniuk.

Az előzőekben - más kérdésekre adott válaszok alapján - azt láttuk igazoltnak, hogy a pénzkeresés lehetősége nem ösztönözte őket a teljes erőből való munkavégzésre /inkább kedv szerint dolgoztak/. Itt tehát bizonyos ellentmondást véltünk felfedezni. Feltehetőleg valóban fontos volt az a pénzösszeg amit kerestek, de megelégedtek a kényelmes munka alapján kapott alacsonyabb összeggel, és nem tettek erőfeszítést a nagyobb kereset elérése érdekében. Korábban a pályaválasztásnál utaltunk arra, hogy szívesen vállalják majd az erőfeszítést a magasabb jövedelemért, de ezt az őszi munka során, konkrét esetben, nem bizonyították. Ugy tűnik, nem volt olyan nagy szükségük a pénzre, amire következtethetünk abból is, hogy keresetüket legtöbbször olyan dolgokra költötték, melyek nem feltétlenül szükségesek az életvitelben. /"jobb cuccot vásároltam", szórakoztam, ajándékot vettem/ Néhány tanuló vásárolt csak ruhaneműt, és kevesen adták haza az őszi munkában keresett összeget.

Az iskolabajárás és a munkavállalás viszonyára az előzőekben utaltunk, miszerint nőtt azoknak a tanulóknak az aránya, akik azért szívesen mentek dolgozni, mert addig sem kellett

iskolába menniük. Ez a vélemény mutat némi kedvezőtlen viszonyulást az iskolabajáráshoz. Alátámasztani látszik e feltevést a következő kérdésre adott válaszanyag is:

"Fontosnak tartod-e, hogy nem kellett iskolába menni?"

Mindkét évfolyamnál nőtt azoknak a tanulóknak az aránya, akik ezt fontosnak tartották. A harmadikosoknál 26 %-ról 44 %-ra, míg a negyedikeseknél 29 %-ról 73 %-ra emelkedett az arány. A korábbi /1980-as/ harmadik és negyedikes diákok válaszaihoz viszonyítva is kedvezőtlenebb a válaszadás.

Fentiekből úgy tűnik, hogy a tanulók felelősségérzete az iskolai, tanulmányi kötelezettségek iránt csökkent. Ez a tendencia is alátámasztani látszik azt a jelenséget, miszerint a tanulók megelégszenek a céljaik eléréséhez szükséges minimum szint elérésével, sok esetben a közepszerűséggel. Utalnak ezek a jelenségek arra is, hogy az iskola ma még nem képes teljeskörűen megoldani a képességekkel arányos teljesítményközpontú nevelés feladatát. Befolyásolhatja még az iskolabajáráshoz való hozzáállást, hogy az 5 napos tanítási hétre való áttérés következtében összezsúfolódtak a tanulók feladatai, feszítettebbé vált az iskolai munka, nagyobb megterhelést jelentett ez a tanulóknak, mint a korábbi években. A felmérés 1982. őszén készült, amikor a bevezetés óta eltelt rövid idő alatt nem alakultak át az iskolai, tanulói szokások, nem szokták meg a tanulók a megszabott tanítási napokat. Értékkorientációs kérdéseink között választ kérünk arra is, hogy fontosnak tartották-e a tanulók, hogy segítségére voltak az országnak, a megter-

melt értékek betakarításában. 1980-ban fontosnak tartotta 78 % /104 fő/, 1982-ben pedig 62 % /30 fő/. Az ország megsegítéséhez való viszonyulásban is van bizonyos kedvezőtlen tendencia, ami különösen a negyedik osztályosok válaszaiban szembetűnő. A jelenlegi negyedikesek közül 10-en, 43 %-ban tartották fontosnak, hogy segítségre voltak az országnak. Két évvel ez előtt adott válaszaikban ez az arány 85 %-os volt /35 fő/. Az akkori negyedikesek válaszaival is kedvezőtlenebb a kérdéshez való viszonyulásuk, ugyanis 1980-ban a negyedikesek közül 20-an 83 %-os arányban fontosnak ítélték a nagyobb közösség megsegítését. A kontrollvizsgálat eredményei tehát több összehasonlításban is kedvezőtlenebb értékeket mutatnak, mint az alapvizsgálatban. Ugy tűnik tehát, hogy a közösség érdekeit a munkavégzésben ma már nem veszik olyan mértékben figyelembe a tanulók, mint korábban. Ez jelez bizonyos befeléfordulást, önzésre való indíttatást, az individuális érdekek előtérbe helyezését. Bizonyítani látszik ezt a megállapítást a pályaválasztás témájánál előzőleg érintett kérdéskör is, mely szerint a pálya kiválasztásában a két évvel ezelőtti válaszokhoz viszonyítva kisebb szerepet játszott az "embertársaid hasznára leszel" tényező. Akkor már megfogalmaztuk feltevésünket, hogy a munka közösségi orientáltságát nem tartják a tanulók olyan fontosnak, mint a korábbi években. Talán megkockáztathatjuk azt a megjegyzést, hogy a kedvezőtlen tendenciák háttérében az előzőekben már említett bonyolultabb, ellentmondásosabb nemzetközi és hazai viszonyok állnak.

A tanulók érzékelik a nehézségeket, de nem jutottak el annak elfogadásáig, hogy a nehezebb gazdasági helyzetből csak akkor tudunk kilábalni, ha minden ember legjobb tudása és képessége szerint maradéktalanul elvégzi a társadalmi munkamegosztásból rá háruló feladatot.

IV.

LEGFONTOSABB KÖVETKEZTETÉSEK

1. A fizikai és a szellemi munkát egyformán értékesnek tartják a tanulók. E megítélésben nincs különbség városi és falusi diákok, illetve az egyes évfolyamok tanulói között. Ennek ellenére pályaválasztásukban kevesen orientálódnak a fizikai munka felé.
2. A városi és a falusi környezet közötti különbség, az eltérő életmód nem befolyásolja számottevően a tanulók munkához való viszonyulását.

A teljesítmény megítélésénél van némi különbség a falusi és városi diákok között. A falun élők nagyobb arányban nyilatkoztak úgy, hogy nem dolgoztak teljes erejükből, mint a városiak. A falun élő gyermekek nagyobb teljesítményre lennének képesek, jobban hozzá vannak szokva a munkához.

3. A tanulók által nyújtott teljesítményt közvetlenül befolyásolták az alábbi tényezők:
 - meglévő felelősségérzet /a termés jó minőségben és időben történő biztonságba helyezéséért/

- pillanatnyi munkakedv
 - pénzkereseti lehetőség
 - a közösség /társak/ munkaintenzitása
4. A család jelentős tényező a munkára nevelésben. Ezt a közismert tényt vizsgálatunk is bizonyította. Azok a tanulók, akik pozitívan viszonyulnak az otthoni munkák végzéséhez, jobban teljesítettek az őszi betakarítási munkákban is.
5. Az életkor növekedésével a munka egyre inkább az élet, a mindennapi tevékenység szerves részévé válik.
6. A negyedik évfolyam felé haladva egyre több tanulónak van nyáron rendszeres munkája és növekszik az építő táborozáson való részvétel aránya is. Feltehetően ez a munkára nevelés eredményességéből következik. A tényleges munkavégzés közben gyűjtött tapasztalatok, élmények általában elősegítik a munkára nevelés eredményeinek továbbvitelét, rögzítését. Ez a kölcsönösség egyik állandó velejárója a nevelésnek.
7. A válaszadásban a tanulók jó része /40 %/ vállalná a fizikai munkát, de pályaválasztásuk ezt nem támasztja alá.
8. A tanulók gondolkodásában - a munkára nevelés hatására - olyan értékrendek alakultak ki leendő munkájuk végzésével kapcsolatban, amelyekben az alábbi két tényező játsza a legfontosabb szerepet:
- hasznára lesznek embertársaiknak
 - lehetővé teszi képességeik fejlesztését

9. A munkára nevelés és közösségi nevelés szoros összefüggésére következtethetünk a teljesítmény motivációjából. A közösség, a társak munkaintenzitása nem egyformán befolyásolta az osztály tagjait. Mutatja ez a közösségi nevelés bizonyos hiányosságait, illetve azt, hogy a közös tevékenység gyakorlására kevés alkalom van, így nem alakulhatott ki rutin a közösség tagjainak egymásra gyakorolt hatásában, befolyásolásában. Az iskolában erre kevés lehetőség adódik, de a meglevőket sem használjuk ki kellőképpen.
10. Vizsgálatunk eredményei által is azt látjuk igazolódni, hogy szükséges a tanulók termelési munkában való részvétele. Ennek előkészítésénél, bonyolításánál, pedagógiai körülményeinek megtervezésénél feltétlenül figyelembe kell venni a család munkára nevelésben betöltött szerepét, a tanulók korábbi élményeit /iskolai, munkahelyi, otthoni/. Csak ezekkel szoros összefüggésben alakítható ki a foglalkoztatással kapcsolatos koncepció, a munkára nevelés pedagógiai terve.
11. A tanulók döntő többsége szívesen vett részt az őszi betakarítási munkákban. Nem érezték azt megterhelőnek, fárasztónak. Néhány negyedik osztályos tanuló kivételével úgy nyilatkoztak, hogy nem volt kára a munkának. Hivatkozott negyedikese a tanulásból való kiesés miatt ítélte károsnak a szüreti munkát.
12. A társadalom életében mutatkozó ellentmondások jelentős mértékben befolyásolják a nevelő munkát. Hatására erősödnek a negatív tendenciák. Ellensúlyozásuk akkor

lehetséges, ha a pedagógusok a lényeges összefüggések láttatásával, az emberi tényezők fontosságának hangsúlyozásával, elfogadtatásával mozgósítanak a feladatok maradéktalan elvégzésére, a nagyobb közösség érdekében végzett munka vállalására.

13. A foglalkoztatás idején szerzett tanulói tapasztalatok jelentősen befolyásolják a tanulók gondolkodását, munkához való viszonyulását, pályaaorientációját. Ez is arra utal, hogy a diákfoglalkoztatás a nevelési folyamat ki-tüntetett része.

V.

J A V A S L A T O K

A dolgozat elején utaltunk rá, hogy a foglalkoztatás kérdései dokumentumok által szabályozottak. Ez a szabályozás azonban szinte kizárólagosan a munkahelyi feltételek biztosítására vonatkozik. A szabályozás következtében ez a terület általában nem esik kifogás alá. A korábban vázolt hiányosságok nem is erre vezethetők vissza, hanem a nevelés folyamatában fellelhető problémákra. Ezek kiküszöbölésére próbálunk tehát javaslatot tenni.

1. A nevelés folyamatában - ezen belül a munkára nevelésben - kapjon nagyobb jelentőséget a diákfoglalkoztatás. A tanulók irányában ez jelentse a végzett munka jelentőségének tudatosítását, a munkakedv fokozását, az anyagi ösztönzés hatékonyságának növelését, a korábbi munkavégzéssel kapcsolatos tanulói élmények értelmezését, hasz-

nosítását, a szocialista értékrend kialakítását, a magas színvonalon végzett munka rangjának elismerését.

A szülők felé tudatosítani kell az otthoni munkavégzés és diákfoglalkoztatás alatt tapasztalt munkamorál szoros összefüggését, így a családi ház felelősségét a munkára nevelésben. Ha szükséges, segítséget kell adni a szülőknek a nevelési feladatok megláttatásához, felismertetéséhez, ezek gyakorlati megvalósításához. Ki kell alakítani a helyes szülői magatartást a munkavégzéssel kapcsolatban.

A pedagógusok felkészítésénél fel kell hívni a figyelmet a példamutatás fontosságára. A tanár legyen aktívabb résztvevője a munkának. A tanulók munkájának értékelését, minősítését folyamatosan végezze. A munkavégzést minden esetben kövesse - osztályszinten is - értékelés, ahol sor kerülhet elismerésekre, a felvetődött vitás kérdések tisztázására, helyes értelmezésére. Alakítsa ki a pedagógus olyan belső motivumrendszert a nevelés során, amely biztosítja a munkához való kedvezőbb hozzáállást. A termelőszövetkezet dolgozóit jobban fel kell készíteni a gyerekek fogadására, a nevelési folyamatba való aktív közreműködésre, a példamutató munkavégzésre.

2. Az anyagi ösztönzést az eddiginél jelentősebb tényezőként kell kezelni a teljesítmények alakításában. Ehhez szükséges: a szülők részéről elvárható zsebpénztámogatás pedagógiai céloknak való alárendelése, a teljesítmény szerinti bérezés további finomítása, a tanulók érdekeltségének

fokozása /a nem anyagi természetű ösztönzők jelentőségének hangsúlyozása mellett/.

3. A diákfoglalkoztatás ideje alatt a lehető legnagyobb mértékben meg kell közelíteni az optimális feltételek megteremtését. Ez vonatkozzon a pedagógiai feltételekre csakúgy, mint a munkahelyi körülményekre.

A nevelési folyamatban fontos feladatot tölt be a diákfoglalkoztatás. Ezt mindenki elismeri, de nincs nevelési terv arra vonatkozóan, hogyan történjen ennek pedagógiai megtervezése, megszervezése. Nincs megadva a tennivalósor a pedagógiai, nevelési folyamatban való beillesztéshez. Úgy gondoljuk, hogy ezek a tényezők is hozzájárulnak ahhoz, hogy a foglalkoztatás által nyújtott nevelési lehetőségek kihasználása nem teljes. Szükségesnek tartjuk tehát kidolgozni a munkára nevelés olyan koncepcióját és tervét, amelybe szervesen illeszkedik a diákfoglalkoztatás, és figyelembe veszi az öt napos tanítási hét rendjét, a rövidebb időtartamú termelő munkában való részvételt. Csak így, a nevelésbe való szerves beillesztés által látjuk biztosítotttnak a foglalkoztatás által kínált nevelési lehetőségek jobb kihasználását, a foglalkoztatás hasznosságának realizálását. A többi nevelési tényezőhöz való illesztés biztosíthatja a nevelésben a folyamatosságot, az egymásraépülést. A munkára nevelés ilyen koncepciójának kidolgozása jelenthetné az egyén és a társadalom szempontjából maximálisan kamatozó nevelési formák jobb kihasználását.

J e g y z e t e k

1. Sáfrán István: Diákfiatalok munkában. Népszabadság, 1981. január 15. szám 3. oldal.
2. MM. tájékoztató: A tanulóifjúság 1982. évi őszi betakarítási munkában való részvételéről. Ifjúságpolitikai Tájékoztató 1982. 4. szám 3. oldal.
3. Köte Sándor: A szocialista munkaiskola kezdetei 1917-1920. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 193. oldal.
4. Ágoston György: Neveléstudomány. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970. 5-6. oldal.
5. I.m. 6. oldal.
6. Társadalmi tudat, műveltség, minőség. Interjú Köpeczi Béla művelődési miniszterrel. Népszabadság 1983. augusztus 20.-i szám.
7. Munkára és pályára nevelés. /Elvek, tapasztalatok, távlatok/ Szerkesztette: Dr. Ritoók Pálné. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 14. oldal.
8. Kálmán György: Munkára nevelés az iskolában. Válogatás a II. Miskolci Nyári Szeminárium Munkára nevelés az iskolában témakollégiumán elhangzott előadások és korreferátumok anyagából. Miskolci Nyári Szeminárium 2. sz. TIT Budapest - Miskolc 1977, 21-22. oldal.
9. I.m. 23. oldal.
- D. Makarenko művei 5. kötet, 117. oldal. Idézi: Farkas Endre: Szocialista életmód - napjaink munkaerkölce. Szocialista életmód és a munka. Miskolci Nyári Szeminárium 1. sz. TIT Budapest - Miskolc 1977. 27. oldal

11. I.m. 28. oldal
12. A munkára nevelés hazai történetéből. A Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Szerkesztette Jausz Béla, Faludi Szilárd és Zibolen Endre. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 5-7. oldal
13. Földes Éva: A fizikai munka emberformáló szerepe az újkori nevelés történetében. Pedagógiai Szemle, 1960. 9. szám. 792. oldal.
14. A munkára nevelés hazai történetéből. A Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Szerkesztette Jausz Béla, Faludi Szilárd és Zibolen Endre. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 54-55. oldal.
15. I.m. 65.-65. oldal
16. Apáczai Csere János: Magyar Encyclopaedia. Sajtó alá rendezte Bán Imre, Budapest, 1959. 365. oldal
Idézi: A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 76. oldal.
17. A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 78. oldal.
18. Földes Éva: A fizikai munka emberformáló szerepe az újkori nevelés történetében. Pedagógiai Szemle, 1960, 9. szám. 794. oldal.
19. A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 111-116. oldal.

20. Hanzó László: Tessedik kisebb irásai. Szarvas, 1960.
103-104. oldal. Idézi: A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 124. oldal.
21. Tanulmányok a politechnikai oktatás köréből. Szerkesztette Bori István. Tankönyvkiadó, 1963. 8. oldal.
22. Szántó István: A parasztság kisajátítása és mozgalmai a gróf Festeticsek keszthelyi ágának birtokain, 1711-1850. 1954. 139. oldal. Idézi: A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 144. oldal.
23. A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 277. oldal
24. I.m. 291. oldal
25. Tanulmányok a politechnikai oktatás köréből. Szerkesztette Bori István. Tankönyvkiadó, 1963. 12. oldal.
26. A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 312. oldal.
27. I.m. 406. oldal.
28. Tantervi javaslatok 1919. tavaszán. Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság iskolai reformtervezete. Fővárosi Pedagógiai Szeminárium, Budapest, 1959. Idézi: A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest 1965. 413. oldal

29. A munkára nevelés hazai történetéből. A MTA Neveléstörténeti Albizottságának gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 428. oldal
30. I.m. 440. oldal.
31. I.m. 313-314. oldal.
32. I.m. 544. oldal
33. Tanulmányok a politechnikai oktatás köréből. Szerkesztette: Bori István. Tankönyvkiadó, 1963. 88. oldal
34. I.m. 107. oldal.
35. Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 55. oldal.
36. 1954. évi oktatási miniszteri rendelet. Idézi: Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 57. oldal
37. Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 57. oldal.
38. Idézi: Simon Gyula - Szarka József: A magyar népi demokrácia nevelés ügyének története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 75. oldal
39. Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 58. oldal
40. I.m. 62. olda.
41. Az iskola és az élet. /vezércikk/ Pedagógiai Szemle 1959. 2. szám, 99-100. oldal.
42. Idézi: Arató István: Az üzemi gyakorlatok szervezése és helye a politechnikai képzés egészében. Pedagógiai Szemle, 1960. 12. szám. 1077. oldal.

43. Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 63. oldal.
44. Munkára nevelés - nevelő munkások. /vezércikk/ Pedagógiai Szemle, 1960. 5. szám 385. oldal.
45. Iskolareform - törekvések a múltban. /vezércikk/ Pedagógiai Szemle, 1961. 3. szám 189. oldal.
46. Arató Ferenc: Hozzuk közelebb általános iskoláinkat a termeléshez. Pedagógiai Szemle, 1960. 11. szám 948. oldal.
47. Tapasztalataink a munkára nevelésről. /vezércikk/ Pedagógiai Szemle, 1964. 5. szám, 444. oldal
48. Kálmán György: A politechnikai nevelés korszerű értelmezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 63-74. oldal.
49. I.m. 79-80. oldal.
50. Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. Kossuth Könyvkiadó, 1972. 87-90. oldal.
51. Mivel és hogyan foglalkozzék az óra? /Részlet a szovjet "Vezetők könyvéből"/, Úttörővezető, 1948. 3. szám 16. oldal.
52. I.m. 16. oldal.
53. Úttörővezető, 1955. 10. szám 31. oldal.
54. Úttörővezető, 1952. 8. szám 4. oldal.
55. Úttörővezető, 1953. 5. szám 8. oldal.
56. - 57. A Magyar ifjúság seregszemléje a DISZ II. Kongresszusán a Központi Vezetőség beszámolójából. Úttörővezető, 1955. 9. szám 11. oldal
- 58 - 59. Hasznos nyári munkát. Úttörővezető, 1953. 6. szám 16-17. oldal.

60. Színes, érdekes úttörőmunkát. Úttörővezető, 1954. 6. szám 9. oldal.
61. Iványi Nárcisz levele a szerkesztőséghez. /Levelesládánk rovat/ Úttörővezető, 1955. 1. szám, 58. oldal.
62. Híradás Baranyából. Úttörővezető, 1955. 1. szám 21. oldal.
- 63.-64. Arató Ferenc: Hozzuk közelebb általános iskoláinkat a termeléshez. Pedagógiai Szemle, 1960. 11. szám, 951. oldal.
65. I.m. 952. oldal.
66. Szabó Ferenc: Az úttörőmozgalom és a munkára nevelés. Úttörővezetők kiskönyvtára, 9. szám. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1966. 106-107. oldal.
67. I.m. 35. oldal
68. Arató Ferenc: Hozzuk közelebb általános iskoláinkat a termeléshez. Úttörővezető, 1960. 11. szám 950. oldal.
69. Tuza István: A társadalmi munka nevelő-értéke. Úttörővezető, 1965. 2. szám 11. oldal.
70. KISZ KB által készített tanulmány a diákmunkaerő mezőgazdasági foglalkoztatásáról. 1981. Kimutatás az építőtáborokról.
71. Huszonöt éves történelem. Ifjukommunista, 1982. 8. szám 2. oldal.
72. A munkaügyi miniszter és a művelődésügyi miniszter 111/1965. /8/ MÜM. sz. együttes utasítása a tanulóifjúság szervezett szünidei foglalkoztatásáról. Művelődésügyi Közlöny, 1965. 9. szám 170. oldal

73. Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai.
Kossuth Könyvkiadó, 1972. 87-95. oldal.
74. Kálmán György: Munkára nevelés az iskolában. Miskolci
Nyári Szeminárium. 2. szám TIT Budapest, Miskolc, 1977-
17. oldal.
75. Dr.Komlósi Sándor: Munkára nevelés a családban. Tankönyv-
kiadó, Budapest, 1974. 83. oldal.
76. Dr.Gál András, - Illés Lajosné - Dr.Petrikás Árpád: Mun-
kára nevelés, munkaiskola, munkaoktatás és a társadalmi
tényezők együtthatása. Munkára és pályára nevelés.
Szerkesztette: Dr.Ritoók Pálné. Tankönyvkiadó, Budapest,
1974. 112. oldal.
77. Dr.Komlósi Sándor: Munkára nevelés a családban. Tankönyv-
kiadó, Budapest, 1974. 100. oldal.
78. I.m. 135. oldal.
79. Molnár Péter: Pályaválasztási elhatározás, tanulmányi
eredmények és képességek. Munkára és pályára nevelés.
Szerkesztette: Dr.Ritoók Pálné, Tankönyvkiadó, Budapest,
1974. 196. oldal.
80. Bölcs István vizsgálati eredményeire hivatkozik:
Dr.Komlósi Sándor: Munkára nevelés a családban. Tankönyv-
kiadó, Budapest, 1974. 72. oldal.
81. Dr.Komlósi Sándor: Munkára nevelés a családban. Tankönyv-
kiadó, Budapest, 1974. 71. oldal.
82. Ágoston György: Iskolapolitika - nevelés. Pedagógiai ol-
vasmányok középiskolai tanárjelöltek számára. Egységes
jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 152-154. oldal.

83. Bölcs István vizsgálati eredményeire hivatkozik:

Dr. Komlósi Sándor: Munkára nevelés a családban. Tan-
könyvkiadó, Budapest, 1974. 72. oldal.

Jogszabályok, állásfoglalások, közlemények, jelentések a
diákfoglalkoztatásról

1. MSZMP KB Politikai Bizottság 1977. július 14-i határozata munkaképes korú tanulóifjúság termelő és szolgáltató munkába való intenzívebb bevonásáról.
2. Az ÁIBT - OM-MÜM. együttes jelentése a tanulók szorgalmi időben történő közhasznú munkavégzése érdekében folytatott kísérlet tapasztalatairól és javaslat a további feladatokra. /Előterjesztés az Á.I.B. 1977. április 19-i ülésére./
3. Az ÁIB 15.022/1977. /IPK.1978,1/ számú határozata a tanulók szorgalmi időben történő munkavégzése érdekében folytatott kísérlet tapasztalatairól és a további feladatokról. /Ifjúságpolitikai Közlöny 5. évfolyam 1978. 1. szám/
4. Az Állami Ifjúsági Bizottság 2/1978. /IPK.3./ számú irányelve a tanulók szorgalmi időben történő közhasznú munkavégzésének megszervezéséhez. /Ifjúságpolitikai Közlöny 5. évfolyam 1978. 3. szám/
5. A KISZ KB - ÁIBT - MÉM - OM 102/1978. /IPK.7./ számú közös elvi állásfoglalása a tanulók őszi mezőgazdasági foglalkoztatásáról az 1978. évben. /Művelődési Közlöny 22. évfolyam, 1978. 14. szám, Ifjúságpolitikai Közlöny 5. évfolyam 1978. 7. szám/

6. Az Eü.M. 11/1978. /XII.16/ számú rendelete a tanulók közhasznú munkavégzésének egészségügyi feltételeiről.
/Művelődési Közlöny 23. évf. 1979. 1. sz./
7. A SZOT 2-161/1977. számú közleménye a tanulóifjúság szervezett foglalkoztatásával kapcsolatos társadalombiztosítási kérdésekről.
8. A MÜM. 3601/1978. /IV.28./ sz. irányelve a tanulók szorgalmi időben történő közhasznú munkavégzése során alkalmazandó díjazási módszerekre.
9. A 101/1979. /IPK.5./ KISZ KB-ÁIBT-MÉM-OM. sz. együttes közlemény a tanulók őszi mezőgazdasági foglalkoztatásáról 1979-ben. /Ifjúságpolitikai Közlöny 6. évf. 1979. 5. sz./
10. A 15.019/1979. /IPK.1./ számú határozat, a tanulóifjúság szorgalmi idő alatti munkavállalásáról és a továbbfejlesztés lehetőségeiről szóló előterjesztéséről. /Ifjúságpolitikai Közlöny 7. évf. 1980. 1. sz./
11. A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, valamint a Művelődési Minisztérium együttes állásfoglalása a tanulók őszi mezőgazdasági munkában való foglalkoztatásáról. /MÉM.Értesítő, 1981. 7. sz./
- 12/ Az Állami Ifjúsági Bizottság 15014/1982. /IPK. 12./ ÁIB sz. határozata a diákmunkaerő foglalkoztatásának

tapasztalatairól és szükséges módosításokról,

/Ifjúságpolitikai Közlöny 9. évf. 12. sz./

13. A Művelődési Minisztérium 9/1983. /VI.22./ MM. számú

rendelete a tanulóifjúság szorgalmi időben történő,

nevelési célú foglalkoztatásáról szóló 11/1980.

/VI.25./ MÜM-OM. sz. együttes rendelet módosításáról.

/Ifjúságpolitikai Közlöny 10. évf. 8-9. szám/

Részletek a diákfoglalkoztatásra vonatkozó dokumentumokból.

1. A tanulók őszi mezőgazdasági foglalkoztatásáról

Kivonat a KISZ KB-ÁIBT-MÉM-OM 102/1978. /IPK.7./ számú közös elvi állásfoglalásból.

A mezőgazdaság őszi idényjellegű munkaerő-szükségletének biztosítása, a megtermelt kézimunkaigényes növények határidőre, jó minőségben történő betakarítása érdekében a tanulóifjúság szervezett keretek között történő bevonása népgazdasági érdek, és egyben a tanulóifjúság munkára nevelését is szolgálja. A tanulók foglalkoztatásának szervesen kell illeszkednie a tanév oktatási rendjéhez.

Az általános iskolák VII-VIII. osztályos és a gimnáziumok I-IV. osztályos tanulói - ott, ahol a foglalkoztatás megszervezése mezőgazdasági területen indokolt - a tanévenként legfeljebb 12 napig terjedhető közhasznú munka végzése keretében vonhatók be a foglalkoztatásba,

A felsőoktatási intézmények hallgatói - az igényeknek megfelelően - az oktatási intézmény vezetője által elrendelt maximum 12 napig terjedő oktatás nélküli munkanap keretében vonhatók be a foglalkoztatásba. A tanulófiatalok foglalkoztatása a hatályos jogszabályok szerint történik, amelyek alkalmazásánál különös figyelmet kell fordítani a következőkre:

1. Az állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek az őszi mezőgazdasági munkákban akkor foglalkoztathatnak tanulókat, ha a termést saját munkaerővel nem tudják betakarítani, és a hasznos munkavégzés, a megfelelő foglalkoztatási - szükség esetén az elhelyezési - feltételek biztosítottak.
2. A tanulóifjúságnak a betakarítási munkákba való szervezett bevonása érdekében az üzemek és az oktatási intézmények kössenek egy vagy több évre szóló kölcsönös előnyökön alapuló szerződést. A foglalkoztatás csak a tárgyéven megkötött szerződés útján jöhet létre.

A szerződésben rögzíteni kell:

- milyen jellegű munkát végeznek a tanulók,
- létszámigény, és annak összetétele, illetve ütemezése,
- pontos napi időbeosztás,
- a diákok bérezése, ennek elszámolási módja,
- távolabbi munkahelynél az utaztatás módja,
- a munkavégzéshez szükséges betanítási feladatok elvégzése,
- az üzemi étkeztetés biztosítása /étkezési normák rögzítése/
- szociális ellátottság /pl. tisztálkodás, öltöző/
- balesetvédelmi oktatás,
- balesetbiztosítás kérdésének rögzítése ,

- a táborszerű elhelyezésnél a szabad idő megfelelő eltöltéséhez szükséges feltételek biztosítása,

3. Az általános iskolások foglalkoztatását elsősorban helyben kell megszervezni. Az iskoláknak más megyékben levő üzemekkel kialakult korábbi munkakapcsolatait a munkaerő szervezésénél figyelembe kell venni.

Közép- és felsőfoku intézmények hallgatóinak távoli munkahelyeken történő foglalkoztatására csak akkor kerüljön sor, ha más, gazdaságosabb megoldással a szükséges munkaerő nem biztosítható /szállítási, étkezési, elhelyezési költségek mérlegelése után/.

4. A tanulók munkabérét a gazdaságban érvényes bértételek és teljesítménykövetelmények alapján kell megállapítani.

A munkabért:

- általános iskola VII-VIII. osztályos tanulóinál a csoportos bérezés alapján,
- közép- és felsőfoku intézmények tanulóinál, hallgatóinál egyénileg és közvetlenül kell kifizetni.

A tanulók és pedagógusok bérezésének, jutalmazásának részletes szabályait a MÜM. 3601/1978.IV-32. sz. irányelvei tartalmazzák.

5. Ezen állásfoglaláshoz kapcsolódik az Egészségügyi Minisztérium által kiadásra kerülő, a tanulók foglalkoztatásának egészségügyi feltételeiről szóló szabályozás.

2. A tanulók szorgalmi időben történő közhasznú munkavégzésének megszervezéséről.

Kivonat az Állami Ifjúsági Bizottság 2/1978. /IPK.3./
ÁIB számu irányelveiből.

A tanulók szorgalmi időben végzett közhasznú munkája elsődlegesen a tanulók munkára nevelését, személyiségük sokoldalú kibontakozását szolgálja, szervesen illeszkedik a tanév oktatási rendjéhez, de egyben hozzájárul a népgazdaság munkaerőszükségletének kielégítéséhez is. Ezért a foglalkoztatás megszervezésénél elsődleges feladat a megfelelő feltételek biztosítása mind az iskola, mind a munkahely részéről, a politikai, pedagógiai előkészítés, a helyes szemlélet kialakítása.

A diákok foglalkoztatását úgy kell előkészíteni, hogy mind a tanulók, mind a pedagógusok és a szülők előtt ismeretes legyen a munkavégzés célja, annak társadalmi hasznossága. A tanulófiatalok foglalkoztatása csak körültekintő szervezési munka mellett bonyolítható le. Legfontosabb alapelv, hogy a diákok nevelő célzatu foglalkoztatásának legfőbb feltétele az elvégzendő munka célszerűsége, népgazdasági hasznossága.

Munkalehetőségként csak az fogadható el, ahol a fiatalok részére valóban termelőmunkát, társadalmilag hasznos munkát tudnak biztosítani, a tanulók életkori, fiziológiai

sajátosságainak figyelembevételével, kiemelt figyelmet fordítva a balesetveszélyes munkahelyek elkerülésére. Különös figyelmet kell fordítani e kérdésre az általános iskolások esetében.

A foglalkoztatásba bekapcsolódó iskolák és tanulók számát az adott hasznos munkalehetőségek határozzák meg. A foglalkoztatás bevezetése fokozatosan történjék, összehangoltan a célirányos, produktív munkát biztosító munkalehetőségek számával. Az általános iskola VII-VIII. osztályos tanulóinak foglalkoztatását minden esetben lehetőleg helyben kell szervezni.

A tanulók foglalkoztatását a tanévenként erre a célra rendelkezésre álló 12 nap keretében kell megszervezni. A 12 nap - a helyi sajátosságok, a munkalehetőségek, a vállalati igények és az iskola érdekei figyelembevételével - kerüljön felhasználásra.

A tanulók munkaideje általános iskolások esetében napi 4 óránál több nem lehet, középiskolásoknál - összhangban a Munka Törvénykönyvével - napi 6 órában kerüljön meghatározásra, de foglalkoztatásuk még kivételes esetben sem haladhatja meg a 8 órát.

Az iskolaorvos szükség esetén tanulók részére - egészségügyi okok miatt - felmentést adhat a munkavégzés bizonyos formái alól.

A pedagógusok és szülők részére tájékoztatást kell tartani, ismertetve a közhasznú munkavégzés politikai- pedagógiai jelentőségét, annak bonyolítási módját, hangsúlyozva, hogy a diákok 12 napos közhasznú munkavégzése szervesen illeszkedik a tanév munkarendjéhez.

A tanulók tájékoztatása egyrészt osztályfőnöki óra keretében, másrészt az iskolai KISZ-szervezet, illetve az uttörőcsapat útján történik. A tanulók tájékoztatása szolgálja az egyéni és közösségi érdekek összhangjának felismerését. Tudatosítani kell, hogy végzett munkájuk arányában díjazásban részesülnek.

A vállalatok a diákokat munkakönyv nélkül foglalkoztatják. Az általános iskolások foglalkoztatásának díjazása kollektívan, az iskola útján történik.

Középiskolások részére a munkadíjat közvetlenül fizessék kézhez a munkáltatók.

Lehetővé tenni szükséges, hogy a tanulói közösségek önkéntes elhatározása alapján keresetükből befizessenek közhasznú ifjúsági célra. Célszerű, ha a megkeresett munkabér nagyobb hányada a fiatalnál marad, és csak kisebb része kerül befizetésre a kollektíva döntése alapján.

A cél meghatározása az iskolai KISZ-, illetve uttörőcsapat vezetőségek hatáskörébe tartozik és az összeg felhasználásáról a közösséget tájékoztatni kell.

3. A tanulóifjúság szorgalmi időben történő, nevelési célú foglalkoztatásáról.

Részlet a munkaügyi miniszter és az oktatási miniszter 11/1980. /VI.25/ MÜM-OM. számú együttes rendeletéből.

Az érdekelt miniszterekkel, az Állami Ifjúsági Bizottsággal, a Szakszervezetek Országos Tanácsával, az Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsával, a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsával, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságával, valamint a Magyar Uttörők Szövetsége Országos Elnökségével egyetértésben az alábbiakat rendeljük:

1. §

/1/ A rendelet hatálya

/a/ az alsó foku oktatási intézmények 7-8 osztályos, a gimnáziumok, a szakközépiskolák, a szakmunkásképző iskolák, az egészségügyi szakiskolák, a gépiró és gyorsíró iskolák nappali tagozatának tanulóira, valamint a felsőoktatási intézmények nappali tagozatának hallgatóira

/a továbbiakban: tanulók/,

/b/ az alsó, közép- és felső foku oktatási intézményekre,

/c/ a mezőgazdasági ágazatba tartozó állami gazdaságokra és szövetkezetekre /a továbbiakban: mezőgazdasági üzem/ valamint az egyéb vállalatokra és szövetkezetekre / a továbbiakban: vállalat/

terjed ki.

/2/ A tanulók, ha erre a mezőgazdasági üzem vagy a vállalat részéről megalapozott igény van, a szorgalmi időben - e rendeletben szabályozott szerződésben foglaltaknak megfelelően - a /3/ bekezdésben meghatározott elvek szerint a tanév oktatási rendjébe illeszkedő, nevelési célú, szervezett foglalkoztatásban vesznek részt.

/3/ A tanulók foglalkoztatását úgy kell megszervezni, hogy hasznos munkavégzésük egyben ismereteik bővítését, a fizikai munka megbecsülését, valamint a szakmai érdeklődés felkeltésével a pályaválasztás segítségét is szolgálja.

Adatgyűjtéshez használt tanulói kérdőív

Kedves Lányok, Fiúk!

Az őszi folyamán sok ezer diáktársaitokhoz hasonlóan részt vettetek az őszi mezőgazdasági munkákban, ahol bizonyára sok tapasztalatot szereztetek.

Szeretnénk ezeket a tapasztalatokat összegyűjteni, értékelni abból a célból, hogy a következő évben még eredményesebb legyen ilyen irányú foglalkoztatásotok.

Mellékelte kérdőívünk erre a célra szolgál.

A kérdőíven nevedet nem kell feltüntetni.

A kérdéseket figyelmesen olvasd el és lelkiismeretesen, őszintén válaszolj rájuk.

Közreműködésedet ezúton is köszönjük.

Miskolczi Margit

Segédlet a kérdőív kitöltéséhez

A kérdések után betűjellel megjelölt válaszok közül a Te véleményedet kifejező variánst karikázd be.

A kipontozott részre szabadon megfogalmazott választ írd.

Az előzőektől eltérő kitöltési módot a kérdés mellett külön jelezzük.

1/ A Berze Nagy János Gimnázium melyik osztályába jársz?

.....

2/ Szüleid hol laknak:

a/ Gyöngyös városban:

b/ községben, éspedig:..... /hol?/

c/ más városban, éspedig...../ hol?/

d/ egyéb helyen, éspedig..... /hol?/

3/ Jelenleg hol laksz?

a/ szüleidnél a gimnázium székhelyén

b/ szüleidnél falun

c/ diákotthonban

d/ albérletben, vagy rokonnál

e/ egyéb helyen, éspedig.....

4/ Édesanyád iskolai végzettsége:.....

Foglalkozása.....

havi jövedelme:Ft.

5/ Édesapád iskolai végzettsége:

Foglalkozása:

Havi jövedelme: Ft.

6/ A szülők jövedelméből élő család teljes létszáma:.....fő

7/ Otthon segítesz-e szüleidnek a háztartási és egyéb ház körüli munkák végzésében?

a/ rendszeresen, mit

b/ gyakran, mit:

c/ ritkán , mit:

d/ egyáltalán nem,

e/ egyéb:

8/ Hogyan viszonyulsz az otthoni háztartási és egyéb ház körüli munkákhoz?

a/ szívesen végzem, mert természetes számomra ez a munkavégzés,

b/ szívesen végzem, örömet jelent nekem a munka,

c/ nem szívesen végzem, de fáradt szüleimnek segítek,

d/ nem szívesen végzem, de szüleim köteleznek rá,

e/ nem szívesen végzem, nem is segítek otthon,

f/ egyéb, éspedig:.....

9/ Szabad idődben mivel foglalkozol szívesen /itt több választ is megjelölhetsz. A megjelölés aláhúzással történjen. Kérlek, sorszámozd be válaszaidat aszerint, hogy melyiket végzed legszívesebben/

olvasás,

televízió nézés,

moziba járás,

színházlátogatás,

rádióhallgatás,

magnózás,

lemezezés,

sportolás,

aktív zenélés,

barkácsolás.

séta, kirándulás,
sportesemények látogatása,
főzés /kedvtelésből/
rajzolás, festés,
fotózás,
kertészkedés,
kézimunkázás /kedvtelésből/
sakkozás,
társasjátékozás,
mozgásos játékok baráti körben,
egyéb:.....

10. Mit szeretnél csinálni a gimnázium befejezése után?

Most hogyan tervezed jövőd alakulását? Milyen pályára készülsz?

11. Ki javasolta ezt a pályát?

a/ magad döntöttél,

b/ tanáraid javasolták,

c/ szüleid, felnőtt ismerőseid javasolták,

d/ veled egykoru barátok javasolták,

e/ a Pályaválasztási Tanácsadó Intézet munkatársai javasolták,

f/ egyéb:.....

12. Miért választottad ezt a pályát?

Mit vársz leendő munkádtól? /"X" jelet tegyél a megfelelő kockába/

	fontos	nem fontos
a/ embertársaid hasznára leszel		
b/ örömet jelent a nehézségek leküzdése,		
c/ házzájárul képességeid fejlesztéséhez		
d/ jó kereseti lehetőséget ad		
e/ nem kell sokat dolgozni		
f/ egyéb, éspedig.....		

Minden válasznál jelöld meg, hogy az szerinted fontos szempont-e vagy nem fontos szempont.

13. Szívesen végeznél-e majd fizikai munkát?

- a/ szívesen végeznék fizikai munkát,
- b/ nem szívesen végeznék, csak ha nagyon szükséges lesz, akkor vállalom,
- c/ nem szívesen végeznék, nem is vállanám,
- d/ számomra közömbös, hogy milyen munkát végzek,
- e/ nem gondolkodtam még ezen
- f/ egyéb, éspedig.....

14. Mi a véleményed a kétkézi és a szellemi munkáról?

- a/ értékesebb a fizikai munka, mert az a gazdaság fejlődésének az alapja,

- b/ értékesebb a fizikai munka, mert ezzel jobban lehet keresni,
- c/ értékesebb a szellemi munka, mert végzése kényelmesebb, tisztább körülmények között zajlik,
- d/ egyformán értékes mindkét munka,
- e/ nem tudok dönteni, hogy melyik munka értékesebb,
- f/ egyéb, éspedig:.....

15. Milyen szerepet játszott pályaválasztásodban a fizikai munkáról alkotott véleményed?

- a/ jelentős szerepet játszott,
- b/ számításba vettem, de nem játszott jelentős szerepet,
- c/ számításba vettem, de egyáltalán nem játszott szerepet a pályaválasztásban,
- d/ nem is gondoltam rá,
- e/ nekem mindegy, hogy fizikai munkát végzek-e vagy sem,
- f/ egyéb, éspedig:.....

16. Szívesen vettél-e részt ősszel a mezőgazdasági munkákban?

- a/ igen, mert szeretek dolgozni,
- b/ igen, mert tudtam, hogy szükség van a munkámra,
- c/ igen, mert nem kellett iskolába menni
- d/ mindegy volt, hogy iskolába megyek-e vagy dolgozni,
- e/ nem szívesen jártam dolgozni, de muszáj volt,
- f/ egyéb, éspedig:.....

17. Milyen volt a tanulók felkészítése az őszi mezőgazdasági munkára? /pl. mire ügyeljete a munkavégzésnél, miért fontos ez, stb/

*Az iskolában: Mire terjedt ki a felkészítés, írd le vázlatosan

.....
.....

Ugy gondolod, hogy ez a felkészítés

a/ elegendő volt,

b/ nem volt elegendő

/írd le röviden, hogy mit hiányoltál, mire kellett volna még a figyelmeteket felhívni./

.....
.....

c/ nem volt felkészítés,

d/ egyéb, és pedig.....

* A munkahelyen: Mire terjedt ki a felkészítés, írd le vázlatosan:

.....
.....

Ugy gondolod, hogy ez a felkészítés

a/ elegendő volt,

b/ nem volt elegendő /írd le röviden, mit hiányoltál,

mire kellett volna még a figyelmet felhívni/

.....

c/ nem volt felkészítés,

d/ egyéb, éspedig:.....

18. Milyen volt a munka megszervezése a termelőszövetkezetben?

a/ minden feltétel biztosítva volt, jól lehetett dolgozni,

b/ időnként hiányosak voltak a feltételek, ilyenkor akadózott a munka /pl. nem volt szállítóeszköz, edény, amibe a szőlőt szedték, stb/

c/ gyakran előfordult, hogy eszközök hiányában nem tudtak dolgozni,

d/ általában rosszul szervezett volt a munka és ez hátráltatta a munkát egész idő alatt

e/ egyéb, éspedig:.....

19. Indokold az előző kérdésre adott válaszodat röviden, Miért tartod a munkaszervezést olyannak, amilyennek a 18. kérdésben minősítetted. Mit javasolsz az előrelépés érdekében?

.....
.....
.....

20. Hogyan értékeled saját teljesítményedet?

- a/ annyit dolgoztál, amennyit teljes erődből telt,
- b/ annyit dolgoztál, hogy társaidtól ne maradj le,
- c/ annyit dolgoztál, amennyit a tanár/nő/ elvárt tőle-
tek,
- d/ annyit dolgoztál, amennyihez kedved volt,
- e/ annyit dolgoztál, amennyit muszáj volt,
- f/ egyéb, éspedig:.....

21. Milyen haszna van a termelőszövetkezetben végzett munkának?

	Fontos	Nem fontos
a/ megtanultad becsülni a kétkezi munkát		
b/ örültél, hogy segítségére lehetesz az országnak;		
c/ nagyobb lett a tsz.jö- vedelme,		
d/ nem kellett iskolába menni		
e/ egyéb, éspedig		

/"X" jelet tegyél a megfelelő kockába, és minden válasznál jelöld meg, hogy számodra ez fontos, vagy nem fontos/

22. Szerinted volt-e valamilyen káros hatása a mezőgazdaságban végzett munkádnak?

a/ nem volt kára,

b/ káros volt

/pl. kiesést jelentett a tanulásban, megbetegedtél,
stb/

Ird le véleményedet:.....

23. Otthonról szoktál-e zsebpénzt kapni?

a/ igen, rendszeresen, havonta Ft-ot

b/ igen, rendszeresen, hetente Ft-ot

c/ nem rendszeresen, de elég gyakran kapok,

d/ igen, de nagyon ritkán kapok

e/ nem szoktam zsebpénzt kapni

f/ egyéb, éspedig

24. Mennyi pénzt kerestél a termelőszövetkezetben végzett munkáddal ebben a tanévben: Ft.

25. Mire költötted, vagy mire tervezed elkölteni ezt a pénzt?

26. Iskolád befejezése után szívesen mennél-e ebbe a termelőszövetkezetbe dolgozni?

a/ igen, mert

/írd le véleményedet, miért/

b/ nem, mert

/írd le véleményedet, miért nem/

27. Vettél-e részt nyári önkéntes építő táborozáson?

a/ igen, összesen alkalommal,

b/ nem

c/ egyéb, éspedig

28. Fárasztónak találtad-e a 6 órás munkavégzést a termelőszövetkezetben?

a/ igen, mert:

b/ nem, mert:

29. A korábbi években részt vettél-e őszi mezőgazdasági munkában?

a/ igen, általános iskolás koromban alkalommal

b/ középiskolás koromban alkalommal

c/ nem vettem részt,

d/ egyéb.....

30. Nyáron az iskolai szünetben van-e rendszeres munkád?

a/ igen, vállalatnál, termelőszövetkezetnél vállalkozás munkát,

b/ igen, szüleimnek segíték a háztáji mezőgazdasági munkák végzésénél,

c/ igen, szüleimnek segíték a hobby-kertben,

d/ nem végzek nyári szünetben munkát

e/ egyéb, éspedig.....

Kedves Fiatal Barátunk!

A fenti témakörrel kapcsolatban bármilyen észrevételed, megjegyzésed, véleményed, javaslatod van, kérünk írd le azokat ide, illetve a következő lapra. Minden további észrevételt szívesen veszünk, és munkánk során azokat is hasznosítani fogjuk.

Még egyszer köszönjük a vizsgálatban való részvételedet.

Megyei tapasztalatok az 1980. évi őszi diákfoglalkoztatásról

/Részlet a Heves megyei Tanács Ifjusági Bizottsága elé készült tájékoztatóból/

Az 1980. évi őszi mezőgazdasági munkákkal kapcsolatos előkészítő tevékenységet a 11/1980. /VI.25./ MÜM-OM számú együttes rendelet megjelenése után kezdte meg a Megyei Tanács VB Művelődésügyi és Mezőgazdasági Osztálya. A mezőgazdasági osztály 12.524 sz. ügyiratában felmérte a gazdaságok, szövetkezetek igényeit, s a Művelődésügyi osztállyal közösen osztotta el a rendelkezésre álló munkaerőt, figyelembe véve a gazdaságok eddigi kapcsolatait. Az elosztást 1980. július 21-én tárgyalta meg a Koordinációs Bizottság /KISZ, SZMT, Uttörőelnökség, Ifjusági titkár, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Osztály, Egészségügyi Osztály, Művelődésügyi Osztály/. A bizottság által jóváhagyott előterjesztésnek megfelelően a Mezőgazdasági és Művelődésügyi Osztály engedélyezte a szerződések megkötését az iskolák és a gazdaságok között.

Az így előkészített és beindított munkát a Koordinációs Bizottság tagjai együttesen és külön-külön is rendszeresen ellenőrizték.

Ezen kívül állandó információs kapcsolatot tartottak fenn az iskolákkal és az érintett gazdaságokkal.

Megyénkben 19.765 diák vett részt a betakarítási munkákban. Ennek 8,6 %-a főiskolai hallgató, 53,9 %-a középfoku oktatási intézmény tanulója, 37,5 %-a általános iskolás. A betakarított termék mennyisége 222.706 q volt. Ebből szőlő 156.606 q.

Az össz mennyiség 8 %-át főiskolások, 54,8 %-át középfoku, 37,2 %-át az általános iskolások takarították be. Az elvégzett munka díjazására a gazdaságok 9.450.919.- Ft-ot fizettek ki /48,5 %-kal többet mint 1979-ben/ az alábbi megoszlásban:

általános iskolásoknak:	2.633.011.- Ft.
középfoku iskolásoknak:	6.106.206.- Ft.
főiskolásoknak:	709.702.- Ft.

Átlagosan megyei szinten egy tanuló egy nap alatt 52,70 Ft-ot keresett.

A bérezés a rendelkezéseknek megfelelően történt mind a diákok, mind a tanárok esetében.

Növelte a teljesítményt a tanulók egyéni bérezése és a különböző versenyformák bevezetése. /legjobb brigád, legjobb iskola/

Tapasztaltuk, hogy egyes gazdaságoknál azonban azonos munkáért a bérezés különböző, ezért a főhatóság felé javaslatot éltünk, hogy a jövőben ezt egységesítsék.

Az elmúlt évhez képest növekedett a ledolgozott munkanapok száma. /8,3-ról 9,1/ Ez főleg a középfoku oktatási intézmények tanulóit érintette.

A 648/1980. I. sz. államtitkári intézkedés a rendkívüli időjárási viszonyokra való tekintettel plusz tíz napot engedélyezett munkavégzésre. Ezzel a lehetőséggel csak nagyon indokolt esetben éltünk. A rendeletben engedélyezett napokon felül maximum öt napot kellett engedélyeznünk egy intézménynek /Ipari Szakközépiskola, Eger/, a többi iskola átlagosan két nappal teljesített többet.

Az ellenőrzések során szerzett tapasztalatok:

- a balesetvédelmi oktatást mindenütt az előírásoknak megfelelően megtartották;
- a kézmegvágáson kívül egyetlen baleset fordult elő. A fűzesabonyi I. sz. általános iskola tanulója sérült meg, de 9 nap után már járt iskolába. A rendelet nem fogalmazza meg egyértelműen, hogy munkavégzés közben a tanulót ért balesetért ki a felelős, érvényes-e a tanulói biztosítás. /Ezt jeleztük a főhatóságoknak/

A tanulók ki- és beszállítása, szedőedénnyel történő ellátása, a konténerek elszállítása általában rendben, folyamatosan történt. Egyes esetekben az ellenőrzések során is tapasztaltunk fennakadást, /Autóbuszok késtek, nem fogadták a konténereket, stb/

Az ivóvíz, kézmosóvíz és hideg idő esetén a meleg tea biztosítása nem minden gazdaságnak sikerült. Az ellenőrzések során utasítottuk az érdekelteket a hiányosságok megszüntetésére.

A zord időjárás okozta a legnagyobb gondot. A sár, a hó, a hideg próbára tett diákokat, tanárt, gazdasági dolgozót egyaránt.

A gondok enyhítésére az intézmények KISZ szervezetei szombati, vasárnapi műszakokat szerveztek.

A tanulók megértették, hogy népgazdasági érdekről van szó, önkéntesen vettek részt a KISZ által szervezett akciókban.

Ennek az önfeláldozó magatartásnak is köszönhető, hogy időben és szinte veszteségmentesen sikerült betakarítani a megtermelt javakat.

A felmerült problémákról tájékoztatjuk a gazdaságokat, intézményeket, s felhívjuk figyelmüket megoldásukra.

Megyei tapasztalatok

az 1982. évi őszi diákfoglalkoztatásról.

Az 1982. évi őszi mezőgazdasági munkák előkészítése az érvényben levő rendelkezések alapján időben megtörtént.

A Mezőgazdasági- és Élelmezésügyi Osztály előzetes igényfelmérése alapján, az iskolák és a gazdaságok kapcsolatának figyelembe vételével került sor a diákmunkaerő elosztására, a Művelődésügyi Osztállyal egyetértésben. Ezt követően 1982. június 9-én került sor a koordinációs értekezletre az érdekvédelmi és szakigazgatási szervekkel az elkészített elosztási tervet jóváhagyására. A jóváhagyás után a két érdekelt osztály engedélyezte, hogy a gazdaságok és az intézmények megkössék a szerződéseket.

A gazdaságok vezetőivel a Mezőgazdasági- és Élelmezésügyi Osztály, az iskolák igazgatóival a Művelődésügyi Osztály értekezleten tárgyalta meg a munkavégzéssel kapcsolatos feladatokat, különös tekintettel az 5 munkanapra vonatkozóan.

Szerződéskötésre 35 gazdaság kapott engedélyt. Minden középfoku oktatási intézmény és az általános iskolák 7-8 osztályos tanulói részt vettek a szüreti munkákban. /Kivétel az egri járás néhány általános iskolája/ Néhány gazdaság /pl. Tarnaméra Lenin Tsz és egyes általános iskolák pl. Mikófalva/ nem kötöttek szerződést, engedély nélkül foglalkoztatták a tanulókat.

A gazdaságok zöme a szerződéseket az elmúlt években kialakított szempontok és az érvényes rendelkezések alapján kötötték. Egyes iskolák vezetői azonban még nem figyeltek eléggé a szerződés tartalmára, nem képviselték megfelelően a tanulók érdekeit. Így fordulhatott elő, hogy az ugynevezett "csizma - tea pénz"-t egyes gazdaságok fizették, mások nem, vagy csak egészen minimális összeget. A szőlő leszedéséért és kiszállításáért fizetett bér gazdaságonként eltérést mutat.

Még mindig nem egységes a pedagógusok díjazása, 40-310.- Ft. került kifizetésre naponta /Poroszló, Károlyi Mg. Tsz. Kompolt, Andornaktálya/. Az andornaktályai termelőszövetkezet a 212.sz. Ipari Szakmunkásképző tanárainak 170.- Ft-ot, a Gárdonyi Géza Gimnázium tanárainak 310.- Ft-ot fizetett.

A tanulók átlagkeresete - általános iskolánál 7.- Ft/nap, míg középiskolák esetében 15 Ft/nap, - növekedett az elmúlt évihez viszonyítva. A növekedés oka nemcsak az időjárásban keresendő, hanem a jobb munkaszervezésben is. Mind az iskolák, mind a gazdaságok nagyobb gondot fordítottak a munkaszervezésre és a versenymozgalomra.

A nagyobb gazdaságok közül az andornaktályai mg. termelőszövetkezet és az Egri Csillagok termelőszövetkezet területén volt probléma a teljesítménnyel. E két gazdaság még mindig nem készült fel az igényelt létszámok megfelelő fogadására. Az itt dolgozó diákok napi teljesítménye alig haladta meg az 1 q-t. Más gazdaságoknál szinte ennek duplája volt az átlag, de nem volt ritka a 3-4 q- teljesítmény sem.

A gazdaságok és az iskolák a versenymozgalmak különböző formáival motiválják a tanulókat a jobb teljesítmények elérésére. /Gyöngyös-Domoszló ÁG, Egri Csillagok Mg.Tsz, Nagyréde, Markaz stb/

A munkabérek kifizetése a gazdaságok és az iskolák jelzései alapján az előírásoknak megfelelő, a teljesítmények alapján differenciálva, egyénileg történt.

A KISZ Bizottság felhívására a tanulók keresetük egy részét felajánlották az Uttörő Stadion építésére. Még számszerű adatok nincsenek. /pl. 214. sz. Gyöngyös, 20 ezer Ft/

A szállítás jól szervezett volt, csak bérelt autóbuszok esetében fordult elő késés.

Balesetvédelmi oktatást mindenütt az előírásoknak megfelelően megtartották. Kisebb sérüléseken kívül baleset nem fordult elő.

A munkavégzést az illetékes szervek, szakosztályok rendszeresen ellenőrizték. Az Egészségügyi Osztály, a KÜJÁL ellenőrzései során nem tapasztalt jogszabályba ütköző rendellenességet. A gazdaságok és a munkavállalók is eleget tettek a 11/1978. EÜ.M. sz. rendeletben előírtaknak.

Az ellenőrzéseink és a beérkezett jelentések alapján - a jelzett problémák ellenére - megállapíthatjuk, hogy a diákok és az őket irányító pedagógusok nagyon lelkesen, hasznosan végezték munkájukat. A gazdaságok felkészültsége az elmúlt évekhez viszonyítva jobb volt. A bő termés és az átvételi nehézségek szükségessé tették a munkaerőátcsoportosítást, és 5 napon túli foglalkoztatását a tanulóknak.

A nehézségek növekedésének ellenére a szervezés javult. Gondot okozott azonban, hogy a tanulók egy része nem rendelkezett megfelelő öltözékekkel és a kollégista tanulók nehezen tudták tisztán tartani, szárítani munkaruhájukat.

A Szőlőskert és a Mátravölgye Mg. Tsz-ek gumicsizma hozzájárulást, teapénzt fizettek és termet biztosítottak a tanulóknak. Az ecsédi tsz. csizmákat vásárolt a selypi szakmunkásképző tanulóinak.

A jövőben ez, vagy az ehhez hasonló gondoskodás általánossá kell, hogy váljon a gazdaságok részéről.

A gazdaságok szervező munkája összességében megfelelő volt. Előfordult azonban, hogy egy-két gazdaságnál a munkavezetők nem mindig tartózkodtak a helyszínen.

Az iskolák felkészítették a tanulókat a rájuk váró feladatra. A tanulók, ifjúsági vezetők, tanárok, szakoktatók nagy többsége példamutatóan dolgozott. Akadtak azonban olyanok /tanár is, diák is/, akiknek a munkához való viszonya nem volt megfelelő.

A jövőben az iskola vezetői és a KISZ szervezet még jobban törekedjen, hogy a tanulók és tanárok nagyobb tenniakarással végezzék a most már rendszeressé váló munkát.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a munkavégzésben részt vevő fiatalok, felnőttek a rendkívüli viszonyok között is megállták helyüket, s munkájukkal nagymértékben hozzájárultak, hogy megyénkben a kukoricán és a cukorrépán kívül november 20-ra befejeződjön a betakarítás. A gazdaságok a partner iskoláknak külön-külön is megköszönték a tanulók, tanárok, szakoktatók lelkes, odaadó munkáját.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium tájékoztatója
a tanulóifjúság 1982. évi őszi betakarításban való részvéte-

léről.

A tanulók munkája - elsősorban az őszi betakarítás időszakában - a mezőgazdaság számára évek óta nélkülözhetetlen. Ágazataink 1982. évi elismerésre méltó eredményeihez a diákok is hozzájárultak. Hasznos foglalkoztatásukat körütekintő, sokirányú szervező munka előzte meg, amely már 1982. elején megindult.

Az irányító szervek /MM, MÉM, Ifjúsági Bizottság, középirányító szervek/ előkészítő munkája az üzemek és az iskolák együttműködése igen eredményesnek bizonyult. A társadalmi összefogást a sajtó és az egyéb tömegtájékoztatási szervek a korábbiaknál hatékonyabban támogatták, de a sikeres munkavégzést a szokottnál kedvezőbb időjárás is segítette.

A tanulóifjúság foglalkoztatása:

Az őszi betakarítási munkákban több mint 580 ezer diákfiatal vett részt. Az általuk teljesített 15,4 millió munkaóra /2,8 millió munkanap/ 80 ezer felnőtt dolgozó egy havi munkaidejének felel meg. Az ötnapos foglalkoztatási lehetőség miatt azonban a teljesített munkaidő egymillió munkaórával kevesebb volt, mint egy évvel korábban.

A kézimunkaigényes termékek egynegyedét fiatalok takarították be, ezek áruértéke megközelíti a 4 milliárd Ft-ot.

A tanulók részére a foglalkoztató gazdaságok 179,5 millió Ft-ot - az 1981. évinél 4,5 millió Ft-tal több munkabért - fizettek ki.

A jó terméshozamokkal összefüggésben a mezőgazdasági üzemek által igénybevett létszám meghaladta az előzetesen tervezettet. A foglalkoztatás időtartamának szűkülése miatt a megyék bővítették a munkába vonható iskolák körét, a diákok több esetben szabad- és pihenőnapokon is vállalták a munkát. Ahol ez is kevésnek bizonyult /Szabolcs-Szatmár, Bács-Kiskun, Borsod-A-Z, Csongrád, Tolna, Zala megye/ ott a Művelődési Minisztérium engedélyezte az ötnapon túli munkavégzést is.

A fiatalok többségének munkája a szőlő és gyümölcs szüret-hez kapcsolódott. Ezen kívül a hibridkukorica, a fűszerpaprika betakarításában, a kombájnok után visszamaradt napraforgó, cukorrépa és burgonya összeszedésében vettek részt. A diák munkaerő iránt az élelmiszeripar /konzerv, hűtő, baromfi, édesipar/ igénye is növekszik.

A tanulók munkában töltött idejét és keresetének alakulását az alábbi adatok jellemzik:

Megnevezés	Ált.isk.	középisk.	szakm.	Egyetemi főiskolai hallgató	Tanulók összesen /átlagck/
	t a n u l ó				
1 fő által le- dolgozott m. napok sz./mn/	5,23	4,65	4,71	4,68	4,41
1 fő által tel- jesített m.óra	21,03	27,88	28,24	37,40	26,49
1 főre jutó öz- szes kereset Ft	220	341	318	487	309
1 órára jutó át- lagkereset Ft	10,46	12,24	11,27	13,02	11,67
1 m.napra jutó átlagkereset Ft	42.-	73	68	104	70

A tanulók bérezése minden gazdaságban a kollektív szerződés és a munkaügyi szabályzatban foglaltak szerint történt.

Az üzemek munkaversenyek szervezésével, jelentős összegű pénzjutalmakkal ösztönözték őket jobb teljesítmények elérésére. Az órabérek 1982. ében átlagosan 8,66 %-kal emelkedtek. Az általános iskolások 8,7 %-kal, a szakmunkások 11,0 %-kal, a középiskolások 9,1 %-kal, az egyetemi-főiskolai hallgatók 8,2 %-kal kerestek óránként többet 1982-ben, mint egy évvel korábban. /A keresetnövekedésben a kedvező időjárás és a bő termés mellett a jobb munkafeltételek és a gondosabb munkaszervezésnek is szerepe volt./

Annak ellenére, hogy a munkavégzés körülményei javultak, több helyen még gondot okoz az étkeztetés, valamint a védő- és munkaeszközök biztosítása. A gazdaságoknak a jövőben erre nagyobb figyelmet kell fordítaniuk.

A tanulók munkaintenzitása, fegyelme javult. Általános tapasztalat, hogy a munkák irányításában résztvevő pedagógusok felügyeleti módszere, munkához történő hozzáállása nagymértékben befolyásolja a tanulók munkáját, teljesítményét. Ezért a pedagógusok anyagi elismerését, ösztönzését tovább kell javítani.

Összességében a tanulóifjúság 1982. őszi foglalkoztatása eredményesnek minősíthető. A diákok 1983. évi őszi foglalkoztatását - az eddigiekhez hasonlóan - az érdekelt szervek széleskörű együttműködésével készítjük elő, külön intézkedést nem tartunk szükségesnek.

Szerződés minta az oktatási intézmény és a fogadó mezőgazdasági
üzem megállapodásához

M E G Á L L A P O D Á S

mely létrejött egyrészről a _____ Tsz.
másrészről a _____ oktatási intézmény között, a
11/1980. /VI.25./ MÜM-OM. számú együttes rendelet és az azt
módosító 9/1983. /VI.22./ MM. rendelet, valamint a MÉM, to-
vábbá az MM együttes állásfoglalása alapján, a tanulóifjúság
őszii mezőgazdasági munkában való foglalkoztatása kapcsán.
A megkötött szerződés értelmében a diák munkaerőt foglalkoz-
tató gazdaság és a diák munkaerőt biztosító intézmény az
alábbi kötelezettséget vállalja:

I.

A foglalkoztató termelőszövetkezet feladata és kötelessége

1. Az őszi mezőgazdasági betakarítási munkák során a foglal-
koztató gazdaság az alábbi betakarítási munkákat biztosít-
ja: _____
2. A munkavégzés konkrét ideje a felügyeletet ellátó tanácsi
szervek előzetes engedélye alapján munkát biztosító gazda-
ság és a munkát végző oktatási intézmény között külön meg-
állapodás értelmében határozandó meg.
3. A tanuló és a felügyeletet ellátó tanárok munkahelyről
történő kiszállítása /oda-vissza/ a foglalkoztató gazdaság
feladata, az előírt közlekedési szabályok megtartásával.
A közlekedési járművek indítási helyét és idejét közös
megállapodás alapján a munkakezdés előtt együttesen hatá-
rozzák meg.

4. A tanulók foglalkoztatásának egészségügyi feltételeit a 11/1978. /XII.16./ EÜM. sz. rendelet alapján a gazdaság biztosítja. Idevonatkozóan az illetékes KÖJÁL engedélyt a termelőszövetkezet szerzi be, illetve ez ügyben eljár.
5. A tanulók részére ivó- és kézmosó víz ellátásáról a munkahely gondoskodik.
6. Az időjárástól függően, amennyiben a hőmérséklet $+4\text{ }^{\circ}\text{C}$ alá süllyed, úgy a munkát végző diákok és a kísérő tanárok részére forró tehát biztosít a fogadó gazdaság.
7. A munkavégzéshez szükséges ruha- és gumicsizma beszerzéséről a tanulók gondoskodnak, ennek használatáért a termelőszövetkezet tanulónként és naponta 10.- Ft-ot fizet a munkabéren kívül, külön elszámolás alapján.
8. A munkaváédelmi oktatás feltételeit és pontjait a gazdaság határozza meg, amit írásban átad az oktatási intézménynek. Ismertetéséről és betarttatásáról osztályonként a munkát végző oktatási intézmény gondoskodik, a gazdaság területi felelőssével együtt.
9. A munkába állítás és területi irányítás céljából a gazdaság területi felelősök útján gondoskodik.
10. Az 1. pontban meghatározott munkabért a gazdaság afelnőtt dolgozókra érvényes munkabér tételeket alapul véve határozza meg. /Munka megnevezése, egységnyi mennyiségért fizetendő egységnyi bér/ Itt kell meghatározni az esetleges prémium, jutalom feltételeit, és annak összegét.

11. A tanulók felügyeletét ellátó pedagógusok részére az általuk felügyelt tanulócsoportok tanulói által elért egy főre jutó átlagos munkadij kétszeresének megfelelő díjazást biztosít a termelőszövetkezet.
12. Amennyiben a tanulók bármilyen eszköz, vagy feltétel hiánya miatt, amely konkrétan a termelőszövetkezetnek róható fel, nem tudnak munkát végezni, és a kiesés az egy órát meghaladja, álláspénz címén óránként és személyenként az előző napi átlagteljesítmények alapján járó egy órára eső munkabér fizetendő.

II.

Diákmunkaerőt biztosító oktatási intézmény feladata és kötelessége

1. A felügyeletet ellátó megyei tanácsi szervek engedélye alapján az oktatási intézmény az alábbi diák munkaerő létszámot biztosítja az őszi betakarítási munkákhoz:

Diáklétszám:	Ledolgozandó napok száma	Időpont megjelölése
--------------	-----------------------------	------------------------

2. Az oktatási intézmény intézkedik, hogy a diákok a munkának megfelelően öltözködjének és, hogy a munkába állás idejére a foglalkoztató gazdaság részére az 1. pontban meghatározott létszám rendelkezésre álljon.
3. Az oktatási intézmény az osztályfőnökökön keresztül gondoskodik arról, hogy a gazdaság által leszabályozott munkavédelmi előírásokat a tanulókkal ismerteti. A tanulók aláírásukkal igazolják, hogy azt tudomásul vették.

4. A munkavégzés során az oktatási intézmény gondoskodik a tanári felügyeletről, a fegyelmezett, jó munka végzéséről. Ezt a feladatot folyamatosan és rendszeresen ellenőrzi.
5. Az oktatási intézmény vezetése gondoskodik arról, hogy a tanulócsoportokat ellátó felügyelő tanárok elvégezzék mindazon adminisztratív munkát, /teljesítmény mérése, bérkifizetés, stb/, amivel a gazdaság a szerződés értelmében megbizsa, és amiért az 1. fejezet 10. pontja alapján külön bérezésben részesíti.
6. Az oktatási intézmény gondoskodik arról, hogy az elvégzett munka után járó bér a tanulók részére visszatartás nélkül, teljes egészében kifizetésre kerüljön. A bérkifizetést követően az aláírt fizetési jegyzékkel ____év ____hó ____napjáig elszámol.
7. Az oktatási intézmény vezetője gondoskodik arról, hogy ezen szerződést teljes egészében megismerje az intézmény párt és érdekképviselői szerve, a tantestület és a tanulóifjúság. Kapjanak megfelelő tájékoztatást a szülői munkaközösség tagjai, illetve valamennyi érdekelt szülő.
8. Egyéb meghatározandó feltételek:
A szerződést kötő felek közös egyetértésük alapján ezen szerződést aláírták. Megállapodnak abban, hogy a munkavégzés során a szerződésben rögzített pontok végrehajtásának akadályoztatása esetén idejében - legalább 48 órával a munka megkezdése előtt - egymást értesítik, és közös megegyezés alapján módosítják a szerződésben foglaltakat.

Külön kiemelendő a természeti akadályozó tényező, amely a tanulók teljes foglalkoztatottságát lehetetlenné teszi.

.....1983.....hó...nap

.....
foglalkoztató gazdaság
vezetője

.....
oktatási intézmény
vezetője

Z á r a d é k:/A KÖJÁL záradék az idevonatkozó rendelet 4 §-a értelmében./

A szerződés egy példányát kapják:

- 1/ Foglalkoztató gazdaság
- 2/ Oktatási intézmény
- 3/ Megyei Tanács VB Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Osztálya
- 4/ Illetékes KÖJÁL Felügyelőség

Részletek a felszabadulás első két évtizedének a tanulói munkavégzésre vonatkozó néhány dokumentumából.

1. A fővárosi iskolák állapota 1946-ban /Dr. Balogh József, Budapest, Statisztikai Zsebkönyvtára 4. szám. Kiadta: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala/

A pedagógus nem a ma munkása. A mában dolgozik ugyan, azonban a jövő pilléreit építi, minden törekvése, minden akarása egy új, igazságosabb világrend kiépítését célozza. Még a legidősebb igények kielégítése is fundamentum egy olyan világ kialakulásához, amely minden dolgozó egyén számára emberhez méltó helyet és helyzetet biztosít a magyar népi közösségben. /4. oldal/

Az iskolaépületeknek katonai és egyéb hadi célokra történt lefoglalása, majd a bombázások és az ostrom folytán megsemmisült épületek nagy hiányokat okoztak tantermekben, s az iskolák túlzsúfoltságát idézték elő. Nem szükséges külön hangsúlyozni ennek súlyos gyakorlati következményét. Egy épület egy iskolának is csak épp, hogy elégséges volt, ha még egy idegen iskolát is be kellett oda fogadni, ez már felforgatja mindkét iskolának a nyugalmát és megszóktatja iskolarendjét. A váltakozó tanítás szükségképpen magá után vonja a tanítási órák megrövidítését, a délutáni gyakorlati órák kimaradását. /62. oldal/

2. A gyakorlati foglalkozás szerepe a felszabadulás első éveiben.

A köznevelés évkönyve, 1948. Szerkesztette Kiss Árpád, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1948.

A választható tárgyak és gyakorlatok sajátos jelleget adnak majd a műveltségi alapanyagában egységes általános iskolának. Mások a vidék és mások a város igényei, sőt mások az egyes tájak, mások a tanulók hajlamai. A gazdasági gyakorlatok, a műhelygyakorlatok, a kereskedelmi gyakorlatok nem szakiskolai színvonalon mozognak. Az életre való gyakorlati nevelést, valamint az egyéni hajlamok, és képességek tudatosítását, így tehát a helyes és jól megalapozott pályaválasztás előkészítését szolgálják. Éppen ezért szigorúan arra kell törekedni, hogy a szabadon választható tárgyak, illetőleg gyakorlatok közül a gazdasági gyakorlatok, a műhelygyakorlatok, a kereskedelmi gyakorlatok, illetőleg a háztartási gyakorlatok egyikének tanítását a helyi viszonyoktól függően minden általános iskolában biztosítsuk és ezek egyikének tanulását tanulóink számára lehetővé és kötelezővé tegyük. A szabadon választható tárgyak egyike vagy másika csak a szükséglet kielégítése után vezethető be. /31. oldal/

Az élet fogalma tehát a modern pedagógiában egyre nyilvánvalóbb módon a helyesen alkalmazott dialektikus szemlélet tükrében jelenik meg, s ugyanakkor az élettől, azaz a társadalmi fejlődéstől elszakadt iskola is rákerül arra az útra, amelyen az ifjú nemzedéket egy modern, munkás, demokratikus felnőtt közösség részesévé neveli. Miként a korszerű iskolapolitikának is egyik legfőbb feladata, hogy a társadalom iskolarendszerét a nemzet gazdasági életének strukturájához igazítsa hozzá, a nevelésnek is az adja leglényegesebb célját, hogy a gyermekeket a képességeiknek

megfelelő, életszerű kifejezőkészségek gyakorlása útján formálja felnőtté. Az élet munka, és az iskola életének is gazdag változatosságu munkává kell alakulnia. Az egyoldaluan intellektualisztikus iskolarendszer luxusát sem a nemzet gazdasági szervezete, sem a demokratikus elv, sem pedig a lélektani tájékozódásu nevelői gondolkodás nem engedi meg. /Faragó László, 91. oldal/

3. Az 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről.

/Ágoston György: Iskolapolitika - nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 3-11. oldal/

A gyors társadalmi haladás, a termelés növekvő igényei következtében mind fontosabbá válnak a kulturális építés feladatai, ezek sikeres megoldása a gazdasági építés meggyorsításának is feltétele. A szocializmus építése sokoldaluan művelt embereket kíván, a jövő szocialista állampolgárai pedig joggal várnak az iskolától olyan nevelést, amelynek segítségével erejük és képességeik szerint részt vehetnek az alkotó munkában.

A szocialista társadalom igényei - amelyek összhangban vannak az egyén érdekeivel - azt követelik, hogy továbbfejlesszük oktatási rendszerünket az alábbi elvek szerint: Válgják szorosabbá iskoláink kapcsolata az élettel, a gyakorlattal, a termeléssel. Minden iskolatípus készítse elő tanulóit a termelőmunkában való részvételre.

7. §. Az általános iskola biztosítja az általános alapműveltséget; megalapozza a tudományos világnézeti, erkölcsi, esztétikai és testi nevelést; elméletben és gya-

korlatban bevezeti a tanulókat a termelőmunkába, illetőleg előkészíti őket a társadalmilag hasznos munka végzésére.

11. §. A gimnázium elmélyíti és bővíti az általános iskolában szerzett ismereteket, továbbfejleszti a tanulók műveltségét, szocialista világnézeti, erkölcsi, esztétikai és testi nevelését; és valamely szakmában előképzést nyújt.

12. §. /1/ A gimnázium oktató- nevelő és szakmai előkészítő munkáját a képzés szakirányának megfelelő ipari, mezőgazdasági vagy egyéb üzem, illetve intézmény /továbbiakban üzem/ együttműködésével végzi. A gimnáziumban a hét öt napján elméleti, egy napján gyakorlati oktatás folyik.

/2/ A gimnázium tanulóinak gyakorlati oktatása, szakmai előképzése az iskolai tanműhelyekben, vagy a gimnáziummal együttműködő üzemben folyik.

31. §. /1/ Az üzemek és oktatási intézmények dolgozóinak együttes feladata olyan kapcsolatok létrehozása, amelyek révén a tanulóifjúság megismerkedik az üzemek és a munkások életével. Kötelesek továbbá kölcsönösen elősegíteni, hogy a tanulóifjúság és a dolgozó fiatalok között szoros barátság alakuljon ki, amely egymás munkájának megbecsülését és az ifjúság egybeforrását szolgálja.

4. Utmutató a középiskolák szülői munkaközösségei számára az 1961/62. tanévre. /Kiadta: a Magyar NŐK Országos Tanácsa/ A tanév során /az elmúlt 1960/61-es tanévben/ - és ebben a reform téziseinek megvitatása lényeges indító tényező volt - nagymértékben előre jutott a szülők körében a tanulók munkára nevelésének megértése és támogatása

elsősorban az iskolák és ipari, mezőgazdasági üzemek, termelőszövetkezetek közti szocialista kapcsolat kiépítése, a gyakorlati foglalkozások, szakkörök, a tanulók társadalmi munkája, a politechnikai oktatás támogatása tekintetében.

Az 1961/62. tanévre - a Művelődésügyi Minisztériummal egyetértésben - nem tűzünk ki új, a tavalyitól eltérő feladatokat a szülői munkaközösségek elé.

Ezek a feladatok - mint ismeretes - a következők:

- 1/ Az iskola nagy jelentőséget tulajdonít a tanulók szocialista világnézeti nevelésének. A szülők feladata, hogy személyes példájukkal, élettapasztalatainak átadásával megerősítsék a gyermekekben az iskolában tanultakat, és hogy a családi életben maguk is alkalmat adjanak gyermekeik pozitív erkölcsi és világnézeti tapasztalatok szerzésére.
- 2/ Az iskola fontos követelménye, hogy minden tanuló szellemi és fizikai munkát végezzen. A szülői munkaközösségek feladata meggyőzni minden szülőt ennek helyességéről. Arra kell készíteni a szülőket, hogy gyermekeik életkori sajátosságainak megfelelő fizikai munkát odahaza is végezzenek. A szülői munkaközösségek támogassák az iskolát a tanulók társadalmi munkájának tervezésében, szervezésében, a munkaalkalmak felkutatásában. Az arra vállalkozó szülők segítsék a tanulók társadalmi munkájának szakemberi irányítását. A munkában résztvevő szülők jelenlétük, tevékeny részvételük által erősítsék a gyermekekben a társadalmilag hasznos munka szépségének, jelentőségének tudatát, a jól végzett munka örömszerzését.

5. A munkavégzés jelentőségéről.

Bakonyi Pál: Tevékeny életet gyermekeinknek! Magyar Nők Országos Tanácsa, Szülők Könyvtára sorozat 1964.

A fizikai munka szerepéről és jelentőségéről a nevelésben, gyermekeink fejlődésében igen sok szó esett az elmúlt években. Iskolarendszerünk továbbfejlesztésének ügyét az egész társadalom megvitatta és ebben a vitában az egyik legfontosabb kérdés volt: hogyan készítsük elő gyermekeinket a termelő munkára, a gyakorlati életre. Világossá vált, hogy bármilyen foglalkozást is válasszon később a gyermek; nem nélkülözheti azokat a tapasztalatokat, amelyeket a fizikai munka során szerezhetsz. Társadalmi rendszerünk alapja a munka. Ahhoz, hogy gyermekeink erkölcsös, munkaszerető állampolgárrá váljanak, már iskolai éveik alatt meg kell ismerkedniük a fizikai munkával. Ezek a gondolatok valósulnak meg iskolarendszerünk továbbfejlesztésében, ezért kap helyet az iskolai tantárgyak sorában is a fizikai munka. Éppen ezért szükséges, hogy a családok is szervezzék, irányítsák a gyermekek munkatevékenységét. /11-12. oldal/

6. Az uttörőmozgalom és a munkára nevelés

Szabó Ferenc cikke a Munka és Iskola 1964. 8. számában, 1-4. oldal.

A szocializmust építő társadalmunkban a szabad és örömteljes alkotómunka minden gazdaságnak a forrása. Az ifjúság kommunista erkölcsű nevelése elképzelhetetlen az ifju nemzedék munkával-munkára nevelése nélkül.

A társadalmi aktivitásra való nevelés fő eszköze a társadalmi tevékenység, a társadalmi munka. A munka az ifjúsági mozgalmon belül rendkívül sok formában, sok területen jelentkezik.

Nagyobb figyelmet kell fordítani a társadalmi munka pedagógiai problémáira. Az életre való felkészítésnek fontos eszköze a társadalmi munka. Az uttörő korosztálynál elsődleges az ezzel kapcsolatos helyes szemlélet, magatartás kialakítása. Nem szabad öncélú munkaakciókat szervezni.

Két fontos szempontot kell a vezetőnek szem előtt tartania: A munka nevelési értékét és népgazdasági hasznát. Az akciók szervezésénél kellő átgondoltságot kell biztosítani az előkészítésre, végrehajtásra, értékelésre, a nevelési momentumok kihasználására, a munka végzéséhez szükséges összes feltételek biztosítására. Minden gyermek ismerje munkájának konkrét célját, értékét, jelentőségét.

Mindez segíti kialakítani uttörőinkben a munka megbecsülését, a dolgozó ember tiszteletét, a munka teremtő erejének megértését. Érezni fogják a tettek, az alkotás örömét, felkészülnek a dolgozó, munkás életre, megszeretik munkahelyüket, a gyárat, a termelőszövetkezetet.

Heves megyei tapasztalatok 1964-ből

/Munka és Iskola, 1964. 4. sz. 5-24. oldal/

A munkaoktatás helyzete:

Az 1958-tól fokozatosan bevezetett gyakorlati képzés alapján általános iskolai vonatkozásban jelenleg 94 iskolában /41 ipari, 53 mezőgazdasági jellegű/ folyik gyakorlati oktatás. Az ipari jellegű oktatást nyújtó iskolák közül 37 iskola rendelkezik tanműhellyel. A műhelytermek száma 55. A mezőgazdasági jellegű oktatást nyújtó iskolák mindegyike rendelkezik gyakorló területtel, műhelyterme azonban csak 36 iskolának van. A műhelytermek száma összesen 38. Általános iskolai gyakorlati oktatásban a folyó tanévben 17.045 tanuló vesz részt a felső tagozatos tanulók 76,8 %-a.

A gyakorlati foglalkozásokat - döntő többségben - pedagógusok vezetik.

A gyakorlati foglalkozás színvonalának emelése érdekében létrehoztuk a járási központi műhelyeket.

Továbbhaladásunkat elsősorban az iskolai tanműhelyek elégtelensége gátolja. Jelenleg meglevő műhelyeinknek csak fele alkalmas a tantervi követelmények megvalósítására. Sajnos műhelyeink munkavédelmi szempontból sem kifogástalanok.

A tanműhelyek szerzőkészlete, felszerelése, berendezése sok helyen hiányos. A meglevő szerzők egy része - felnőtt méretei miatt - nem alkalmas a helyes munkafogások kialakítására.

/gyalu, fűrész, reszelők, ásók, kapák, stb/.

Gyakorlókertjeink csak 50 %-ban felelnek meg a tantervi követelményeknek. Nem ritka az olyan iskola sem, ahol még mindig évről-évre változik a gyakorlókert helye.

Az iskoláinkkal együttműködő üzemek egy része sem technikai, sem pedagógiai okokból nem alkalmas a szakmai előképzés tökéletes megvalósítására. Az üzemek többsége ugyanis nem rendelkezik megfelelő, a tanulók kizárólagos oktatását szolgáló tanműhelyekkel, öltözőkkel, stb. mert erre anyagi fedezettel nem rendelkeznek. Az üzemi oktatók jó szakmai felkészültségűek ugyan, de hiányzik az oktatáshoz szükséges minimális pedagógiai előképzettségük. A középiskoláinkban folyó szakmai oktatási formát megyénkben is a lehetőségek szűk keresztmetszete jellemzi.

A kollégiumban folyó munkára nevelésről:

Kollégiumunk tagsága általában érzi, hogy a tanulás - mint szellemi erő kifejtés - mellett hasznos és megbecsült szórakozása, vagy éppen teljes erő kifejtést megkívánó feladata a fizikai munka elvégzése. Azt is érzi, hogy ezáltal lesz a művelt, tanult ember megelégedettebb, vidámabb, szabadidejét okosan felhasználó, sokoldalú tagja társadalmunknak.

A munkára- munkával nevelésnek nemcsak anyagi, de személyi feltételei is biztosítottak. Kívánatos, hogy kollégiumainkban legalább egy főhivatású nevelő rendelkezzen műszaki gyakorlatok és ismeretek terén szakképesítéssel, mert így mint pedagógus nevelő szakmai téren is érvényesíteni tudja szak tudását a közösségi nevelés érdekében.

A megye legjobban működő központi műhelyében - amelyet Hajdu Kálmán szakfelügyelő kartársam vezet Hatvanban - kísérletképpen bevezetésre került a heti egy napos továbbképzés. A művelődési osztály segítségével a tárgyat tanító nevelők a szerdai napra nem kaptak órarendi beosztást, ezen a napon a központi műhelyekben szakmai továbbképzés van. Nevezetesen: elkészítik a következő hetek munkadarabjait, új munkadarabokat terveznek, készítenek, előkészítik a szemléltetéshez az anyagokat. A központi műhely vezetője és a szakmunkások megadják a szakszerű segítséget a nevelők részére.

Az ipari üzemekben az elméleti és gyakorlati oktatás jól szervezett. Mindenütt megvan az alkalmas munkahely, a tanulók oktatásával a legképzettebb szakmunkások foglalkoznak. A tanulók munkával való ellátásában már mutatkoznak hiányosságok egyes üzemekben. Ennek oka részint az, hogy azok a szakmunkások, akik mellé a tanulók be vannak osztva, teljesítménybérben dolgoznak, és nem szívesen adják át a munkát a gyerekeknek, mert félnek, hogy ez esetleg a keresetük rovására megy.

A tanmenet szerint előírt tananyag elvégzésével kapcsolatban is gyakran van nehézség, bár az üzemek vezetői mindent megtesznek, hogy az előírt munkát biztosítsák tanulóinknak. Nagy problémát jelent megyénkben a lányok szakmai előképzése. Olyan ipari üzemünk, amely a lányoknak megfelelne, szinte egyáltalán nincs. Ezért őket főleg a kereskedelemben, vendéglátóiparban, valamint tanműhelyi szabás - varrás oktatásban foglalkoztatjuk.

A mezőgazdasági szakmai előképzésről:

Az állami gazdaságokkal megyénk öt iskolája van kapcsolatban. Itt főleg a munka igényjellegével volt eleinte probléma, de ezt már megoldottuk úgy, hogy ősszel és tavasszal mind az 5 órát gyakorlatra fordítják, télen pedig új órarenddel elméleti oktatás folyik. Az állami gazdaságok mindegyike jól felszerelt, tanulóinkat szervezeten foglalkoztatják. A tanmenetben előírt munka mindegyikét el tudják végezni, mert a termelőmunkájuk sokoldalú. A gyakorlati munkához minden esetben biztosítanak szerszámokat is, sőt sok gazdaság még a tanulók szállításáról is gondoskodik. Tanulóink ezekben az üzemekben már I. osztálytól kezdve termelő munkát végeznek. Az oktatással jól képzett szakmunkások és agrármérnökök foglalkoznak. Néha - különösen az őszi betakarítás idején - itt is előfordul, hogy nem tanmenet szerint haladnak az anyaggal.

Megyénk területén sok jól szervezett és jól működő termelőszövetkezet van. Mégis, iskoláink szívesebben kötnek szerződést állami gazdaságokkal. Ennek oka az, hogy termelőszövetkezeteinkben a tanulókkal való foglalkozás nincs olyan jól megszervezve, mint az állami gazdaságokban. Így például egy esetben az is előfordult, hogy a termelőszövetkezet évközben bontotta fel a szerződést az egyik iskolával, mivel a tagságnak az volt a véleménye, hogy a tanulók munkája az ő munkaegységük rovására megy. Van persze itt is jó eredmény.

Például a Hatvani Lenin Tsz.-nek nagyon szép kertészete van, ahol tanulóink négy éven keresztül komoly és tervszerű munkát végezhetnek. Az egrí Dobó István Gimnáziumnak a Dobó Tsz. önálló területet adott /Dobó Unokái Ifjúsági Tsz./, és az itt dolgozó tanulók munkájuk után még munkaegység részesedést is kapnak.

Végeredményben a termelőszövetkezetnek is megvannak már a feltételei ahhoz, hogy a mezőgazdasági szakmai előképzést nyújthassák tanulóinknak, mégsem szívesen kötnek szerződést az iskolákkal.

Végül nézzük meg röviden azt, hogy a négy éven keresztül szakmai előképzésben részesült tanulóknak mi lett a sorsuk az érettségi után. 1962/63. tanévben 22 negyedik osztályunk végzett, kb. 650 tanulóval. Egy-két osztályt kivéve ezek már négy évig szakmai előképzésben részesültek. A megye egész területén ennek ellenére csak mintegy 16 tanuló maradt a tanult szakmában, de még ezek is majdnem mind tovább akarnak tanulni egy év után.